Anto Orlovac

Vjeran do smrti

Život i mučeništvo banjolučkog svećenika
ANTE DUJLOVIĆA

Anto Orlovac

VJERAN DO SMRTI

Život i mučeništvo banjolučkog svećenika
ANTE DUJLOVIĆA (1914-1943)

u povodu 90. obljetnice rođenja i 60. obljetnice mučeničke smrti

Banja Luka, 2004.

Knjižnica
Mihaela Šiloboda
INVENTARNI BR.
22460

VJERAN DO SMRTI
Anto Orlovac

Izdavač
Biskupski ordinarijat Banja Luka

Za izdavača
Mons. Ivica Božinović

Lektura i korektura
vlč. Davor Klečina i autor

Fotografije
Mons. Ivica Božinović i arhiv autora

Grafičko oblikovanje
Gordan Zovko

Naslovna stranica
Gordan Zovko

Tisak
Hercegtisak, Široki Brijeg

Naklada
800

Posvećeno
svim vjernim pastirima
i vjernicima
Banjolučke biskupije,
nevinim žrtvama
ratova i progona 20. stoljeća

Pregled postaja Antina života

1914.	26. lipnja	rođen u Ružićima i kršten u župi Ivanjska
1923.		sv. krizma
1927.	ujesen	odlazi u travničko sjemenište
1935.	u ljeto	polaže maturu u Travniku
	u jesen	stupa u bogosloviju u Sarajevu
1939.	16. travnja	zaređen za podđakona u Sarajevu
	23. travnja	zaređen za đakona u Sarajevu
	30. travnja	zaređen za svećenika u Sarajevu
	23. srpnja	mlada misa u Ivanjskoj
1940.	u ljeto	završava bogoslovne studije
	3. srpnja	imenovan župnikom u Gumjeri
	oko 1. studenoga	odlazak u vojsku u Petrovaradin
1941.	10. travnja	povratak iz vojske
12. 11. 1941. - 9. 8. 1942.		u izbjeglištvu izvan svoje župe
1942.	veljača-kolovoz	zamjenik župnika u Bosanskoj Gradiški
	9. kolovoza	povratak u Gumjeru
1943.	11. srpnja	noću, kratko nakon ponoći, ubijen u Gumjeri
	13. srpnja	pokopan na gumjerskom groblju

Proslov

Relativno mlada biskupija Banjolučka, osnovana 1881. godine dala je Katoličkoj Crkvi razmjerno najveći broj istinskih svjedoka vjere od svih (nad)biskupija u hrvatskom narodu. To se posebno odnosi na broj njenih svećenika i redovnika.

Jedan od tih svijetlih likova, koji zavrijeđuje ne samo dužno spominjanje nego i nasljedovanje, jest i mladi svećenik vlč. Anto Dujlović, upravitelj župe Gumjera u prnjavorskom dekanatu. On je svoju vjernost Kristu i Njegovoj Crkvi platio svojom mučeničkom smrću tijekom Drugoga svjetskog rata, 11. srpnja 1943. godine.

O njemu, jednom od mnogih njemu sličnih vjernih pastira Kristova stada, koji poput Dobrog Pastira položiše vlastiti život za povjerene im ovce, govore i stranice ove knjižice, koju je s puno truda i ljubavi prema istini napisao generalni vikar naše biskupije mons. dr. Anto Orlovac.

Osim o mladom župniku-mučeniku, autor se potrudio – na temelju dostupne arhivske građe – prikazati dio dinamičnog rasta, oblikovanja te dramatičnog nestajanja jedne od župa naše biskupije, Gumjere.

Bože moj, koliko će se još ovakvih sličnih knjiga moći i trebati napisati o svećenicima, redovnicima i o župama naše Banjolučke biskupije?

Unatoč ljudskoj slabosti koja dolazi do izražaja u životu i ponašanju Kristovih vjernika, imamo dovoljno razloga zahvaljivati Bogu za mnogo više pozitivnoga. To se odnosi i na Kristove sljedbenike, koji se spominju u ovoj knjizi.

Sjećanje i čašćenje ovih i njima sličnih svjedoka vjere u Isusa Krista i vjernosti Kristovoj Crkvi iz nedavnih vremena potiče kršćane sadašnjeg vremena da i sami pokažu na djelu svoje pravo lice, tj. da posvjedoče svoju vjerodostojnost. Isus Krist je jasan u svojim obećanjima: "Nije učenik nad učiteljem, niti sluga nad gospodarom svojim" (Mt 10, 24). I: "Ne boj se stado malo, svidjelo se Ocu vašemu dati vam Kraljevstvo" (Lk 12, 32). Dopustimo u svom razmišljanju i ponašanju da ova Isusova obećanja i za nas budu dragocjene smjerodavnice.

Iskreno zahvaljujem dragom subratu mons. dr. Anti Orlovcu za sav trud koji je uložio oko prikupljanja podataka i iznošenja na vidjelo i ovog dragulja naše mjesne Crkve.

Svima koji budete čitali stranice ove knjižice želim da vas Duh Božji potakne i učvrsti u vašoj ljubavi prema Kristu i Njegovoj Crkvi.

Banja Luka, 15. travnja 2004.

Franjo Komarica,
biskup banjolučki

Uvodna riječ

Dana 11. srpnja 2003. navršilo se šest desetljeća od mučeničke smrti svećenika Banjolučke biskupije vlč. Ante Dujlovića, župnika u poljskoj naseobini Gumjeri. Za vrijeme gotovo polustoljetne komunističke tiranije nije se o stradanju svećenika i vjernika uopće smjelo pisati, bez obzira na to što su to bile posve nevine žrtve. Tek što je u posljednjem desetljeću prošloga stoljeća zarudjela zora demokracije, pohodili su nas tamni oblaci novoga rata, stradanja i izgona. Prijetila je opasnost da tako dragocjena žrtva ovog nevinog svećenika (i tolikih drugih) prekrije posvemašnji veo zaborava.

Kako se već neko vrijeme bavim prikupljanjem podataka o tim mučenicima, kojih je upravo naša Banjolučka biskupija u 20. stoljeću dala osobito puno, odlučio sam jednom skromnom knjižicom prikazati taj svijetli svećenički primjer. Ona ne želi biti optužba ni protiv koga, jer krivci su se već morali pojaviti pred licem jedinog pravednog Suca, nego pokušaj da se svjetlo ovog sjajnog svećeničkog primjera stavi na svijećnjak Crkve u kojoj je živio, djelovao i umro. Najveća poteškoća sastoji se u tome što je arhiv župe Gumjera posve uništen, a sačuvane su nam samo župne matične knjige. S druge strane, o Anti je veoma malo objavljivano: samo dva nekrologa i jedan kraći novinski prikaz. Preostalo je jedino moguće rješenje: temeljito prekopati arhiv Biskupskog ordinarijata u Banjoj Luci, tražeći svaki i najsitniji podatak o Anti, o njegovu životu, školovanju i svećeničkom djelovanju, te o župi Gumjera i zbivanjima u njoj. Na sreću, pronašao sam više Antinih pisama odnosno službenih dopisa Biskupskom ordinarijatu, te otpisa ordinarijata (i to samo kao koncept, rjeđe kao dotjeran duplikat dopisa). Također sam na istom mjestu pronašao više službenih izvještaja ravnateljstva sjemeništa u Travniku i bogoslovije u Sarajevu iz vremena Antina školovanja, ali se oni uglavnom odnose na ocjene kandidata Banjolučke biskupije. Ovdje sam sve pronađene dopise iscrpno koristio, jer su to jedini sačuvani dokumenti koji nam mogu rasvijetliti vrijeme i okolnosti života i djelovanja ovog – u svakom pogledu – uzornoga svećenika.

Da ne bih čitatelja opterećivao brojnim bilješkama (fusnotama), odlučio sam te dopise navesti pod datumom njihova pisanja, što onda može biti putokaz onomu tko bi to htio i znanstveno provjeriti i valorizirati. Mislim da je ta metoda tim prihvatljivija, što se gotovo sav korišteni materijal nalazi u spomenutom arhivu, a ako nije, onda je to navedeno na odnosnom mjestu.

Na kraju sam dodao osam priloga koji su dragocjena dopuna ovoga rada: prva tri su radovi dvojice Poljaka: Franciszeka Kwasniaka, koji je napravio intervju sa svojim – u međuvremenu preminulim – ujakom Józefom Radzińskim, suradnikom pok. župnika Dujlovića i svjedokom događanja oko njegove smrti, i Piotra Burniaka, kojima ovdje izražavam toplu zahvalu, kao i mons. dru Karlu Višatickom, župniku i profesoru, te njegovu bratu, prelatu mons. Kazimiru Višatickom, na prijevodu s poljskog jezika. Dva su prikaza Antina života i mučeništva iz pera svećenika Josipa Vrbaneka i Eugena Beluhana, Antina profesora, odnosno školskog kolege, pretisak tekstova koji su već objavljeni u danas teško dostupnim izdanjima. Ostala tri priloga prikupio sam osobno iz matica župe Gumjera i arhiva Biskupskog ordinarijata u Banjoj Luci.

Želio bih ovdje izraziti zahvalnost svima koji su pomogli u ostvarenju ovog, moram reći, pionirskog rada: mons. Ivici Božinoviću, vlč. Franji Sitniku, vlč. Davoru Klečini... i svima koji su omogućili da ova knjižica ugleda svjetlo dana.

Autor

DJETINJSTVO I PRIPRAVA NA SVEĆENIŠTVO

Rođenje i djetinjstvo

Na pitomim južnim obroncima planine Kozare u zaseoku Ružići, u starodrevnoj župi Ivanjska, nedaleko od Banje Luke, rodilo se u petak, 26. lipnja 1914, u siromašnoj seljačkoj obitelji Lovre Dujlovića i njegove druge supruge Ane rođ. Sušilo već trinaesto dijete. Na krštenju su mu dali ime Anto. Lovro je imao brojnu djecu i s prvom suprugom Mandom rođ. Mušan, a nakon što je ona preminula, on se ponovno oženio. Očito se nisu bojali Božjeg blagoslova u brojnoj djeci, te su nakon Ante stekli još dvoje djece. S dvije supruge, Lovro je, dakle, imao ukupno čak 25 djece. Možda nije za Guinessovu knjigu rekorda, ali jest za svako divljenje i poštovanje. Najmlađi, Lovro, rođen je 1919. godine. Lako je zamisliti da je sve vrvjelo od dječje vriske i cike u tako brojnoj obitelji, ali i brigu roditelja, kako prehraniti tolika gladna mala usta. Međutim, kao vjernici i radini ljudi bili su sigurni da ih dobri Bog neće zaboraviti, i da ni u tako brojnoj obitelji nitko neće umrijeti od gladi. Neka su djeca umirala u najranijoj dobi, pa su roditelji davali isto ime djetetu koje se kasnije rodilo. Tako su Lovro i Ana rodili čak tri Tome, dva Mate i dvije Mande. Unatoč teškom životu i napornu radu kako bi prehranio toliku djecu, Lovro je poživio čak 83 godine (rođen je 1857., a umro 1940.), doživjevši sinovu mladu misu. I majka mu je poživjela razmjerno dugo u onim okolnostima: "oko 77 godina" kako stoji u maticama umrlih ivaštanske župe uz nadnevak njezine smrti 3. ožujka 1944. Sigurno joj je upravo zadnja godina života bila i najteža, jer je kao starica morala doživjeti umorstva dvojice svojih sinova, Mate i svećenika Ante u samo pola godine: prvi je ubijen 3. siječnja, a drugi 11. srpnja 1943. No, i to je podnijela s predanošću u volju Božju.

Kako je u to doba smrtnost djece i novorođenčadi bila velika, požurili su roditelji malog Antu krstiti još istoga dana kad je i rođen - 26. lipnja. Krstio ga je ugledan svećenik, dr. fra Vid Miljanović iz Barlovaca, prvi doktor znanosti iz Bosne i Hercegovine, koji je doktorirao u Beču 1882. godine, a tada je bio biskupov konzistorijalni savjetnik. Vjerojatno se fra Vid u Ivanjskoj malo odmarao i usput pomagao tamošnjem župniku. Kum je na krštenju bio Joso Valentić. Anto je upisan u maticu krštenih župe Ivanjska svezak VII, stranica 36 pod brojem 114.

Svetu krizmu primio je Anto u Ivanjskoj na svetkovinu zaštitnice župe Veliku Gospu, 15. kolovoza 1923, dakle sa samo devet godina, što tada nije bilo neobično.

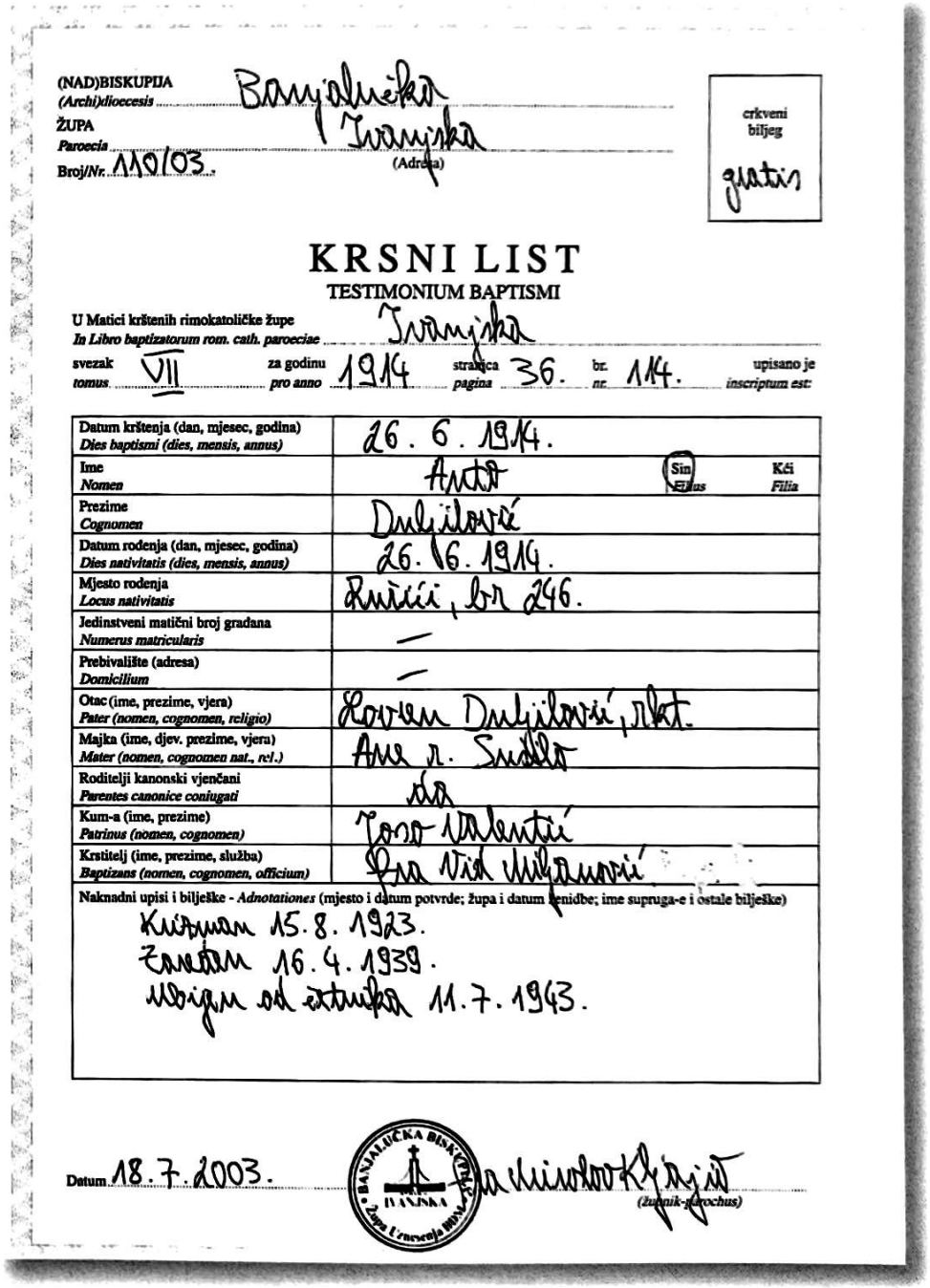

(NAD)BISKUPIJA (Archi)dioecesis: Banjalučka
ŽUPA Paroecia: Ivanjska (Adresa)
Broj/Nr. 110/03.

crkveni biljeg: gratis

KRSNI LIST
TESTIMONIUM BAPTISMI

U Matici krštenih rimokatoličke župe *In Libro baptizatorum rom. cath. paroeciae* Ivanjska
svezak *tomus* VII za godinu *pro anno* 1914 stranica *pagina* 36. br. *nr.* 114. upisano je *inscriptum est:*

Datum krštenja (dan, mjesec, godina) *Dies baptismi (dies, mensis, annus)*	26. 6. 1914.
Ime *Nomen*	Anto — (Sin) *Filius* / Kći *Filia*
Prezime *Cognomen*	Dujlović
Datum rođenja (dan, mjesec, godina) *Dies nativitatis (dies, mensis, annus)*	26. 6. 1914.
Mjesto rođenja *Locus nativitatis*	Ružići, br 246.
Jedinstveni matični broj građana *Numerus matricularis*	—
Prebivalište (adresa) *Domicilium*	—
Otac (ime, prezime, vjera) *Pater (nomen, cognomen, religio)*	Lovren Dujlović, rkt.
Majka (ime, djev. prezime, vjera) *Mater (nomen, cognomen nat., rel.)*	Ana r. Sušić
Roditelji kanonski vjenčani *Parentes canonice coniugati*	da
Kum-a (ime, prezime) *Patrinus (nomen, cognomen)*	Joso Valentić
Krstitelj (ime, prezime, služba) *Baptizans (nomen, cognomen, officium)*	fra Vid Miljanović

Naknadni upisi i bilješke - *Adnotationes* (mjesto i datum potvrde; župa i datum ženidbe; ime supruga-e i ostale bilješke)
Krizman 15. 8. 1923.
Zaručen 16. 4. 1939.
Ubijen od ustaša 11. 7. 1943.

Datum 18. 7. 2003.
BANJALUČKA BISKUPIJA ŽUPA IVANJSKA
(župnik-parochus)

Antin Krsni list iz ivaštanskih matica krštenih

Obitelj Ante Dujlovića

Pretražio sam matice krštenih i umrlih Antine rodne ivaštanske župe i pronašao svu njegovu braću i sestre, djecu njegovih roditelja Lovre (kojega zovu i Lovren) i Ane, dok sam djece iz prvog Lovrinog braka pronašao samo sedam, iako neki autori pišu da ih je bilo deset.

Antini su roditelji: Lovro (Lovren) Dujlović (ili Duljilović) i Ane Sušilović (ili Sušilo; oba načina pisanja se nalaze u maticama, čak je i Anto upisan u matici krštenih kao Duljilović!)

Antin otac Lovro sin je Tome i Klare rođ. Jajčević, rođen je 21. veljače 1857, a umro 12. ožujka 1940.

Ana rođ. Sušilo kći je Marka Sušilovića i Jele r. Križanović, a rođena je oko 1867, jer je, prema matici umrlih, preminula 3. ožujka 1944, a starost je navedena s "oko 77 godina". Neće biti točan podatak iz matice vjenčanih, gdje stoji da se udala sa 16 godina, a to je bilo 10. svibnja 1893. u Ivanjskoj; bit će da je tada ipak imala više godina. I za Lovru je u matici vjenčanih navedeno "od oka" jer tu stoji da je on tada imao 40 godina, a imao ih je ustvari 36. Lovro je u to doba udovac, a Ana djevojka.

Njihova su djeca:

1. Kaja rođ. 13. 04. 1894. umrla 28. 03. 1942.
2. Mato rođ. 26. 09. 1895. umro 07. 12. 1908. u Travniku kao gimnazijalac
3. Luka rođ. 28. 01. 1898.
4. Jele rođ. 06. 04. 1899.
5. Mande rođ. 28. 01. 1901. (mora da je umrla malena!)
6. Mande rođ. 15. 06. 1903. umrla 1972.
7. Toma rođ. 20. 04. 1905. (mora da je umro malen!)
8. Toma rođ. 16. 05. 1906. (umro kao dijete)
9. Franjo rođ. 01. 06. 1908. umro 05. 04. 1962.
10. Mato rođ. 01. 02. 1910. umro03. 01. 1943. (ubili ga partizani)
11. Toma rođ. 01. 08. 1912.
12. Mile rođ. 16. 06. 1913.
13. ANTO rođ. 26. 06. 1914.
14. Vid rođ. 09. 08. 1917.
15. Lovro rođ. 09. 02. 1919. umro 25. 01. 1995.

Antin je otac Lovro Dujlović (upisan kao Lovro Duljilo) imao prije toga još jedan brak s Mandom rođ. Jakovljević odn. Mušan; naime u maticama

krštenih njihove djece majka dolazi nekad pod jednim, a nekad pod drugim prezimenom, što u ono doba nije bilo ništa neobično. Manda je kći Ivana Jakovljevića i Marije rođ. Matić. Vjenčani su u Ivanjskoj 29. 10. 1876. Oni su imali djecu:

1. Mišo (Michael) r. 10. 04. 1878. (majka upisana kao Jakovljević)
2. Marija r. 11. 01. 1880. (majka upisana kao Jakovljević)
3. Toma r. 20. 03. 1882. (majka upisana kao Mušan)
4. Ivan r. 20. 01. 1884. vjenč. 28. 02. 1906.
5. Joso r. 01. 01. 1886. vjenč. 1909, umro 13. 01. 1970.
6. Anđa r. 24. 03. 1888. umrla 08. 04. 1974.
7. Mato r. 12. 10. 1890.

Druge djece ovih roditelja u maticama nisam našao, pa ih možda nije bilo deset, kako pišu neki biografi, ili su neka umrla uskoro nakon rođenja, a da nisu upisana u matice.

Antin zavičaj - župa Ivanjska

Župa Ivanjska veoma je stara. Svakako je tu postojala župa još u 14. stoljeću, tj. prije Turaka. Nažalost, još uvijek nije napisana monografija te ugledne i stare župe. Godine 1334. spominje se župa i u Turjaku na sjevernim obroncima Kozare. Prije pada pod tursku vlast, bio je ovaj kraj čisto katolički. Pod Turke je konačno dospio 1528., kada je pala Banja Luka i cijela Jajačka banovina. U 17. stoljeću postoji župa u Gornjem Dragočaju, u mjestu Orlovac, koja obuhvaća i područje današnje Ivanjske. Ratovi, progoni, iseljavanja i bolesti, osobito kuga, stalno su prorjeđivali redove katolika, ali su se oni uvijek iznova obnavljali, jer su obitelji bile brojne. U vrijeme velikog rata koji nazivaju Bečkim, jer su Turci opsjedali i sam Beč (1683-1699), puno je katolika iz ovih strana prebjeglo u Hrvatsku, pa i dalje, sve do Gradišća u današnjoj istočnoj Austriji i zapadnoj Mađarskoj. I sjedište župe moralo je iz Dragočaja seliti u zabačeniji kraj, upravo u Antin uži zavičaj, u Ružiće-Mamenice. Bilo je to početkom 18. stoljeća. Župa je bila veoma prostrana i pružala se od granice banjolučke župe do Kozarca na zapad, koji je također pripadao Ivanjskoj sve do potkraj 19. st., a na sjever sve do Save, dakle i današnje područje župe Bosanska Gradiška, koja se odijelila od Ivanjske tek 1837. godine. Na području

koje je u to vrijeme obuhvaćala ivaštanska župa nikao je kasnije cijeli niz župa: Bosanska Gradiška, Barlovci, Nova Topola, Bosanski Aleksandrovac, Mahovljani, Miljevac i Trn.

U Ivanjskoj je bilo i sjedište franjevačke rezidencije, sve dok nije napravljen samostan na Petrićevcu, na samom kraju turske vladavine, 1875. Župa je dala više svećenika franjevaca, međutim, poznat nam je i jedan svjetovni svećenik, tzv. glagoljaš, rodom iz te župe, don Anto Pezanović, koji je neko vrijeme pomagao župniku i umro u Ivanjskoj 1779. godine.

Spomenimo ovdje, da je u toj župi umro i jedan biskup. To je franjevac Sebastijan Franković, rođen 1800. u Dubrovniku, koji je od 1861. bio apostolski vikar odnosno biskup Bosanskog apostolskog vikarijata. Boraveći u kanonskom pohodu u župi Ivanjska, tu je preminuo noću s 30. na 31. listopada 1864. Bio je najprije pokopan na "Pratarskom greblju", nedaleko od župne crkve, a 1956. banjolučki biskup dr. Dragutin Čelik dao je prenijeti njegove posmrtne ostatke u ivaštansku župnu crkvu, gdje i danas počivaju.

Anto želi biti "pratar"

Anto je bio mirno dijete i izuzetno pobožan. Takav je bio i u travničkom i u sarajevskom sjemeništu. Već kao dijete govorio je da će biti "pratar", kako u tom kraju zovu svakog svećenika. Njegov najmlađi brat Lovro ispričao mi je 1991. godine kako je Anti njegova dječja pobožnost jednom zgodom čak bila uzrokom da je dobio batina. Čuvajući ovce s još dvoje djece, napravio je pod jednom jabukom "oltar" i pred ono dvoje djece "služio misu", kako je vidio da radi župnik u crkvi. U zao čas! Naišla je neka susjeda, vidjela to, pa javila ocu kako se njegov Anto s djecom "rugao" misi. Dobili su batina, iako se oni uopće nisu željeli rugati misi, nego su samo u najboljoj dječjoj želji oponašali ono što su vidjeli od svećenika. Možda se Anto sjetio te zgode kad je puno godina kasnije kao svećenik pristupao pravom oltaru da slavi pravu mladu misu.

Došlo je vrijeme Antina polaska u školu. Nemamo o tome preciznijih podataka, ali se čini da je četverogodišnju pučku školu završio u rodnom mjestu. Budući da je pri odlasku u travničko sjemenište imao već 13 godina, mora da je kasnije pošao u školu ili je možda na kraju pučke škole, koja je tada trajala četiri godine, pauzirao.

Odlazak u travničko sjemenište

Nitko nije bio sretniji od roditelja kad im je mali Anto jednog dana rekao da kani poći učiti za svećenika. Bilo je to u ljeto 1927. Svećeničko zvanje se tu jako cijenilo. Anto se, nakon četiri razreda pučke škole, koju je završio u rodnom mjestu, uputio u travničko sjemenište. S njime je bilo primljeno još pet kandidata Banjolučke biskupije u prvi razred. Među njima je bio još jedan kandidat iz Ivanjske, neki Anto Klečina, kako se vidi iz popisa banjolučkih

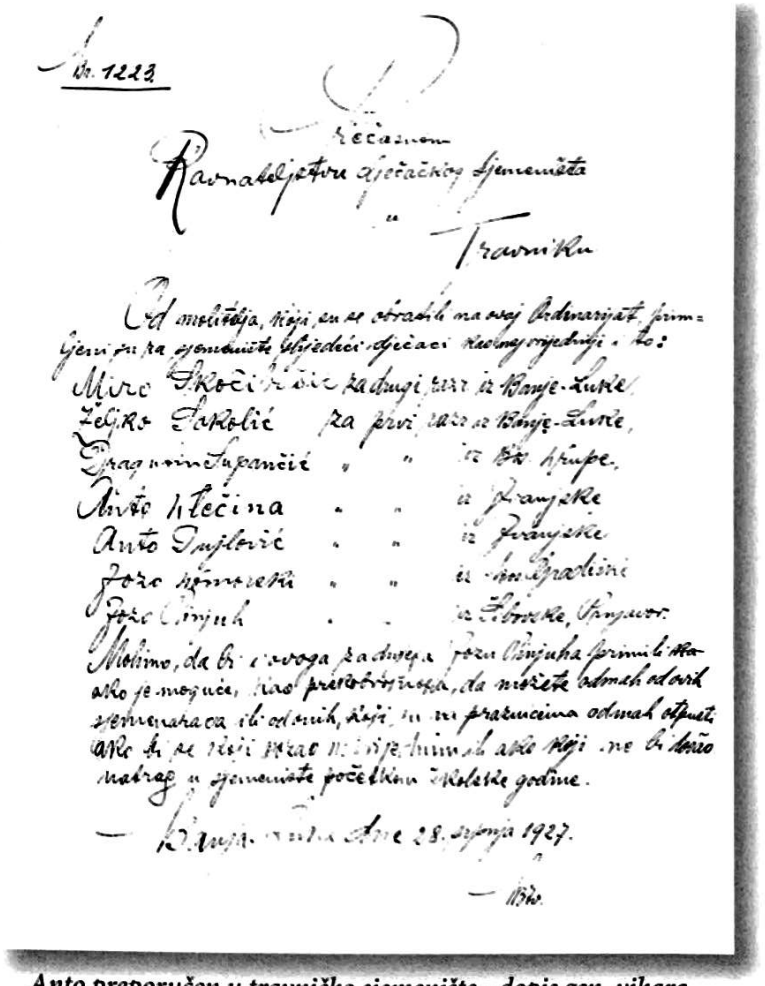
Br. 1223

Preč. Ravnateljstvu đačkog sjemeništa u Travniku

Od molitelja, koji su se obratili na ovaj Ordinarijat, primljeni su za sjemenište sljedeći dječaci redom prijemnji, to:

Miro Škoci iz Banje-Luke, za drugi razr. iz Banje-Luke
Željko Sokolić za prvi razr. iz Banje-Luke
Dragomir Lupančić " " iz Kr. Krupe
Ante Klečina " " iz Branjske
Ante Dujlović " " iz Branjske
Joso Šimović " " iz Bos. Gradiške
Joso Cinjuh " " iz Žibrike, Ivanjske

Molimo, da bi i svoga đaka Joso Cinjuha primili ako je moguće, kao prvorazrednog, da možete odmah odavde sjemenarca ili đaka, koji su na pratnicima odmah otputiti, ako bi se htjeli vrati u siječnju ili ako koji ne bi htio natrag u sjemenište početkom školske godine.

— Banja-Luka dne 28. svibnja 1927.

— Biskup

Anto preporučen u travničko sjemenište - dopis gen. vikara mons. Bože Ivaniša Ravnateljstvu sjemeništa

sjemeništaraca u dopisu Ordinarijata upravi travničkog sjemeništa od 28. srpnja 1927. Od svih njih jedini je Dujlović stigao do Božjega oltara kao svećenik. Tada je gimnazija trajala osam godina, a završavala je maturom.

Roditelji su, dakako, bili u brizi, hoće li njihovo dijete moći svladati potrebne škole. Bojazan im je povećavala činjenica što je već prije još jedan njihov sin, Mato, krenuo istim putom, ali je umro u Travniku s 13 godina, u nižim razredima gimnazije. Bilo je to 1908, dakle još prije nego se Anto rodio. Iz roda Dujlovića nije dotada još bilo svećenika. Istina, jedan je Duljilović već davno prije postao svećenik i redovnik. Bio je to fra Franjo Duljilović (1857-1897), koji je umro mlad, ali on je bio iz župe Bosanska Gradiška. Čini se ipak, da su oni iz istog plemena, te da su se fra Franjini odselili iz ivaštanske u gradišku župu.

Sa strepnjom su očekivali njegove prve ocjene. Isusovci su običavali slati izvještaje o sjemeništarcima njihovim nadležnim biskupima ne samo na kraju godine i polugodištu, nego i na kraju tromjesečja. Na prvom tromjesečju Antine su se ocjene kretale između vrlo dobar i dovoljan (pet četvorki, dvije trojke i tri dvojke), dok su ocjene o kvaliteti kandidata - jer su isusovci ocjenjivali i vladanje, marljivost i urednost svojih đaka - izvrsne.

Anto je bio osrednjih sposobnosti, ali veoma marljiv i uporan, pa je snagom volje uspio svladati sve poteškoće, i tako je napredovao na svome putu prema svećeništvu. Njegov stariji školski kolega, kasnije župnik susjedne župe Novi Martinac, koji je vodio Antin sprovod, a još kasnije biskup Alfred Pichler, zapisao je u nekrologu Anti u Glasniku biskupije Banjalučke da je Anto kao seosko dijete imao puno smisla za praktičan rad, iako *"je u Travniku i Sarajevu onako težko i naporno svladavao svoje nauke"*, te je kasnije imao puno uspjeha u pastoralnom radu. Slično svjedoči i njegov školski kolega Eugen Beluhan, koji je s Antom proveo sjemenišne dane u Travniku i Sarajevu: *"Kako je bio dosta slabo nadaren, težko je učio, pa je i u tome imao mnogo potežkoća i briga, ali je svojom marljivošću i energijom ipak sve liepim uspjehom svršavao."* (Nekrolog vidi u dodatku ove knjige br. 5!) Možda bi se moglo reći da je Anto bio novije izdanje svetoga arškoga župnika Ivana Vianneya, jer *"visoka znanost i teorija nije mu prijala"*, kako napisa kolega Pichler. No, kolika je bila njegova upornost i marljivost, govori i podatak da je peti razred u Travniku školske godine 1931/32 završio vrlo dobrim uspjehom.

S druge strane, njegovo vladanje, marljivost i pobožnost davali su jasno do znanja da je on svoju odluku veoma ozbiljno shvatio. Njegovi su ga kolege

zbog njegove pobožnosti pomalo u šali, u kojoj je bilo i zrnce istine, zvali "sveti Anto". Već tada se znao svladavati, iako su ga kolege znale peckati i praviti mu sitne nepodopštine. Njegov vanjski mir nije bio posve odraz njegove naravi, koja je bila dosta nagla, ali se on uvijek znao obuzdati.

Na završetku školske godine, u ljeto 1935, Anto je maturirao kao jedini kandidat Banjolučke biskupije, i to dobrim uspjehom (bez ijedne dvojke!), te se tako oprostio od Travnika.

Bogoslovni studij u Sarajevu

U jesen 1935. godine stupio je Anto u Vrhbosansku bogosloviju u Sarajevu, u kojoj su u to vrijeme - kao i danas - studirali i bogoslovi iz drugih biskupija Bosne i Hercegovine, kako bi ostvario svoju želju za svećeništvom. U bogosloviji je svim kolegama bio doista pravi uzor, što oni rado svjedoče, tako npr. kasniji biskup Alfred Pichler, vrhbosanski svećenici Eugen Beluhan i mons. Julijan Kozinović i drugi. Studij je završio akademske godine 1939/40, u ljeto 1940, kao jedini student završne, pete, godine Banjolučke biskupije. Ocjene se

Bogoslovi i sjemeništarci Banjolučke biskupije tridesetih godina 20. st. s mons. Božom Ivanišem; Anto drugi zdesna u zadnjem redu

kreću od dovoljan do izvrstan, pri čemu su u završnom semestru ocjene nešto slabije nego u predzadnjem. Primičući se svome cilju, svećeništvu, primao je postupno u godinama svoga studija tonzuru, kojom je i službeno postao kandidat banjolučke biskupije, i četiri niža reda, a onda su došla na red tri viša reda. To su, prema ondašnjim propisima, bili: podđakonat, kojim se prihvaćala obveza moljenja časoslova i života u beženstvu odn. celibat, te đakonat i prezbiterat. Primali su se u četvrtoj godini studija. Kako je bilo predviđeno da sva ta tri viša reda primi u dva tjedna, Anto je 16. ožujka 1939. svome biskupu fra Jozi Gariću napisao molbu na latinskom jeziku u kojoj moli da bude pripušten ređenjima. Rektor bogoslovije, isusovac o. Ante Alfirević, sutradan u popratnom dopisu uz tu Antinu molbu informira biskupa da će ređenja

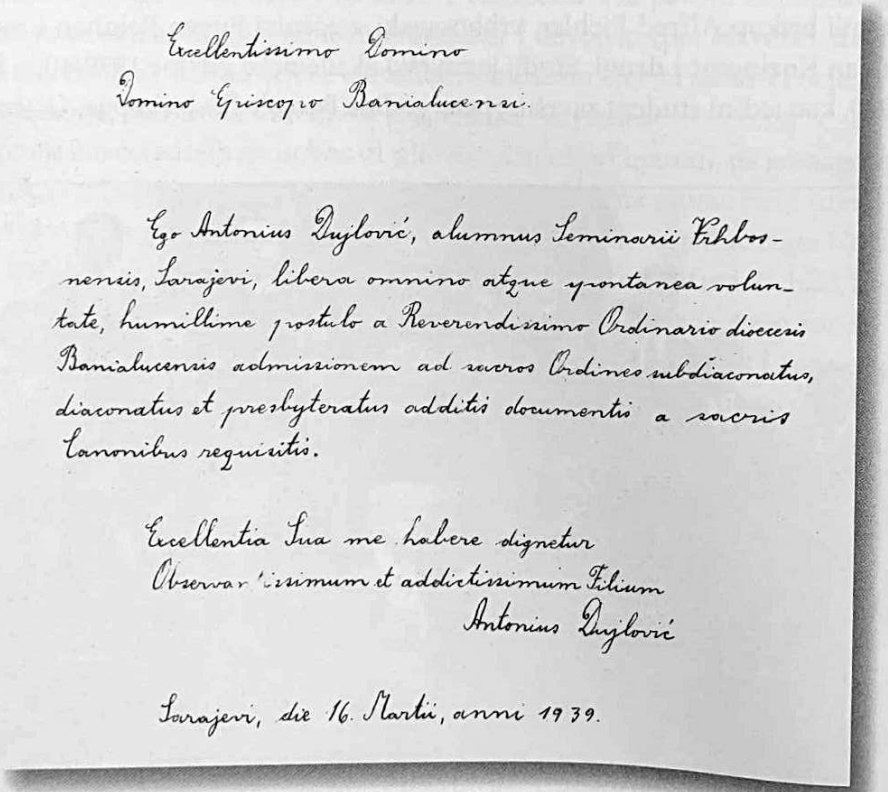

Excellentissimo Domino
Domino Episcopo Banialucensi.

Ego Antonius Dujlović, alumnus Seminarii Vrhbosnensis, Sarajevi, libera omnino atque spontanea voluntate, humillime postulo a Reverendissimo Ordinario dioecesis Banialucensis admissionem ad sacros Ordines subdiaconatus, diaconatus et presbyteratus additis documentis a sacris canonibus requisitis.

Excellentia Sua me habere dignetur
Observantissimum et addictissimum Filium
Antonius Dujlović

Sarajevi, die 16. Martii, anni 1939.

Dujlović vlastoručno moli biskupa Garića da primi više redove: subđakonat, đakonat i svećenički red

podijeliti nadbiskup Vrhbosanski dr. Ivan Šarić i to u tri susljedne nedjelje: podđakonat 16. travnja, đakonat 23. travnja, a prezbiterat 30. travnja. Dodaje i kratku rečenicu u kojoj je izrekao lijepu karakteristiku Anti: *"Tu molbu preporučamo, jer je mladić ozbiljan, pobožan i dobro uči."*

Tako je Anto u Sarajevu prošao sve potrebne korake do svećeništva i tu primio sve niže i više redove. Sačuvan nam je dopis od 19. travnja 1939. s potpisom nadbiskupa Šarića kojim se svjedoči da je Anto 16. travnja primio podđakonat, što je onda valjalo ubilježiti u opasku matica krštenih rodne župe, pa je obavijest o tome ređenju proslijeđena Antinoj rodnoj župi u Ivanjskoj 24. travnja te godine. Nemamo, nažalost, podataka o tome da li je Antinim ređenjima, osobito svećeničkom, pribivao netko od njegove rodbine, ali vjerujemo da jest, jer je to inače običaj kad god je moguće. Anto je nastavio studij do konca akademske godine koju je dovršio dobrim uspjehom, a onda je na ljetnim praznicima valjalo svečano proslaviti mladu misu u rodnoj župi sa svojom obitelji, rodbinom i cijelom župom.

S braćom svećenicima na dan svećeničkog ređenja
Sarajevo, 30. 4. 1939.

Konačno – mladomisnik

Dan svoje mlade mise mora da je Anto doživio kao jedan od najljepših u svome mladom životu. Konačno je bio na cilju! Bilo je to 23. srpnja 1939. Sačuvana nam je tiskana pozivnica na kojoj je uz euharistijske i svećeničke simbole: kalež, hostiju, klasove pšenice, grozd, Bibliju i štolu otisnuo ovaj tekst:

"Radosna Vam srca javljam, da ću svoju Mladu Misu prikazati Svevišnjemu u nedjelju 23. srpnja 1939., u župnoj crkvi u Ivanjskoj kod Banja Luke. Biće mi osobito ugodno, ako me počastite svojoj prisutnošću, te tako uzveličate moje veselje. Molite, da moja nekrvna žrtva bude ugodna Gospodinu.

Antun Dujlović, mladomisnik".

Da li je Anto mogao i slutiti da će za nepune četiri godine Gospodin primiti i njegovu krvnu žrtvu, žrtvu njegova mladog svećeničkog života?

Na mladomisničku sličicu je kao moto stavio riječi sv. Petra upućene Isusu: *"Gospodine, ti imaš riječi života vječnoga."*

Došao je dan mladomisničkog slavlja. Slavlje je to ne samo mladomisnika, nego cijele obitelji i cijele župe. Antino je srce gorjelo i pjevalo. Stigao je uz mnogo napora i odricanja na cilj svojih želja, do Gospodnjega oltara. Uz mladomisnika sigurno su najsretniji toga dana bili njegovi roditelji. Kako i ne bi, kada su ocu tada bile 82 godine, te je bio najstariji u toj velikoj župi! Očito ga je Bog obdario dugim životnim vijekom, kako bi nagradio njegovu vjernost, da mogne svoga sina vidjeti kao svećenika na oltaru.

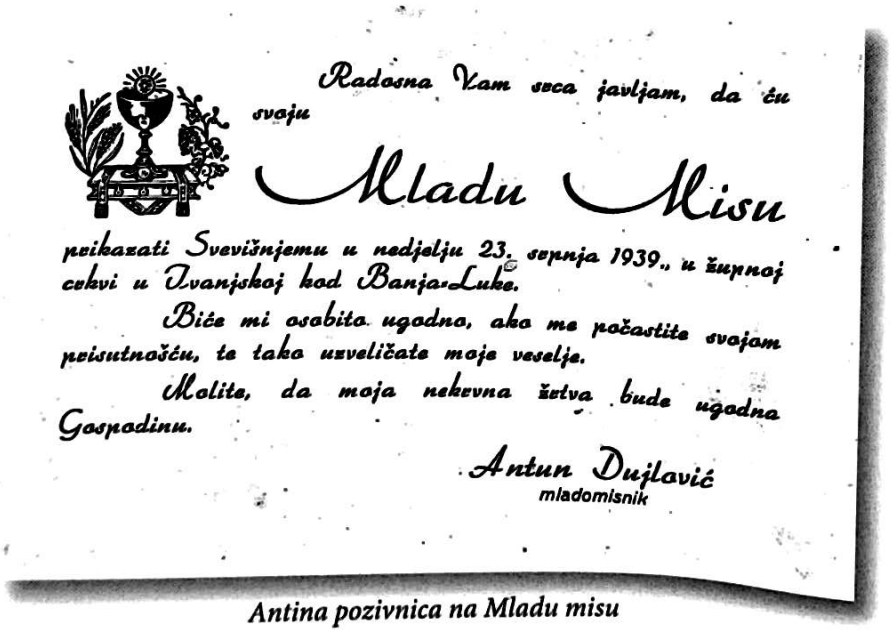
Radosna Vam srca javljam, da ću svoju
Mladu Misu
prikazati Svevišnjemu u nedjelju 23. srpnja 1939., u župnoj crkvi u Ivanjskoj kod Banja-Luke.
Biće mi osobito ugodno, ako me počastite svojom prisutnošću, te tako uzveličate moje veselje.
Molite, da moja nekrvna žrtva bude ugodna Gospodinu.
Antun Dujlović
mladomisnik

Antina pozivnica na Mladu misu

Župnik u Ivanjskoj u to vrijeme bio je fra Drago Prpić. Gostiju je bilo sa svih strana, a među njima veća skupina križara i križarica. U Antinu slavlju sudjelovali su redom kasnije ugledni svećenici: manuduktor, koji mladomisnika prati na prvim koracima uz oltar, mu je bio mons. Ivan Vlašić, duhovni pisac i bilježnik Biskupskog ordinarijata u Banjoj Luci, ulogu đakona imao je Božo Laštro, kasniji doktor teologije i monsinjor, a podđakona Guido del Mestri, tada student Papinske diplomatske akademije, a kasnije ugledni diplomat Svete Stolice, dvostruki doktor, nadbiskup i kardinal, koji je rođen u župi Petrićevac na rubu Banje Luke. I propovjednika je Anto brižno izabrao: bio je to bivši župnik u Ivanjskoj, a tadašnji provincijal franjevačke provincije Bosne Srebrene, ugledni "ujak" fra Marijan Jakovljević. Časne sestre Klanjateljice Predragocjene Krvi Isusove iz samostana "Nazaret" u Budžaku dale su svoj obol slavlju mlade mise prelijepim pjevanjem. Nakon sv. mise mladomisnika je biranim riječima pozdravio križarski prvak iz Banje Luke Felix Niedzielski.

Nakon mlade mise još je jednu akademsku godinu, 1939/40 dovršavao svoje bogoslovne studije u Vrhbosanskoj bogosloviji u Sarajevu. Koliko znam, Anto nije obavljao nikakve druge službe u Banjolučkoj biskupiji, kako to piše Antin kolega Eugen Beluhan u svom nekrologu Anti, nego je po završetku studija odmah imenovan župnikom u Gumjeri. Kad je biskupu stigao posljednji izvještaj poglavara o njegovu (i drugih kolega bogoslova) studijskom uspjehu, pisan 9. kolovoza 1940, Anto je već bio preuzeo pastoralnu službu u svojoj biskupiji.

U Sarajevu je još 28. lipnja 1940. položio jurisdikcijski ispit, na temelju kojega se podjeljuje ovlast ispovijedanja (ispovjedna jurisdikcija). Polagao je tri predmeta: iz moralne teologije dobio je ocjenu veoma dobar, a iz pastoralne teologije i ženidbenog prava po dobar. Poglavari predlažu biskupu da Anti podijeli jurisdikciju na četiri godine, kako je to onda bio običaj, što je biskup i učinio dopisom od 3. srpnja 1940, istoga dana kad je Antu imenovao gumjerskim župnikom. Dakako da biskup nije mogao ni slutiti da Anti više neće trebati produžavati jurisdikciju, jer će biti ubijen još prije nego što istekne četverogodišnje razdoblje.

ŽUPA GUMJERA

Smještaj, osnutak i početak djelovanja župe

Župa Gumjera prostirala se uz desnu obalu donjeg toka rijeke Vrbasa. Bila je to zabačena brdovita i šumovita župa u kojoj nije bilo ni škole ni pošte, koja je bila u Hrvaćanima. Osnovao ju je 19. svibnja 1914. banjolučki biskup fra Jozo Garić, odijelivši naselje Gumjeru od župe Devetina dekretom br. 429/14, kojim je imenovao prvog gumjerskog župnika Ivana Marića. Otada župa ima svoje matice, sve do svoga ugasnuća, tj. od 1914. do 1946., kada je župa raseljena. (Ovdje valja ispraviti podatak iz biskupijskih šematizama 1935. i 1960, koji sam i ja preuzeo u svom radu Trinaest ugaslih svijeća, objavljenom u knjizi ***Crtajte granice ne precrtajte ljude***, str. 576, koji tvrdi da matice gumjerske župe počinju od 1903). Zanimljivo je da je biskup odbio samo tri mjeseca stariju molbu (od 19. veljače 1914) župnika Marića, koju je supotpisao i gumjerski seoski knez, da se Gumjeri konačno dade župa, budući da tamo već ima i crkva i župni stan, a sela Stara i Nova Gumjera, te Prosjek imaju oko 200 obitelji, pa su veći od Devetine koja ima vlastitu župu. Štoviše, devetinski župnik je neko vrijeme i stanovao u župnoj kući u Gumjeri, ali je to područje crkveno-pravno i dalje pripadalo župi Devetina. Izgleda da je na biskupovu odluku utjecala i molba vjernika iz Devetine koji su pismom od 25. travnja 1914. zamolili biskupa da se njihovo selo pripoji župi Stara Dubrava.

Kolonija Gumjera nastala je doseljenjem poljskih obitelji iz Bukovine i Galicije počevši od 1900. godine. Najprije je, biskupovom odredbom od 31. listopada 1901. pripadala župi u Novom Martincu (osnovanoj 22. rujna 1900) i vodila se kao filijala te župe. Kako se vidi iz spomenutog biskupova dopisa župniku u Rakovcu Ivanu Mariću, biskup je već tada planirao ustanoviti župu i u Gumjeri, te u Devetini i Dubravi. No, nije to išlo tako brzo. Kasnije je Gumjera iz novomartinačke prešla u sastav župe Devetina, dok 1914. nije konačno postala samostalnom župom.

Župa Gumjera se nalazila između župa Novi Martinac na sjeveru, Prnjavor na istoku, Devetina na jugu i Bosanski Aleksandrovac, odn. rijeka Vrbas na zapadu. Granice župa su se također više puta mijenjale, već prema tome gdje su se sve vjernici naseljavali i otkuda ih je bilo lakše pastorizirati. Obojica banjolučkih biskupa, i fra Marijan Marković, a kasnije i fra Jozo Garić tražili su od svećenika koji su dobro poznavali taj kraj, da predlože granice za pojedine župe koje bi bile najpogodnije.

Tako je i župnik Ivan Marić, koji je 15 godina bio u tom kraju, na biskupov upit, predložio granice župe Gumjera 26. srpnja 1915. ovako: *"Naravne i svrsi duhovne pastoracije* (!) *zgodne granice bi bile ove: od granice gore rečene župe Devetinske, tj. od izljeva t.j. ušća rijeke Turije niz Vrbas vazda do više spomenute župe Martinačke do pod selo pravoslavno Martinac i od ovuda sve uz granicu staru, naime, kako idu gorske kose, po kojima su osnovane kolonije ide cijelim opsegom planine Gumjere, kako to u katastru stoji i dopirući na istok na liniju župe Martinačke i Devetinske i uz granicu ove obilazi natrag i salazi na rijeku Crkvenu i tijekom ove prelazi do ušća rijeke Turije. Sva dakle sela, što se nalaze u krugu ovih megja, ako bi se kada tuda naselio katolički elemenat spadala bi pod duhovnu upravu župnika u Gumjeri."*

U Gumjeri je 1900. godine bilo 36 obitelji, a kasnije su pridolazile nove, ali dosta sporo, pa ih je 1902. bilo 45, a 1904. - 51. Već godine 1910. Gumjera ima 587 stanovnika (katolika). Tako proizlazi iz jednog dopisa prnjavorskog župnika fra Mirka Šestića, dok šematizam Banjolučke biskupije za godinu 1900. navodi u Gumjeri već 500 duša (istovremeno ih u Novom Martincu ima samo 406!).

Župnik Marić izvješćuje biskupa u navedenom dopisu od 26. srpnja 1915, da u tom trenutku župa Gumjera obuhvaća samo dva sela: Gumjera s 80 kuća i Koljani s pet kuća, dok na području župe nema nikakve škole. On predlaže da se gumjerskoj župi pripoji jedan dio novomartinačke župe i to: *"Prosjek (Prosječak) Galicijanski i Prosjek srpski. Galicijanski Prosjek (vulgo 'Novi Martinac' za razliku od 'Staroga Martinca', buduć je ovaj prije naseljen i imao ime 'Kličkovo brdo', a Novi Martinac kao početak planine Gumjera istom kasnije kada i Gumjera)"*, koji imaju: prvi 40 kuća, a drugi (srpski) 5 kuća. Time bi gumjerska župa imala oko 135 kuća, pa bi se donekle izravnala veličina župa. Razlog više za takvo razgraničenje jest taj što je Prosjek bliži gumjerskoj crkvi nego novomartinačkoj, te veći dio vjernika i tako dolazi u Gumjeru na sv. misu. – I o drugim župama je dao detaljan i opširan opis.

Broj vjernika se stalno mijenjao, najprije zbog doseljavanja, a kasnije prirodnim priraštajem, jer su to redovito bile brojne obitelji. Prema popisu pučanstva iz 1921. godine, onih kojima je poljski bio materinski jezik bilo je u Gumjeri 656, a u Prosjeku 118. Kako su oni bili gotovo bez iznimke katoličke vjere, znači da je tada župa Gumjera imala oko 800 vjernika.

U biskupijskom arhivu u Banjoj Luci pronašao sam i dva izvještaja o župi iz dvadesetih godina prošlog stoljeća. Tako je 1924. godine bilo:

u Gumjeri 133 katoličke kuće sa 700 duša, od toga 140 mlađih od 18 godina,
u Prosjeku 21 kuća sa 150 duša, od tih 40 mlađih od 18 godina,
u Prosjeku srpskom 21 kuća sa 120 duša, od tih 30 mlađih od 18 godina,
u Koljanima 4 kuće s 40 duša, od tih 10 mlađih od 18 godina.

To znači da je u cijeloj župi u to vrijeme bilo 179 katoličkih kuća s 1.010 duša, od kojih je 220 mlađih od 18 godina.

Godine pak 1927. bilo je katoličkih kuća kako slijedi:

u Gumjeri 155 kuća s 820 duša, od toga 300 mlađih od 18 godina,
u Prosjeku 20 kuća sa 133 duše, od toga 40 mlađih od 18 godina,
u Prosjeku srpskom 20 kuća sa 104 duše, od toga 25 mlađih od 18 godina.

Ukupno, znači: 195 katoličkih kuća sa 1.057 duša, od toga 365 mlađih od 18 godina.

Budući da je, prema Draganovićevom šematizmu iz 1939, Gumjera imala 1.240 vjernika, iznenađuje podatak iz biskupijskog šematizma iz godine 1935. prema kojemu je Gumjera te godine imala svega 592 vjernika. (Istovremeno je u toj župi živjelo 69 pravoslavnih vjernika.) Broj je morao biti veći, čak i u slučaju da se onaj u šematizmu odnosi samo na naselje Gumjera, a ne i na Prosjek i druga sela koja su pripadala ovoj župi. Zato bih ovaj broj za godinu 1935. uzeo s oprezom.

Smrtnost djece bila je, osobito u pojedinim razdobljima, velika. Ima godina u kojima su od ukupnog broja umrlih više od polovice djeca mlađa od sedam godina, tako npr. 1921. godine 8 od 15, 1922. 15 od 29, 1924. 14 od 24, 1929. 18 od 28, itd.

Gumjerska župna crkva

Uskoro nakon doseljenja poljskih vjernika, desetak godina prije nego je tu osnovana župa, tj. godine 1903. tu je sagrađena prva skromna drvena crkvica u čast Našašća i Uzvišenja Svetoga Križa, pa su slavljene obje svetkovine: prva 3. svibnja, a druga 14. rujna. Vjernici su se očito nadali uskoro dobiti župnika, pa su sagradili i župnu kuću, ali nemamo podataka kada je to točno bilo. U njoj je neko vrijeme stanovao devetinski župnik, koji je opsluživao i Gumjeru i Devetinu.

Crkva je 19. listopada 1915. posve izgorjela. Uzrok se nikada nije pouzdano saznao, iako se sumnjalo da je požar podmetnut. Moleći dopuštenje da vjernici smiju graditi novu crkvu, 7. ožujka 1920., župnik Ivan Marić piše biskupu: *"...jerbo je Vašoj biskupskoj milosti dobro poznato, da se je ovdje dne 19. X. 1915. iz nepoznatoga uzroka crkva zapalila i totalno izgorjela sa svim što je u njoj bilo, te ništa nije od iste ostalo."*

U međuvremenu je župnik Marić odmah nakon požara, 21. listopada 1915, zamolio biskupa da mu dopusti blagosloviti neku zgradu koja je izabrana za bogoslužni prostor dok se nova crkva ne sagradi. O požaru crkve ne veli u tom dopisu ništa, nego samo najkraće konstatira: *"Na temelju nesretnoga slučaja, da se je rk. župna crkva sa svim svojim unutrašnjim crkvenim namještajem potpunoma spalila i tim sve potpunoma uništeno..."*. Biskup je sutradan, 22. listopada, dopustio *"privatnu zgradu upotrijebiti za bogoslužje"*, i župnika ovlastio da tu zgradu blagoslovi. Nisam našao nikakvih podataka o tome, o kakvoj se to privatnoj zgradi radilo, a koja je pretvorena u privremenu kapelicu, ali je ona služila sve do dovršetka nove župne crkve koncem 1928. godine.

Gradnja nove crkve

Neko vrijeme župljani su se koristili tim tijesnim prostorom, jer boljega nisu imali, a onda su 1920. odlučili praviti novu crkvu. Preko svoga župnika zamolili su 7. ožujka te godine dozvolu od biskupa. Župnik piše: *"Ova župa Gumjera, dotično župljani iste umoljavaju Vašu biskupsku Presvijetlost: da im se dozvoli sada graditi novu župnu crkvu, koja će svojom strukturom kao i objamom (!) odgovarati potrebi duhovnoj ovih župljana ... Ovi župljani namjeravaju sami svojim troškom župnu si crkvu graditi i to od drveta, dakako solidnu, kako to već oni umiju i to: da bude ista duga 14 metara, široka 7 metara i visoka 5 metara, a istu bi rado počeli već ove godine graditi, naime u to ime potrebiti materijal pribirati."* Također su zamolili i pomoć drugih župa, tako što bi biskup dopustio da se pokupi milostinja za gradnju gumjerske crkve, te da biskup posreduje za pomoć kod Zemaljske vlade i drugih mjerodavnih. U svom dopisu župnik vjerno opisuje kakvo je stanje: *"Sadašnja kapelica, što služi za župsku crkvu jest za ovdašnji narod premalena, pak zato nemože da odgovara svojoj pravoj svrsi, na ime pobožnosti puka, koji se u njoj nemože sav pomjestiti, a osobito, kada se uzme u obzir prirast naroda i budućnost istoga."*

Nemamo podataka da li su i koliko vjernici prikupili građevinskog materijala 1920. godine, ali te godine nisu još počeli graditi crkve. Dopisom od 13. travnja 1921. moli župnik Marić biskupa neka ovlasti gvardijana na Petrićevcu fra Petra Ćorkovića da blagoslovi Križni put u gumjerskoj crkvi. No to je očito bilo u onoj privremenoj kapelici u kojoj se slavila misa, a župnik samo piše: *"U mene ovdje u župnoj crkvi u Gumjeri ima takav sv. Križni put, na ime: slike što predstavljaju muku Isusovu, te su iste vrlo krasne... Ovdašnji moji župljani vrlo rado mole sv. Križni put, ne samo preko cijele korizme javno i zajednički nego i inače preko godine privatno, ili u pojedinim skupinama, što je svakako pohvalno i vrlo koristno."* Za blagoslov je ovlašten fra Ambroža Radmanović, koji je Križni put blagoslovio 3. svibnja te godine, na dan župskog proštenja.

Akcija oko gradnje crkve nastavljena je u proljeće 1921, jer 9. svibnja te godine župnik piše biskupu da su župljani složno odlučili graditi veću crkvu. Dogovorili su se zamoliti trapiste, odnosno njihova brata Eberharda, koji je izradio planove za više crkava u Banjolučkoj biskupiji (npr. onu u Banjoj Luci, Prnjavoru, itd.), da izradi plan za župnu crkvu u Gumjeri, te da je trapisti i sagrade, a oni će plaćati radove.

Još jednom u istomu mjesecu piše župnik o planiranoj gumjerskoj crkvi. U dopisu od 30. svibnja moli on biskupa da se zauzme kod trapista, kako bi se napravio prikladan plan za crkvu, no očito je malo pretjerao kad predlaže da bi crkva trebala primati do 2.000 osoba, iako on to obrazlaže nadom u novo doseljavanje i velik prirodni priraštaj. Crkva neka bude jednostavna, piše on, ali sa zvonikom i većom sakristijom. Moli da brat Eberhard napravi proračun koliko bi koje građe trebalo spremiti, kako bi to mogao prezentirati vjernicima.

No, prema podatcima kojima raspolažemo, ništa nije učinjeno pune dvije godine, a onda je gradnju odgodio i premještaj župnika; naime, župnik Marić je 9. travnja 1923. premješten iz Gumjere u Novi Martinac, a u Gumjeru je došao vlč. Dragutin Bandić. Promjena je imala za posljedicu da još daljnje dvije godine nije započeta gradnja crkve. Iz popisa inventara koji je načinio župnik Marić u trenutku kad je odlazio iz župe, 22. travnja 1923, vidi se da je crkva, iako skromna, imala sve što je potrebno za liturgijska slavlja: misnu odjeću, knjige, liturgijsko posuđe, te jedan glavni i jedan sporedni oltar, propovjedaonicu, krstionicu, nekoliko klupa, itd., a u župnom uredu sve matice, no bez ikakvog inventara!

Tek u kasnu jesen 1925. javlja se novi župnik Dragutin Bandić u svezi s gradnjom nove gumjerske župne crkve. Biskupa je dopisom od 25. listopada zamolio da odobri odbor koji je formiran za gradnju crkve, a sastojao se od predsjednika odbora i još šest članova. Navodim ovdje njihova imena, jer su oni, uz župnika, najzaslužniji za tu gradnju. Za predsjednika odbora predložen je Mihal Matejewicz, a za članove: Josip Pomjenek, Josip Liput, Jan Galuszka, Pavo Matejewicz, Vladek Wiszniowski i Jan Kozdra. Biskup je dva dana kasnije odbor potvrdio i dao upute za daljnji rad. Odredio je da najprije treba izraditi plan i to u četiri primjerka, od kojih jedan treba poslati Ordinarijatu na odobrenje, a onda zatražiti dozvolu za gradnju. U međuvremenu neka počnu pribavljati građevinski materijal.

No, vrijeme je prolazilo, a gradnja crkve nikako da krene. Međutim, valja reći: nije bilo samo do gumjerskih vjernika, jer oni nisu smjeli početi gradnje bez građevinske dozvole državnih vlasti, a one su otezale s njezinim izdavanjem. Župnik Bandić piše 3. listopada 1926. biskupu, moleći da smiju konačno početi gradnju, tim više što je stara crkva već jako ruševna, a vjernici Prosjeka su i bez dozvole sagradili crkvu odnosno kapelicu, te se rugaju Gumjeranima što oni uopće čekaju dozvolu, jer, budu li je čekali, da će se načekati. Pismo je zanimljivo, pa ga ovdje donosim u cijelosti:

"Prečasnom biskupskom Ordinarijatu u Banjaluci

Planovi za gradnju crkve u Gumjeri nikako ne dolaze. Crkva se već ruši, tako, da se ne može dulje čekati. Ljudi bi htjeli odmah početi s poslom, samo eto bez planova ne smiju. Išli su u Topolu i našli one iste majstore, koji su pravili crkvu u Trošeljima, pa bi se oni s nama pogodili i odmah počeli raditi. Majstori kažu, da im je samo potreban tloris i prerez po dužini, pa bi onda mogli bez drugih detalja raditi. Zato molim preč. naslov za dozvolu, da se to već jednom počne. Momenat je pogodan, pošto se oni iz Prosjeka rugaju ovima, da su oni i bez plana i bez dozvole napravili, a ovi, da će još godine čekati dok im dođe plan. Prkos najbrže radi. Već iz inata prema Prosječanima bi se ovi sticali i brzo napravili.

Zato još jednom molim preč. naslov, da bi kod građevinske direkcije u Banjaluci izradio dozvolu za gradnju, jer ne znam zašto je potrebno, da ministarstvo treba dati dozvolu za jednu seosku crkvicu.

Gumjera 3. oktobra 1926.

Drag. Bandić, župnik".

Odgovor je uslijedio već 12. listopada. Izgleda, da je i biskupu "puk'o film". Zatražio je od župnika da Ordinarijatu dostavi plan crkve na uvid i dao je nalog da počnu graditi crkvu: *"Vi medjutim odmah počnite sa gradnjom bez obzira na odobrenje gradjevinske sekcije, jer se ono može zategnuti još i godinu dana."*. U biskupijskom arhivu, našem gotovo jedinom izvoru, budući da je župni posve uništen, nema više podataka o tome kada je gradnja počela, je li i kada bio blagoslov kamena temeljca, što bi nas itekako zanimalo. Možda im više i nije bilo do proslava, nego su prionuli gradnji koja je bila toliko potrebna.

U prepisci ovo se pitanje ne spominje više od deset mjeseci. Nalazimo samo kratku bilješku u biskupijskom arhivu s kraja ljeta slijedeće, 1927. godine, da je *"30. VIII. 27. molba župskog ureda u Gumjeri Ministarstvu Un(utarnjih) Djela za dozvolu sakupljanja milodara za gradnju crkve preporučena"*. A upravo je to ministarstvo gradnju crkve kočilo više od dvije godine. Naime, nacrti za gradnju crkve poslani su preko poglavara prnjavorskog kotara (sreza) tome ministarstvu još 5. kolovoza 1925. (pod br. 31975), kako je kotarski predstojnik javio župnom uredu Gumjeri, a župnik biskupu Gariću 12. rujna 1927. Na to je biskup intervenirao kod Ministarstva vjera u Beogradu dopisom od 6. listopada te godine. Rezultata te intervencije ne znamo, jer o tome nemamo nikakvih dokumenata. Činjenica je ipak, da su Gumjerani u međuvremenu gradili svoju župnu crkvu.

Konačno je godine 1928. dovršena nova zidana župna crkva u Gumjeri. Dogodilo se to doslovno u zadnji čas, jer je stara bila tako dotrajala, da je predstavljala opasnost za vjernike. Župnik Dragutin Bandić moli, naime, biskupa 7. prosinca 1928. da mu dopusti *"da privatno blagoslovi(m) novosagrađenu crkvu, koja je sada gotova, jer je stara u tako ruševnom stanju, da je pogibeljno u nju zalaziti, osobito kad ima mnogo svijeta"*. Biskup ga je tri dana kasnije ovlastio da može novu crkvu blagosloviti prema biskupijskom obredniku. Župnik Bandić obavio je blagoslov crkve upravo na Badnji dan, 24. prosinca 1928, pa su vjernici mogli radosno slaviti Božić u novoj crkvi. O tome je izvijestio Biskupski ordinarijat u Banjoj Luci dopisom od 13. siječnja 1929: *"Na temelju povlasti podijeljene mi od preč. naslova od 10. 12. 1928. br. 1740. blagoslovio sam novosagrađenu crkvu u Gumjeri na 24/12. 1928. po formularu koji se nalazi u dijecezanskom ritualu."*

Župni stan

U Gumjeri je već prvih godina nakon doseljenja poljskih vjernika bila podignuta i župna kuća, ali o njezinoj gradnji nisam našao nikakvih podataka. Očito su se nadali odmah dobiti župnika, čim mu sagrade prebivalište.

Nova župna kuća građena je 1935. i 1936. godine, a gradili su je sami vjernici Gumjere na svoj trošak. Dovršavana je za župnika Branka Bandića (1937-1940), koji je gumjerskom župom upravljao iz Devetine, kada su sagrađene i druge potrebne gospodarske zgrade. U tom je stanu kao jedini gumjerski župnik živio i djelovao župnik Dujlović (1940-1943).

Gumjerska groblja

Župa Gumjera imala je najprije samo jedno rimokatoličko groblje za cijelu župu, i to u samoj Gumjeri. Groblje je biskupovom dozvolom 15. siječnja 1905. blagoslovio novomartinački župnik Petar Anđelić, kamo je Gumjera u to vrijeme pripadala, i stavio pod zaštitu sv. Pavla pustinjaka. Saznajemo to iz

Ovako danas izglega gumjersko groblje - posve zaraslo u šumu

Anđelićeva izvještaja biskupu od 16. siječnja 1905. Groblje se nalazilo nekoliko stotina metara od crkve.

Kad se kasnije veći broj vjernika naselio u selo Prosjek, i oni su sebi otvorili groblje. Gumjerski župnik Wojciech Bielecki piše 28. rujna 1931. svome Ordinarijatu da su vjernici u Prosjeku napravili groblje i kapelicu, ogradili ga i postavili velik drveni križ. Moli biskupa da mu dopusti blagosloviti groblje. Izgleda da su Prosječani sve to radili na vlastitu ruku, ne pitajući ni župnika ni biskupa, pa je biskup Garić dozvolu odgodio dok se ne razjasni pitanje vlasništva i zemljište gruntovno ne prenese na župnu crkvu u Gumjeri, kako je to inače propisano crkvenim zakonima.

I novi upravitelj gumjerske župe, devetinski župnik Sigismund Majchrzak, zatražio je 24. listopada 1932. od biskupa dozvolu da smije blagosloviti groblje u Prosjeku. Navodi da je provjerom u gruntovnici ustanovljeno kako je to groblje upisano na rimokatoličku crkvenu općinu u Novom Martincu, jer se nalazi na području te župe. Utvrdivši da je groblje u Prosjeku u površini od 4.500 m^2 (gruntovni uložak br. 162, katastarska čestica br. 1029) uknjiženo kao crkveno vlasništvo, biskup je 15. studenoga 1932. ovlastio novomartinačkog župnika Ivana Marića (a ne gumjerskog upravitelja Majchrzaka) da blagoslovi to groblje. Župnik Marić je groblje blagoslovio 8. prosinca 1932, kako navodi u svom pismu od 19. siječnja 1933.

No, izgleda da blagoslov groblja nije uključivao i blagoslov kapelice (ili kapelica nije ni bila na samom groblju?), pa Ordinarijat 23. svibnja 1933. pita devetinskog župnika neka javi *"kad je blagoslovljena kapela, komu svecu u čast i tko je obavio blagoslov?"*. Odgovor na to pitanje stigao je još puno kasnije. Prnjavorski župnik (i dekan) Dragutin Bandić odgovara 9. svibnja 1934, kako je kapelicu u Prosjeku on blagoslovio *"u januaru 1929. godine"*, bez ikakvih daljnjih podataka. Tako smo ostali prikraćeni za informaciju, kada je kapelica sagrađena, komu je bila posvećena, pa čak i to gdje se točno nalazila. Po svemu sudeći, ni sam Bandić nije tražio od biskupa nikakve dozvole za blagoslov te kapelice.

Svakako je činjenica da od 1933. počinje ukopavanje vjernika i na groblju u selu Prosjek, kako je to vidljivo iz sačuvanih gumjerskih matica umrlih. Danas se ni jednom groblju ne vidi ni traga, a nitko nam o njemu nije mogao dati nikakvih podataka, kad smo nedavno, u ljeto 2003, pohodili te krajeve.

Filijala u Prosjeku

Župa je imala i filijalu Prosjek, gdje je također povremeno slavljena sv. misa, jer je tu, kako smo vidjeli sagrađena kapelica, blagoslovljena 1929. Njezina je gradnja bila predviđena još 1923. godine. Sagradili su je sami vjernici (Srpskog) Prosjeka. Župnik Marić piše o Prosjeku biskupu Gariću još 29. siječnja 1923: *"U jednom selu: Prosjek (srbski), što spada na ovu župu Gumjeru, a udaljeno je od župske ovdašnje crkve dobra dva sata, ima naseljeno, tj. pokupovali su si od domaćih tamošnjih pravoslavnih seljaka, Poljaka do 20 kuća. Jedan od tih Poljaka poklanja 1 dunum zemlje, da se tude napravi kakva mala kapelica od kojih 8 metara duljine i 6 metara širine i razmjerno i visine..."* Biskup je dopustio gradnju 7. veljače 1923. Međutim, oni se očito nisu držali odobrenoga i dogovorenoga, jer biskup 11. svibnja 1926. naređuje župniku u Gumjeri da upravi dopis kotarskom poglavaru, i zatraži *"da žiteljima sela Prosjek zabrani praviti crkvu za koju već pripravljaju materijal, jer nemaju dozvole od više crkvene vlasti"*.

No, oni su nastavili gradnju, jer je u proljeće 1927. kapelica dovršena. Odbor za gradnju moli pismeno biskupa 30. travnja te godine da naknadno odobri njihovu *"već sagrađenu kapelicu"*. Također mole da bi gumjerski župnik jedanput mjesečno služio u toj kapelici sv. misu. Moleći biskupa za oproštenje što su bez dozvole crkvene vlasti gradili kapelicu navode kao razlog: *"mi smo se naime bojali, da ćemo mnogo morati platiti za plan, a to nijesmo bili kadri."* U ime odbora su potpisani Jan Kozdra i Antun Czubak, koji su molbu i donijeli biskupu. Župnik je ipak preporučio njihovu molbu i zamolio biskupa da ovlasti dekana iz Prnjavora za blagoslov kapelice. Biskup je spomenutoj dvojici usmeno, a i župniku pismeno, ponovno osudio njihov postupak, što su na svoju ruku gradili kapelicu, koja i nije bila neophodna, jer da je udaljena samo tri kilometra od župne crkve. Nered su, čini se, započinjali vjernici onog dijela sela Prosjek koji je pripadao novomartinačkoj župi. Biskup nalaže župniku da smije prihvatiti molbu da jednom mjesečno slavi sv. misu u toj kapelici samo pod dva uvjeta: da se tamošnji kućedomaćini pismeno obvežu da će jednako kao i svi drugi župljani doprinositi za gradnju župne crkve i župnog stana u Gumjeri, jer pripadaju istoj župi, i da će za svaki dolazak župnika da im služi sv. misu osigurati odnosno platiti prijevoz i 30 dinara na ime ručka; inače ne smije prihvatiti te obveze.

No, čini se da je to izaslanstvo pred biskupom iznijelo i neku prijetnju neposlušnosti, pa čak i otpada od Crkve. Zato je biskup 3. svibnja zadužio župnika da djeluje smirujuće na njih, a ako smatra korisnim, neka to javno rekne u crkvi. Zanimljivo da biskup u tome dopisu ni ne spominje ovlasti za blagoslova kapelice.

Uvjeti koje je biskup postavio temeljili su se na činjenici, da su Prosječani smatrali, kako su oni gradnjom kapelice riješili pitanje svoga bogoslužnog prostora i opirali su se da doprinose za gradnju župne crkve. Zato će im kapelica ostati neblagoslovljena još punih 20 mjeseci! Istina, oni su još u rano proljeće 1928. skupili potpise svih koji su sudjelovali u gradnji, i to kako onog dijela sela koji je pripadao župi Gumjera, tako i onog što je pripadao Novom Martincu, naslovivši ga kao "Popis ljudi koji su sagradili kapelicu u Prosjeku", i sve te potpise preko svojih župnika dostavili biskupu, s molbom da im dopusti blagoslov kapelice. Onih iz gumjerskog dijela potpisano je 38, očito kućedomaćina, a župnik je molbu proslijedio biskupu 20. ožujka 1928; onih pak iz novomartinovačkog dijela potpisano je 45, a njihov župnik je molbu proslijedio 27. ožujka. No, dok je gumjerski župnik popis proslijedio bez ikakva komentara, novomartinački župnik Ivan Marić, koji je te ljude očito dobro upoznao, dodao je: *"Ovđe naznačene potpise kao istinite potpisani kao takove priznajem i potvrdujem, ali ne odgovaram za to, da će rečeni svoje obećanje vijerno izvršiti, buduć ovaj narod obično sve obećava, ali slabo što izvrši, barem u većini. Imade dakako vrijednih iznimaka, ali takove nemogu i ne moraju biti odgovorne i za sve ostale ovđe potpisane."*.

Biskup je obojici župnika odgovorio dopisom od 1. svibnja 1928.: *"Biskupski Ordinarijat ne može dozvoliti blagoslov kapelice što su ju sagradili, dok se svi oni ne obvežu, da će za gradnju župske crkve doprinijet isti razrez kao i ostali župljani. Čim ovu obvezu potpišu, dozvolit će se blagoslov. Ordinarijat ne može dopustiti, da svako selo imade svoju kapelicu, dok se ne sagradi župska crkva, koja je najpreča."*

Tako će se dogoditi da će ipak najprije biti blagoslovljena župna crkva, sagrađena 1928. zajedničkim sudjelovanjem svih župljana, pa i onih iz Prosjeka, a tek onda ta kapelica, dovršena godinu i pol ranije. Nakon onakva biskupova odgovora iz svibnja 1928, župnik Bandić zamolio je tek 13. siječnja 1929. dozvolu da smije obaviti blagoslov kapelice u Prosjeku, a biskup mu je to dopustio dva dana kasnije. No, biskup je ostao dosljedan svojoj odredbi, pa

je dopustio da se kapelica blagoslovi tek nakon što su i oni dali svoj prilog za gradnju zajedničke župne crkve u Gumjeri u iznosu od 2.500 dinara. Župnik Dragutin Bandić blagoslovio je kapelicu u Prosjeku u siječnju 1929., ali ne znamo precizno kojega dana, niti gdje je ona točno bila.

Selo Prosjek traži župu

Godine 1929. Prosječani su iskoristili činjenicu da su konačno imali blagoslovljenu kapelicu, kao i neki napad župljana Gumjere na novog župnika Eugena Tvrtkovića, pa su od biskupa zatražili da u Prosjeku osnuje župu, koja bi obuhvaćala i onaj dio sela koji je pripadao novomartinačkoj župi. Biskup je to odbio s obrazloženjem da *"Biskupski Ordinarijat nema nikakva razloga da osniva novu župu."* Tako je biskup napisao 11. prosinca 1929. *"bivšem župniku gumjerskom sada u Novom Martincu"*.

Granice su se župa, naime, u tome kraju više puta mijenjale, već prema tome gdje su se vjernici naseljavali, pa je tako i selo Prosjek dijelom pripadalo gumjerskoj, a dijelom novomartinačkoj župi. Međutim, samo mjesto gdje je sagrađena kapelica i utemeljeno groblje pripadalo je župi u Novom Martincu. Toj je kapelici gravitiralo stotinjak obitelji iz sela: Prosjek, Srpski Prosjek, Otpočivaljka i Koljani, pa su Prosječani molili župnika iz Novog Martinca da im barem jedanput mjesečno ima sv. misu u toj kapelici. Iznoseći te podatke, župnik Marić je Ordinarijatu u Banjoj Luci 9. siječnja 1933. prenio i njihovu molbu za mjesečnu sv. misu. Deset dana kasnije odgovoreno mu je *"da su Prosječani svoju kapelu pravili usprkos i proti zabrane crkvene vlasti, samo da ne doprinose za gradnju župskih crkava u Gumjeri i Novom Martincu"*, a budući da on samo privremeno ima kapelana, savjetovano mu je neka ne prihvaća te obveze na sebe, ali mu je dopušteno da smije tamo povremeno imati sv. misu.

No pitanje pripadnosti sela Prosjek i dalje je različito tumačeno. Biskup Garić u jednom dopisu upravitelju gumjerske župe Zdąbłaszu piše 23. svibnja 1935: *"Selo Prosjek i ne spada župi Gumjeri nego Novom Martincu."* Međutim, samo dva tjedna kasnije, 7. lipnja te godine, piše župnik iz Novog Martinca Dragutin Muljević biskupu: *"Selo Prosjek pripadalo je župi N. Martinac, no velč. g. Marić razdjelio ga na župu N. Martinac i Gumjeru, tako, da sada ljeva strana od ceste pripada župi N. Martinac a desna župi Gumjera. Veleč. g.*

upravitelj župe Devetina a ujedno i župe Gumjera vrši službu Božju u kapeli 'Prosjek' a ne potpisani." Nisam našao podatak da bi biskup tu tvrdnju kasnije opovrgnuo ili ispravljao, a iz postojeće arhivske građe proizlazi da je upravo tako i bilo.

I kasnije su ti, prilično svojeglavi, ljudi iz Prosjeka pravili neprilike oko troškova prijevoza i ručka za župnika, kad im je dolazio služiti sv. misu, kako se vidi iz jednog Dujlovićeva dopisa biskupu od 5. rujna 1940. Bili su spremni sami popravljati svoju kapelicu, ali su tražili da im se ustupi milostinja koja se skupi kod bogoslužja. Biskup je dao upute kako ima postupiti, ali je, da vjernicima Prosjeka smanji troškove, odredio da se ubuduće tamo služi sv. misa samo jedanput mjesečno, dok je dotada bila svake treće nedjelje.

Međutim, među tim župljanima bilo je i onih koji su tvrdoglavo htjeli nametnuti svoju volju, te su bezrazložno optužili župnika, kako on više ne želi dolaziti kao dotada, tražeći da se sv. misa i dalje slavi svake treće nedjelje. Najgrlatiji je bio jedan crkveni otac koji je trebao biti župnikov prvi suradnik. Zato je župnik molio biskupa da tog "prakaratura" može smijeniti, jer je on poznat kao buntovnik, kako župnik piše. Da bi izbjegao sukobe, župnik je molio biskupa da mu dopusti i dalje dolaziti kao i dotada. On piše biskupu 21. listopada 1940.:

"*Što se mene tiče i jer vidim, da je to najbolje, molim Prečasni Naslov, da im pusti čitanje sv. mise svake treće nedjelje kao i dosada. To je najbolji način, da se uklone svađe i trvenja župnika i župljana. Biće bolje i za njihov duhovni život, jer neće biti ogorčeni i neraspoloženi prema sv. vjeri i svećenstvu, na što su dosta skloni. Prosjek je najbolje stojeći, te je to prilična pomoć za eksistenciju župnika u ovoj župi.*" Međutim, kako je Dujlović tih dana dobio poziv na odsluženje kadrovskog roka u vojsci, ovo je pitanje postalo bespredmetno, jer će gumjerska župa biti opet povjerena na upravu susjednom župniku, pa biskup na pismo nije ni odgovorio. Ipak i sam dopis dovoljno govori o pastoralnoj razboritosti i pomirljivosti župnika Ante, koji je zbog mira među svojim vjernicima bio spreman na veće žrtve, iako su ga nedužna optuživali.

Nekoliko katoličkih obitelji živjelo je i u mjestima: Koljani, Prosjek Srpski, Orašje, Otpočivaljka, itd., međutim, njih je bilo malo, i o njima nema nikakvih posebnih izvještaja. U dopisima iz prvih godina gumjerske kolonije spominje se Stara i Nova Gumjera, pa je vjerojatno da su se naselja tako zvala prema vremenu kad su bila naseljena: jedno prije a drugo poslije.

Vjerski život i pastoralni rad župnika u župi Gumjera

Nije nam ovdje ni nakana, a nije ni moguće, prikazati cijelu povijest te župe, koja je postojala tridesetak godina, a samo naselje Gumjera petnaestak godina više, ali slijedeći redci, rađeni na temelju izvještaja i dopisa u biskupijskom arhivu u Banjoj Luci, mogu osvijetliti glavne momente iz života te župe i okolnosti u kojima će kasnije djelovati župnik Dujlović. Nije bilo lako u takvoj župi organizirati solidan pastoralni rad. Poteškoće su stvarale stalne migracije, promjena broja i sastava župljana, antagonizmi između rimokatoličkih Poljaka i grkokatoličkih Rusina, siromaštvo, nepoznavanje jezika, jer su oni govorili poljski, a njihovi župnici hrvatski. Osim toga, župa je u svojoj povijesti imala samo petoricu župnika koji su stanovali u župi, a ostalo vrijeme, više od deset godina, župom su upravljali župnici iz susjednih župa, koji, osobito zimi, nisu mogli često dolaziti, pa je župa zbog toga trpjela.

S druge pak strane, postoji jedno svjedočanstvo župnika Marića, da su gumjerski vjernici ipak najbolji od svih okolnih kolonista. Pišući o gradnji crkve 9. svibnja 1921, prvi gumjerski župnik **Ivan Marić**, koji je župom upravljao od 1914. do 1923. godine, izvješćuje biskupa i o svojim župljanima, o kojima veli: "*Poznato je, mislim, Vašoj Presvijetlosti, da ovdašnji narod u Gumjeri prema drugim naseljenicima jest ipak još najmirniji i svome duhovnome pastiru odan i prijazan, pak zato već radi tih dobrih svojih svojstava vrijedan je pohvale, što je u današnje socijalističko vrijeme osobito vrijedno kao rijetkost istaknuti. Kako je dakle ovdašnji narod prema drugim naseljenicima još najkorektniji, to se može kazati, da je i najbogoljubniji, što se može jasno dokazati već iz samoga toga: što vrlo revno pohadja sv. misu, a i sve ine pobožnosti, te što često (4 puta godišnje) gotovo svi idu do sv. sakramenata, o čemu može Vašoj biskupskoj Presvijetlosti posvjedočiti i prečasni o. Fra Ambroža s P. Kazimirom, koji su prigodom proštenja ovdje u Gumjeri na 3. svibnja sada bili i sve sami vidjeli.*"

Slično se o njima izražava i u jednom dopisu od 10. listopada slijedeće (1922) godine: "*Što se tiče u opće javnoga kršćanskoga života kao: molitve, pohadjanja sv. mise nedjeljom i blagdanom, te primanja sv. sakramenata, u tom se ovdašnjim župljanima nemože što prigovoriti. Valja priznati: da rado i većina ide k sv. misi na zapovjedne blagdane. Sv. sakramente uz uzskrsno vrijeme nitko ne propušća, nego dapače mnogi češće preko godine pristupaju k sv. sakramentima, a osobito uz Došašće, na glavne patrone ovdašnje župne crkve*

(3. maja i 14. septembra), kao i na patrone bližih susjednih župa. Većih kakvih općenitih neurednosti ili prekršaja ne ima...".

Marića je u župničkoj službi u Gumjeri zamijenio stariji od dvojice braće svećenika Bandić, Dragutin (1923-1929), čiji će mlađi brat Branko kasnije upravljati tom župom iz Devetine, i upravo će on predati župu Dujloviću. U njegovo su vrijeme vjernici iz sela Prosjek na svoju ruku, bez biskupove dozvole, sebi sagradili kapelicu, te bili stalan izvor nesuglasica, koje su kulminirale 1929. godine za njegova nasljednika Eugena Tvrtkovića.

Napadi na župnika i biskupova kazna

Već početkom, točnije 11. ožujka 1929, župnik Dragutin Bandić premješten je u Prnjavor, a u Gumjeru je nakon Uskrsa došao **Eugen Tvrtković**. Doživjevši nerede i težak napad vjernika ujesen te godine, on je, po biskupovu usmenom nalogu, početkom prosinca te godine napustio župu, a biskup je 11. prosinca 1929. upravu župe povjerio novomartinačkom župniku Ivanu Mariću. Tvrtković se u međuvremenu povukao k trapistima u njihov samostan "Marija Zvijezda".

Iako nam nedostaje izravan dokument, iz više dopisa se vidi da je biskup nakon Tvrtkovićeva odlaska župu oštro kaznio zbog nereda i napada na župnika, i to tako što im više nije dao župnika, a zabranio je i obavljanje različitih bogoslužnih čina u župi. Biskup je 30. prosinca 1929, nakon tih napada, župu povjerio na upravu susjednom novomartinačkom župniku Ivanu Mariću, i ujedno odredio da se u gumjerskoj župi ne smije *"služiti sv. misa niti u župskoj crkvi niti u filijali Prosjek"*. Izravne krivce je 31. prosinca 1929. udario kaznom izopćenja iz Crkve, kako stoji u dopisu župnika Marića iz Novoga Martinca od 14. veljače 1930. Ordinarijatu u Banjoj Luci. Osim toga, zabranio je župniku božićni blagoslov kuća u gumjerskoj župi i naložio mu da iz Gumjere prenese sve matice i župni pečat k sebi u Novi Martinac. Čak je naložio da blagoslovljenu vodu za blagoslov kuća smije dati u svojoj crkvi (u Novom Martincu) samo nedužnim vjernicima iz Gumjere *"izuzev one, koji su sudjelovali kod napadaja na župnika Tvrtkovića i koji su na to poticali, jer ovi su izopćeni"*. Stvar je, dakle, uzela veoma ozbiljne razmjere. Krivce je na odgovornost pozvala i civilna vlast, kako stoji u jednom dopisu.

Stanje u župi bilo je predmetom prepiske tijekom cijele slijedeće 1930. godine. Gumjera se otada smatra upražnjenom (vakantnom) župom. Župnik Marić pita pred početak uskrsnih ispovijedi, dopisom od 6. ožujka, biskupa, da li smije ispovijedati gumjerske vjernike, a ako smije, smije li to činiti i u gumjerskoj crkvi. Biskup je odgovorio 14. ožujka da smije i u gumjerskoj crkvi uz ograničenje: *"Oni župljani iz Gumjere, koji su tvorno svećenika napali, upali su u prokletstvo, od čega se moraju dozvolom Ordinarija pro foro externo* (za vanjsko pravno područje) *odriješiti i iza toga na sakramente pripustiti"*, jer tako propisuje crkveni Zakonik.

Nakon nekog vremena strasti su se donekle smirile, pa su crkveni odbornici pred Uskrs (koji je te godine bio 20. travnja), 6. travnja 1930, u ime cijele župe zamolili biskupa za oproštenje i izrazili spremnost izvršiti zadovoljštinu koju on odredi, samo da im skine nametnutu kaznu i pošalje župnika. Na molbi poslanoj biskupu su potpisani: Mihal Matejević, Andrija Galuška, Jozef Liput, Petar Rozdolski i Jan Boculja. U isto vrijeme (4. travnja) je i župnik Marić zamolio biskupa da smije odriješiti od izopćenja četvero tvornih napadača i buntovnika, koje poimenično nabraja. I tih je četvero buntovnika (među kojima je i jedna žena!) nekako oko Uskrsa pošlo u Banju Luku k biskupu moliti za oproštenje zbog napada na župnika Tvrtkovića. To svakako nije moglo biti bez savjeta i nagovora župnika Marića. Biskup je na to, preko svoga tajnika, 29. travnja zatražio da napadači sastave kod župnika u Novom Martincu poseban *"zapisnik pred dvojicom svjedoka, gdje će požaliti svoje zlodjelo i zamoliti za odriješenje od cenzure, u koju su upali"*. Župnik neka taj zapisnik pošalje u Ordinarijat, pa će tek onda dobiti ovlast da izopćenike može ponovno pomiriti s Crkvom.

Upravo pred Uskrs, tj. 18. travnja, ponovno se javlja župnik Marić s nekim pitanjima i prijedlozima o pastorizaciji gumjerske župe. On misli da bi bilo potrebno u Gumjeru opet poslati župnika, jer bi bila *"silna šteta, da bi župa Gumjera dugo ostala bez vlastitoga župnika, buduć bi tamo propalo gospodarstvo: zgrade, voćnjak i vinograd, ako i ne velik, a ono ipak vrijedan, a da se i ne govori o duhovnoj šteti i moralnom upadku* (!) *naroda. Napokon, što prije bude određen župnik za Gumjeru, to će prije i tamošnji narod imati volju i želju graditi novi župski stan, što je silno nuždno, a i narod sada za to ima volju, samo ako dobije svoga vlastitoga župnika."* U svom odgovoru biskup 23. travnja odgovara na neka pitanja, dopušta župniku na blagdan Našašća Svetoga Križa imati sv. misu u Gumjeri, ali o novom župniku za Gumjeru nema ni slova.

Poljski svećenici preuzimaju gumjersku župu

Župa je nakon deset mjeseci, 8. listopada 1930, povjerena prvi put jednom poljskom svećeniku, **Wojciechu Bieleckom**, koji je stanovao u Gumjeri. No on je već 7. veljače 1932. preminuo i župa je opet ostala upražnjena. Bielecki se o dijelu gumjerskih župljana izražavao veoma oštro. U jednom pismu Ordinarijatu piše on 15. siječnja 1931, da je vlč. Tvrtković imao one neprilike u župi jer je *"ovaj narod... sasvim divlji"*, a u selu ima *"nekakva banda lopova"*, te je *"za svećenika položaj ... trudan i nesiguran"*. U drugom pak dopisu od 10. travnja te godine još je puno izravniji: piše da u selu ima čak ubojstava i krvne osvete, osobito između Gumjerana i Novomartinčana. Seoski knez u Gumjeri da omalovažava svećenika i sa svojim pristalicama neprijateljski se postavlja prema njemu, a u selu da čak vlada *"duh boljševizma"*. Ni drugi kolonisti nisu puno bolji, pa su tako otjerali gumjerskog župnika Tvrtkovića, a zagorčali su život i župniku Dragutinu Muljeviću u Devetini kojega su *"upropastili skoro u zdravlju i u svećeničkom dostojanstvu"*. U takvim okolnostima teško se snaći i poljskim svećenicima, koji poznaju njihov mentalitet, a hrvatskima je još teže. Međutim, čini se da je neredima u župi djelomično doprinio i sam Bielecki. On je bolovao od neke duševne bolesti, pa je, prema pisanju susjednog župnika Marića, izazvao velike sablazni u župi i cijeloj okolici.

Kad je župnik Bielecki završio u bolnici, biskup je 3. veljače 1932. upravu gumjerske župe opet povjerio najbližemu susjednom župniku, **Ivanu Mariću** u Novom Martincu. Marić je pristao preuzeti tu dužnost samo privremeno, i to uz uvjet da novomartinačka filijala Grabašnica pripadne Rakovcu, jer je tamo bliže, a njemu je do Gumjere deset kilometara, a uz to on već ima 60 godina. O župljanima Gumjere nema baš pohvalnih riječi, štoviše, jer piše: *"...jerbo je tamo sada narod silno iskvaren i religiozno, a pogotovo moralno, buduć vl. g. pokojnik nije absolutno bio sposoban već tamo od jeseni za pastoriranje dotične župe"*... Za Poljake kaže da su hipernacionalisti, čak šovinisti. Gumjera bi, po njegovu mišljenju, morala imati vlastitoga župnika, ali je problem i to što je tamo veoma dotrajao župni stan, te bi trebalo graditi novi, stoji u njegovu dopisu Ordinarijatu od 12. veljače 1932.

Međutim, točno dva mjeseca nakon što mu je povjerena gumjerska župa na upravu, župnik Marić se žali biskupu da mu je preteško uz svoju župu, parastorizirati još i Gumjeru, te u ime gumjerskih vjernika moli da se u Gumjeru

pošalje poseban župnik. Uslijedio je odgovor Ordinarijata od 20. travnja da ipak mora upravljati gumjerskom župom dok tamo ne bude imenovan župnik.

Marić nije odustajao te je i dalje obasipao Ordinarijat opširnim dopisima. Iz njih saznajemo mnoge pojedinsti o životu u Gumjeri, pa su nam dragocjeno svjedočanstvo, tim više što je gumjerski župni arhiv posve uništen. Ipak ovdje se zadržavamo samo na onomu što će nam osvijetliti okolnosti u kojima će djelovati naš Anto. U pismu od 18. travnja piše Marić o Gumjeri: *"Ta je župa sada sva razrovana: vjerski silno ohladila tako, da velika većina naroda u opće za vjeru, dotično za crkvu i ne mari, a moralno je doista duboko pala, ako već – barem mladež – nije i propala! Svemu tome je pred Bogom krivnja na vel*(ečasnom) *pokojnom župniku, koji je u crkvi i od crkve pravio cirkuse i glupe teatre"*.... Nakon pokojnog župnika ostala je u župnom stanu neka žena, navodno njegova rođakinja, koja se ne da iz župne kuće istjerati. Nereda u župi i dalje ima, pa čak postoji opasnost da će se župljani obratiti starokatolicima, ako uskoro ne dobiju župnika, a navodno je generalni vikar izjavio kako župnika neće dobiti do jeseni. Marić misli da župi Gumjera treba *"dati kakovoga novoga i agilnoga svećenika"*, jer da on više nikako ne može služiti tu župu, budući da se upravo i u Novom Martincu gradi nova crkva.

I sami župljani Gumjere, barem oni odgovorniji, nastojali su ponovno dobiti župnika. Tako su 7. srpnja 1932. poslali izaslanstvo sastavljeno od trojice vjernika (Jozef Čarnota, Adolf Brinckmann i Jozef Sabadaš) u Banju Luku da zamole biskupa neka im pošalje župnika, jer novomartinački župnik Marić koji upravlja i njihovom župom, dolazi samo jedanput mjesečno, a i to je došlo u pitanje, budući je prezaposlen u svojoj župi.

Novomartinački župnik Marić i aktualni upravitelj župe Gumjera uviđa da župa ne bi bila u stanju uzdržavati vlastitog župnika, jer *"župa je Gumjera u materijalnom pogledu vazda bila slaba i sjeromašna zbog svoje slabe i mršave zemlje, a osobito je sada za ovo vrijeme krize gotovo tamošnji narod došao na prosjake..."*, a tamošnji je župni stan u takvom stanju, da župnik više u njemu ne bi mogao stanovati. Marić u tom dopisu od 13. rujna ponovno moli biskupa da ga razriješi službe upravitelja gumjerske župe, a da upraviteljem imenuje devetinskog župnika, koji je Poljak, pa će se on valjda moći bolje "nositi" s njima, osobito sa seoskim knezom Janom Galuškom, koji nastoji dovesti starokatoličkog svećenika u Gumjeru, jer da bi ih taj besplatno opsluživao!

Nakon svih tih dopisa i obrazloženja, biskup je 21. rujna 1932. župu Gumjera ponovno povjerio jednom Poljaku na upravu, devetinskom župniku **Sigismundu Majchrzaku**. On je gumjerskom župom upravljao od 1932. do 1935. godine dolazeći iz Devetine. No, on je osim tih župa obilazio poljske vjernike po cijeloj sjevernoj Bosni, od Dervente do Pastireva kod Bosanskog Novoga, ispovijedao ih, služio sv. mise, propovijedao. Poslao ga je naime poljski primas, kako bi obilazio poljske doseljenike na cijelom spomenutom području. O tome i njegovoj velikoj revnosti rječito govori izvadak iz njegova dnevnika za razdoblje od 5. srpnja do 31. prosinca 1934, koji je poslao biskupu 25. siječnja 1935, u kojem razdoblju je neumorno obilazio poljske naseobine te je u pastoralnim pohodima – zaprežnim kolima – prevalio preko 3.000 kilometara!

Izvješćujući biskupa o stanju u župi Gumjera, piše Majchrzak 6. veljače 1935, kako tamošnji župljani žele župnika, ali im je on odgovorio kako Banjolučka biskupija nema dovoljno svećenika, ali neka oni mole na tu nakanu. Molili su njega da on iz Devetine preseli u Gumjeru, ali to nije mogao učiniti, jer je osim Devetinom i Gumjerom upravljao i župom Stara Dubrava, pa je Devetina nekako u sredini tih triju župa. Osim toga, takav korak ne smije napraviti sam, nego samo ako to biskup dopusti. Također piše da je crkveni odbor iz Gumjere prodao stari, ruševan župni stan, te da se priprema graditi novi. Nije siguran da li su oni za taj korak tražili biskupovu suglasnost, što su bili dužni učiniti.

Njega je krajem veljače 1935. naslijedio također Poljak **Wladyslaw Zdąbłasz** koji je došao iz poljske biskupije Sandomir kako bi pastoralno djelovao među svojim sunarodnjacima. On je gumjerskom župom upravljao iz Devetine 1935-1936, a imao je na brizi, kao i Majchrzak, i treću župu, onu u Staroj Dubravi. Dopisom od 21. svibnja te godine župnik Zdąbłasz zatražio je od biskupa dopuštenje da svoje sjedište prenese iz Devetine u Gumjeru, navodeći da je tamo više vjernika nego u Devetini, a da sv. misu imaju svake treće nedjelje, da neki vjernici umiru bez sakramenata, te da ga oni sami mole neka preseli u Gumjeru, i spremni su tamo napraviti novi župni stan. Biskup je dva dana kasnije molbu odbio, budući da mu je iz Devetine najlakše pastorizirati i Gumjeru i Staru Dubravu, podsjećajući da je prijašnji župnik Machrzak tamo svake nedjelje i blagdana imao sv. misu, pa da može i on. Što se tiče župljana iz sela Prosjek, podsjeća biskup, oni pripadaju župi Novi Martinac, i tamo im

je bliže ići u crkvu. Obzirom na gradnju župnog stana, biskup mu je naložio neka prenese župljanima *"da ne smiju ništa poduzimati dok ne podnesu Bisk. Ordinarijatu planove budućeg župskog stana na odobrenje i ne dobiju dozvole za gradnju"*.

Nakon godine dana djelovanja, Zdąbłasz je obolio, te više nije bio u stanju obavljati svoju službu. Zato je 30. ožujka 1936. zamolio biskupa Garića da ga razriješi dužnosti. Kanio se odmah poslije Uskrsa vratiti u Poljsku. Biskup je odgovorio, kako je njega (Zdąbłasza) ovamo poslao poljski primas kardinal Hlond, te da je on mjerodavan dozvoliti mu povratak u domovinu, a da mu je on, Garić, samo dodijelio mjesto svećeničkog službovanja. Tako je umjesto razrješenja od župničke službe dobio samo jednomjesečni odmor u Poljskoj, i to tek u ljeto: od 20. lipnja do 20. srpnja te godine.

Svojih dužnosti u banjolučkoj biskupiji oslobođen je Zdąbłasz tek u jesen te godine. Biskup Garić mu je 9. listopada dopustio da, čim napravi inventare župa Devetina, Gumjera i Stara Dubrava i preda ih dekanu, može otputovati u Poljsku. Iz inventara koji je napravio saznajemo da u Gumjeri postoji crkva, sagrađena 1928. godine, nakon što je stara izgorjela, da uz crkvu ima drveni toranj za zvono, te da je 1935/36. sagrađena nova župna kuća troškom župljana, ali još nije posve završena. Također izvješćuje da u selu Prosjeku ima zidana javna kapelica s provizornim oltarom, posvećena Duhu Svetomu. I župna crkva i ta kapelica imaju potreban namještaj i inventar. Popis inventara napravljen je 30. rujna 1936. i nalazi se u biskupijskom arhivu u Banjoj Luci. Biskup je 12. listopada izdao dekret kojim je Zdąbłasza razriješio župničke službe u svojoj biskupiji, te mu dao pisano svjedočanstvo kojim potvrđuje da je od 27. veljače 1935. do 12. listopada 1936. bio revan svećenik koji se isticao čestitim životom, pobožnošću i poštovanjem prema biskupu.

Njegovim odlaskom otišao je posljednji Poljak svećenik iz ovih krajeva. Drugima više neće biti moguće doći, jer ondašnje vlasti nisu više dopuštale stranim svećenicima djelovati u državi. Kako biskup piše prnjavorskom dekanu Dragutinu Bandiću 24. listopada 1936, Poljaci *"više ne mogu dobiti svećenika iz Poljske, pošto je vlada strogo zabranila da nijedan strani svećenik ne može obnašati bilo kakove službe u Jugoslaviji"*. On mu ujedno najavljuje da će u Devetinu poslati njegova rođenog mlađeg brata Branka Bandića koji će upravljati i župom Gumjera.

Gumjerom opet upravljaju susjedni župnici Hrvati

Istog dana biskup je upravu župom Gumjera "do daljnjega" povjerio novomartinačkom župniku **Dragutinu Muljeviću**. To privremeno rješenje ostalo je na snazi i nakon što je 1. studenoga u Devetinu došao za župnika Branko Bandić.

Odmah početkom 1937. crkveni odbor iz Gumjere zajedno sa seoskim starješinom obratio se biskupu s molbom da bi njihovu župu opsluživao župnik iz Devetine. Kao razloge navode da im je puno lakše ići u Devetinu nego u Novi Martinac, jer su tamošnji putovi vrlo loši. Osim toga, u Devetini se nalaze i njihove župne matice, jer ih je tamošnji župnik neko vrijeme pastorizirao. Na kraju toga pisma od 3. siječnja 1937. potpisano je pet crkvenih odbornika, i to: Adolf Brinkman, Jozef Welčenski, Stefan Rajčakovski, Jan Bočulja, Karol Volak, te seoski starješina (nečitak potpis). Biskup je dopisom od 8. siječnja od novomartinačkog župnika zatražio informacije, da li su njihovi navodi točni, da li je *"doista lakše služiti Gumjeru iz Devetine nego iz Martinca?"*, te da li bi on mogao svake nedjelje i svetkovine služiti dvije sv. mise: jednu u Novom Martincu, a drugu u Gumjeri, kako su to činili poljski svećenici Majchrzak i Zdąbłasz.

Kad je župnik Muljević 17. siječnja odgovorio da su navodi u onoj molbi točni, te da on ima i filijalu Grabašnica u svojoj župi, pa mu je stoga veoma teško opsluživati još i Gumjeru, biskup je djelovao brzo, pa je 22. siječnja 1937. župnika Dragutina Muljevića razriješio uprave župe Gumjera, a povjerio ju je župniku u Devetini **Branku Bandiću**. Tako je Bandić postao posljednji u nizu upravitelja gumjerske župe, koji je njome upravljao iz susjedne Devetine. Pitanje gumjerske župe je mirovalo oko godinu i pol, barem sudeći po dopisima u biskupijskom arhivu.

No, župljani Gumjere su po tko zna koji put molili biskupa da im pošalje župnika. Učinili su to i pismom od 31. kolovoza 1939, a obrazlagali su molbu time što su sagradili novu župnu kuću i druge potrebne zgrade, a u Devetinu im je teško ići, osobito kad je blato i snijeg. Biskup je dopisom od 11. rujna upitao župnika u Novom Martincu Dragutina Muljevića bi li on mogao preuzeti upravu župe Gumjera i imati tamo dvaput mjesečno sv. misu, jer da župljani tvrde, kako im je lakši kontakt s Martincem nego s Devetinom, a od Martinca je otpala filijala u Grabašnici, pa je župnik sada rasterećeniji. Župnik se dopisom od 18. rujna ispričao da ne može zbog zdravstvenih i nekih drugih

razloga prihvatiti i upravu Gumjere. Biskup mu na to nije ništa odgovorio, ali je 4. listopada naredio devetinskom župniku Branku Bandiću, upravitelju gumjerske župe, da ubuduće dvaput mjesečno služi sv. misu u Gumjeri, a troškove prijevoza imaju snositi sami Gumjerani.

Gumjerski župljani nisu odustajali od svoga nauma da ih pastorizira novomartinački župnik. Trojica uglednih župljana: Pavao Matijević, Vicent Karaban i Jan Bočula, koji su potpisani na odgovarajućoj predstavci, zamolili su 19. veljače 1940. župnika iz Novog Martinca Muljevića da opet preuzme upravu i župe Gumjera. On se složio, dakako uz uvjet da se s time složi biskup i dosadašnji upravitelj gumjerske župe, devetinski župnik Branko Bandić. Biskup je na to **Muljeviću** 22. veljače 1940. povjerio upravu gumjerske župe, koju može odmah preuzeti u sporazumu s dotadašnjim upraviteljem Bandićem. Međutim, od smjene nije bilo ništa. Muljević je dopisom od 28. veljače javio, da župe ne može preuzeti ponajprije zato što je Bandić izjavio da župe neće predati dok župljani ne plate polovicu godižbine za proteklu godinu, bilo njemu, bilo Muljeviću, a drugo zato što u Gumjeri *"nema dovoljno prostorija za stanovanje, pogotovo u ovoj teškoj zimi, a uz to drva malo, a zaire još manje"*. Iz takve formulacije proizlazi da je Muljević mislio preseliti u Gumjeru, ali nije jasno da li je odatle mislio pastorizirati i Novi Martinac, ili je to shvaćao kao premještaj u Gumjeru bez drugih obveza. Biskupov odgovor uslijedio je mjesec dana kasnije, 27. ožujka, kada Muljeviću naređuje da se sa župljanima Gumjere dogovori o uskrsnoj ispovijedi, koju im je dužan omogućiti. Biskup ujedno navodi da potraživanje dotadašnjeg upravitelja župe Bandića nije nikakav razlog da on ne preuzme upravu župe Gumjera koja mu je nedavno povjerena i za koju se ubuduće ima brinuti. Za biskupa je, dakle, upravitelj gumjerske župe Muljević a ne Branko Bandić.

Muljević je po biskupovu nalogu, a u sporazumu s župnim crkvenim odborom preuzeo upravu gumjerske župe, obavio uskrsnu ispovijed, te proslavio blagdan Našašća Svetoga Križa 3. svibnja, ali mu župnik Bandić nije htio predati župnih knjiga (matica), jer da mu nije došla nikakva naredba od biskupa, izvješćuje Muljević biskupa 6. svibnja. Štoviše, Bandić je pred Gumjeranima izjavio da on (Muljević) ne smije *"nikakovu funkciju obavljati bez njegove dozvole u Gumjeri"*. Ujedno se biskupu tuži na loše putove i veliko blato, jer je to proljeće bilo jako kišovito, kako stoji u dopisu od 6. svibnja 1940, što mu jako otežava obavljanje župničke službe u Novom Martincu i Gumjeri. Biskup je odmah 14. svibnja Bandiću naredio da preda matice Muljeviću.

Nastalo je određeno "dvovlađe", jer je Muljeviću biskup bio povjerio upravu Gumjere, a Bandić se i dalje smatrao zakonitim gumjerskim upraviteljem. Zato Muljević nije drugi dan Duhova išao u Prosjek, gdje je taj dan bila sveta misa, nego je tamo došao Bandić. Čini se da je tu posrijedi bio propust biskupove kancelarije koja o promjeni nije pismeno obavijestila dotadašnjeg župnika Bandića. Zato je Muljević dopisom od 15. svibnja zamolio biskupa da konačno riješi taj spor, kako ne bi među njima svećenicima dolazilo do svađe i sukoba. No, kako biskup nije gotovo mjesec dana ništa odgovorio, Muljević je, kako bi izbjegao nesuglasice, a i zbog narušenog zdravlja 10. lipnja dao ostavku na gumjersku župu i napisao biskupu: *"Ovim najozbiljnije i najodlučnije otklanjam svaku upravu i suradnju oko uprave župe Gumjera (krštenje, provizije i druge crkvene funkcije) u korist vlč. g. Br*(anka) *Bandića"*, a biskupa zamolio da ga ne pokušava na to privoljeti. Muljević očito nije znao za biskupov dopis Bandiću od 14. svibnja, kojim mu je naredio da preda gumjerske matice njemu, Muljeviću, jer su se njegov dopis biskupu i biskupov Bandiću vjerojatno mimoišli u putu.

Biskupu je očito bilo dosta toga natezanja, a znao je da uskoro stiže mladi svećenik Anto Dujlović iz bogoslovije, koji je upravo tih dana dovršavao svoje studije, pa na taj Muljevićev dopis nije ni odgovarao. Sve objašnjava bilješka na rubu toga Muljevićeva pisma, napisana rukom biskupijskog kancelara, u kojoj stoji: *"Početkom srpnja Gumjera popunjena. Dakle bezpredmetno!"*

Takve su okolnosti vladale u župi kad je biskup onamo poslao mladog Dujlovića. Za njega, bez ikakva iskustva, bez znanja poljskog jezika, koji je tek tamo djelomično naučio, i mentaliteta tih doseljenika bilo je to ravno odlasku u afričke misije. No, on je bez pogovora pošao i uspio zadobiti posvemašnje povjerenje tih ljudi, a dijelom naučiti i poljski kako bi ih još bolje razumio i bio im bliži. Iako su vjernici bili sretni da su konačno dobili vlastitoga župnika, nema dvojbe da je i on imao ne malih poteškoća, ali on se nije žalio; unatoč svemu prihvaćao ih je svojom svećeničkom dobrotom i ljubavlju.

Župnici, kako oni koji su živjeli u Gumjeri, tako i oni koji su župom upravljali iz koje susjedne župe, trudili su se i u takvim okolnostima brinuti za duhovno dobro svojih vjernika, kako je bilo moguće. Osim što redovitijeg sakramentalnog života, poticali su župljane da se udružuju u pobožne udruge, a priređivali su im i posebne duhovne obnove. U župi su postojale bratovštine Presvetog Srca Isusova i Apostolata molitve, te Svete krunice. Imamo podatak i o pučkim misijama u župi. Iz Biskupskog ordinarijata javljen je 2. ožujka

1922. župnom uredu u Gumjeri *"početak i trajanje sv. misija"*, ali nažalost nikakvog izvještaja o tim misijama nemamo, niti kada su bile, niti tko ih je držao, ali čini se nespornim da su misije u proljeće te godine održane. Jedne su raspisane i početkom 1931, a čini se da nisu održane. Misije u poljskim župama, pa prema tome i u Gumjeri, trebao je 1934. imati poljski svećenik, član družbe rezurekcionista, Stanislav Skwierawski. Ni o njima, nažalost, nemamo nikakva izvještaja. Druge su trebale biti 1941. u vrijeme župnikovanja vlč. Dujlovića, ali nigdje nisam našao podataka o tome jesu li bile održane, budući da je te godine započeo rat.

Dakako da vjerski život župljana dobrim dijelom ovisi i o nastojanju i revnosti župnika. Neki od njih imali su veće sukobe s vjernicima: tako Tvrtković i Bielecki; prvi, čini se, bez svoje krivnje, a drugi je i sam doprinio tomu, ali nije ovdje mjesto detaljno analizirati sva ta zbivanja. Drugi su pak velikim zalaganjem uspijevali opsluživati po dvije župe. U tome su se posebno isticali župnici Ivan Marić iz Novoga Martinca i Sigismund Majchrzak iz Devetine, koji je, kako sam piše u opširnom izvještaju biskupu 27. travnja 1933, svake nedjelje i blagdana imao sv. misu, propovijed i katehizaciju i u Devetini i u Gumjeri. Da bi stigao na oba mjesta morao je poći ujutro u četiri sata i cijeli dan biti na raspolaganju, što je, uz poteškoće putovanja u ono vrijeme, osobito zimi i po kiši, vrijedno svakog divljenja. Budući da se "tovari na konja koji hoće vući", a i jer je bio najbliži, biskup je Majchrzaku 28. travnja 1933. povjerio i treću župu na upravu, onu u Staroj Dubravi. (BABL, br. 505/33). Poslije njega, slično je bilo i s devetinskim župnicima Wladyslawom Zdąbłaszom i Brankom Bandićem.

U VINOGRADU GOSPODNJEM

Župljanke župe Gumjera mole biskupa da im pošalje župnika

Vjernici župe Gumjera nisu odustajali od nastojanja da dobiju svoga vlastitoga župnika. Međutim, promijenili su taktiku i poduzeli su neobičan korak. Kad to od biskupa nisu uspjeli isposlovati muškarci, jer jedino su oni bili članovi župnog vijeća tzv. "prakaraturi", u akciju su stupile žene, vjernice gumjerske župe. Sad su one uputile pismeni vapaj biskupu da im pošalje župnika, jer će inače cijela župa posve moralno stradati. Njihovo će pouzdanje biti nagrađeno i donijeti rezultata. One su sredinom 1940. godine biskupu uputile pismenu molbu da im pošalje svećenika, jer da su vjernici u Gumjeri

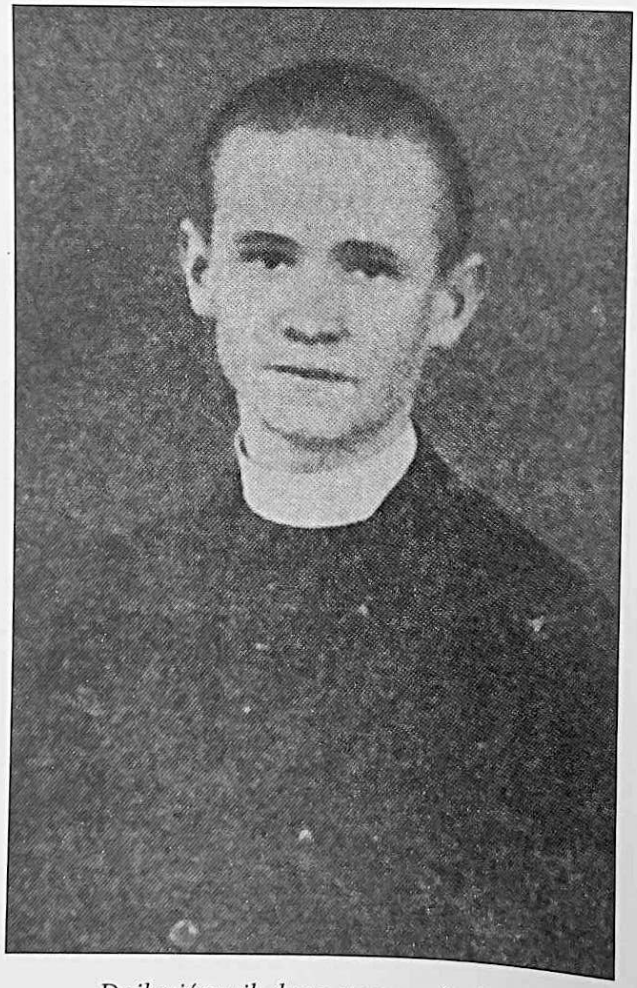

Dujlović prvih dana svoga svećeništva

sagradili župni stan, a biskup im više puta obećavao svećenika. Navode da su im se muževi odmetnuli u pijance, da moralno stradavaju bez svećenika, te kako su negdje pročitale izjavu sv. Ivana Vianneya *"da akobi jedna Župa ostala bres Sveštenika 20 godina onda bi se počeli klanjati zlatnom teletu, no Gumjera prošlo već 10 godina otkako nema stalnog Župnika"*. Pismo u kojemu stoje i te riječi, a koje je potpisalo 12 potpisnica stiglo je biskupu 1. srpnja 1940. Svakako je to pismo bilo novi poticaj da biskup konačno izvrši svoje više puta dano obećanje i pošalje im svećenika. Odlučio je tamo poslati mladomisnika Antu Dujlovića. Očito je u njega imao veliko povjerenje kad ga je tako mladog, bez svećeničkog iskustva, izravno iz školskih klupa poslao sama na župu, iako je običaj da mladi svećenici najprije stječu iskustva kod starijih kao njihovi suradnici tj. kapelani. Anto je tu stepenicu silom prilika morao preskočiti, jer su tako iziskivale pastoralne potrebe u biskupiji.

Anto Dujlović postaje gumjerskim župnikom

Upraviteljem župe u Gumjeri, svojoj prvoj i jedinoj župi, imenovan je Anto 3. srpnja 1940. U biskupijskom arhivu u Banjoj Luci čuva se prijepis biskupova dekreta (br. 1086/40) napisan 27. lipnja, a upućen Anti 3. srpnja 1940. Veoma je kratak:

"Veleč. gosp.
Anti Dujilović, svećeniku banjolučke biskupije,
sada u Ivanjskoj
Ovim Vas imenujemo upraviteljem župe Gumjera te Vam podjeljujemo potrebnu misiju i jurisdikciju.
Uputite se odmah do v. g. Branka Bandić župnika u Devetini, koji će Vam kao dosadanji privremeni upravitelj predati crkveni i župski inventar i uputiti Vas u sve.
Gledajte, da u najskorije vrijeme odete do preč. g. dekana u Prnjavor pred kim ćete položiti Professionem Fidei (ispovijest vjere).

B. Luka, 27. lipnja 1940."

Ne znamo kada je točno preuzeo župu, ali je to svakako bilo u mjesecu srpnju, između 3. i 24. U biskupijskom arhivu ima jedna potvrda koju je 9. srpnja 1940. potpisao Anto Dujlović u ime gumjerske župe. Čini se da je on

u Gumjeru došao 24. srpnja, iako je već od 3. srpnja bio stvarni upravitelj te župe. Inventar župne crkve i župnog stana je sastavljen i potpisan 24. srpnja 1940. u Gumjeri, a potpisali su ga Branko Bandić kao dotadašnji župnik, Dujlović kao novi župnik, te dva crkvena oca: Jan Bočula i Vladek Mrožik (koji će kasnije biti svjedok Dujlovićeva mučeništva); ovaj drugi otiskom prsta, što znači da nije znao pisati. Popis inventara crkve govori o veoma skromnoj opremljenosti Antine župe. Crkva je imala samo jedan oltar, propovjedaonicu, ispovjedaonicu, Gospin kip, sliku Srca Isusova, krstionicu, jednu klupu za crkvene oce u svetištu crkve, te samo šest klupa za vjernike u lađi crkve, te još

Mladi svećenik Anto u svećeničkoj odori

nešto drugih stvari. Misnica je bilo ukupno 12 u različitim bojama, tri plašta, pet štola, pet albi, četiri rokete, dva kaleža, jedan ciborij i jedna pokaznica, dva misala, te još jedan za pokojničke mise, zatim jedan biskupijski obrednik i skroman broj drugih sitnica potrebnih za bogoslužje. U sakristiji je bila i jedna velika slika sv. Dominika.

Međutim, ako je crkva bila skromno opremljena, župni je stan bio posve prazan, ako se izuzmu matične knjige u kancelariji, tj. matica krštenih, vjenčanih, umrlih, krizmanih, knjiga crkvenih računa i urudžbeni zapisnik (protokol), te žig. Inventar pisan Antinom rukom završava: *"Osim toga nije se našlo drugo ništa u župnom stanu"*. Inventar je u biskupijski protokol unesen 31. srpnja 1940. Prvo krštenje u svojoj župi imao je Anto 28. srpnja te godine.

Župa je bila krajnje siromašna i zapuštena, osobito u posljednje vrijeme kad tu nije boravio župnik, nego su njome upravljali susjedni župnici. Zato već 1. kolovoza Anto moli biskupa da smije upotrebljavati petrolej ("gaz") za vječno svjetlo, budući da do ulja nije lako doći, a u blagajni nema novaca kojim bi se ono nabavilo. Biskup mu je to i 5. kolovoza i dopustio.

Nije puno promijenila ni činjenica da je već od 1. srpnja 1940. župnik dobivao skromnu državnu pomoć kao dodatak na skupoću, što su u to vrijeme primali i drugi svećenici.

Biskup fra Jozo Garić u pohodu gumjerskoj župi

Anto se na novoj župi nije pravo ni zagrijao, kad je već imao visoki pohod. Župu je 26. kolovoza 1940. kanonski pohodio banjolučki biskup fra Jozo Garić, te podijelio sakrament sv. krizme u župi. Tom prilikom biskup pregleda matične knjige i župnu arhivu, crkvu i župni stan sa svim inventarom, razgovara s vjernicima, osobito sa župnikovim prvim suradnicima, crkvenim odbornicima. Događa se to po određenom rasporedu; u to vrijeme otprilike svake pete godine. Osim te, poznate su nam samo još dvije krizme u župi Gumjera: godine 1919. kada je bilo krizmano 166 krizmanika i 1930. kada ih je bilo ravno stotinu. Te je godine bio na redu prnjavorski dekanat. U Gumjeru je biskup došao ujutro iz Devetine, obavio sv. krizmu, i popodne otputovao u susjednu župu Novi Martinac. O pohodu svjedoči biskupov potpis i pečat u maticama krštenih. Nemamo nažalost podataka o broju krizmanika, ali je svakako činjenica da je to bio posljednji pohod jednog biskupa i posljednja krizma u gumjerskoj župi, prije nego što je ona odmah nakon rata ugasla.

Župnik mora u vojsku

Međutim, nekoliko mjeseci nakon preuzimanja župe, Anto je pozvan na obvezno odsluženje vojnog roka. Tajnik Vrhbosanskog nadbiskupa Anto Zec-Baškarad u nekrologu Dujloviću u Vrhbosni (br. 4-5, 1944, str. 85) spominje kratko da je Dujlović nakon preuzimanja župe u Gumjeri *"morao otići u Novi Sad na služenje vojne dužnosti"*, te da se *"nakon vojske opet vratio u Gumjeru"*. Slijedeći taj trag, našao sam u biskupijskom arhivu više podataka o tome, koje ovdje iznosim.

Budući da u to vrijeme svećenici nisu bili oslobođeni od služenja vojnog roka, Biskupski ordinarijat je 8. srpnja 1940. poslao vojnim vlastima u Banjoj Luci potvrdu o Dujlovićevu ređenju za svećenika s molbom *"da se to provede ... u vojnom spisku mladića, i kod poziva na služenje kadrovskog roka uzme u obzir, i da mu se dadu sve po zakonu pripadajuće povlastice"*.

Komanda banjolučkoga vojnog okruga poslala je 20. rujna 1940. upit Biskupskom ordinarijatu u Banjoj Luci *"na koji način je v. g. Anto Dujilović regulisao svoju vojnu obavezu"*. Pet dana kasnije ordinarijat je od Dujlovića zatražio da o tome izvijesti. Dujlović je odgovorio dopisom od 1. listopada 1940. kojim potvrđuje da još nije regulirao vojne obveze, a u lipnju 1941. navršava 27 godina.

Sutradan, 2. listopada 1940. Anto je sudjelovao na redovitom svećeničkom sastanku, tzv. jesenskoj koroni, prnjavorskog dekanata koja je održana u župi Šibovska, kako vidimo iz dekanova izvještaja ordinarijatu od 18. listopada. Na koroni je prihvaćen prijedlog da se pučke misije u župama toga dekanata održe u korizmi 1941. Naime, biskup Garić odredio je posebnom okružnicom da se u svim župama banjolučke biskupije do Petrova 1941. imaju održati pučke misije kao duhovna obnova prigodom 1300. obljetnice pokrštenja Hrvata i njihovih prvih veza sa Svetom Stolicom, nazvane hrvatskom jubilarnom godinom. ("Okružnica za duhovnu narodnu obnovu" objavljena u: Glasnik biskupije Banjolučke od 5. 2. 1940. str. 5-7, br. 397.) Ne znamo da li su misije stvarno i održane prema predviđenom planu, tj. da li su bile i u Gumjeri, jer o tome nema nikakvog traga u biskupijskom arhivu, ali ih je bilo u župama drugih dekanata; u svim župama livanjskog dekanata održane su još ujesen 1940, a u Drvaru u proljeće 1941, itd.

Istog dana kada je biskupu stigao jedan Dujlovićev dopis, tj. 24. listopada 1940, pred biskupom se pojavio i sam župnik te izvijestio da je pozvan na služenje vojnog roka u trajanju od godine dana.

Sutradan, 25. listopada, biskup je poslao dopis upravitelju župe u Devetini Branku Bandiću u kojemu ga obavještava o novonastalom stanju i župu Gumjeru opet povjerava njemu na upravu, nakon samo tri i pol mjeseca Antina župnikovanja. Evo tog kratkog dopisa:

"Pošto je Vaš susjed v. g. Anto Dujilović pozvan na otsluženje jednogodišnjeg roka i na 1. XI. t. g. odilazi, to se uprava župe Gumjera povjerava Vama i podjeljuje Vam se potrebita misija i jurisdikcija.

Iza nedjelje otiđite onamo i preuzmite župske knjige i crkvenu milostinju, a o tom sastavite primopredajni zapisnik, koji će uz Vas dvojicu potpisati i dvojica crkv. otaca.". Dekret je dostavljen i župniku Dujloviću "na znanje i ravnanje".

U vojsci

Anto je otišao u vojsku početkom studenoga 1940. jer mu je 2. studenoga izdan tzv. celebret, tj. potvrda da je svećenik te da smije slaviti svetu misu, očito uz njegov odlazak u mjesto služenja vojnog roka.

Župljani Gumjere odmah su od biskupa zatražili da im pošalje drugoga stalnog ili barem privremenog župnika. Pišući kako im je žao što nakon samo nekoliko mjeseci ponovno ostaju bez župnika, jer su prije Antina dolaska nekoliko godina bili bez župnika, daju lijepo svjedočanstvo o njegovu radu: *"Novi nam je župnik došao u najteže i najgore doba uprav kao anđeo s neba i počeo je da najbolje radi jer je sve bilo skoro podivljalo i zapušteno. Sve je dobro bilo i sretno, ali ta sreća ne potraja dugo."* Pismo je upućeno 31. listopada 1940. a potpisala su ga sedmorica, svakako uglednijih, kućedomaćina. Biskup im nije odgovarao, budući da je već prije njihova pisma župu povjerio susjednom devetinskom župniku Branku Bandiću.

U biskupijskom arhivu pronašao sam jedno jedino Antino pismo upućeno iz vojske u Novom Sadu odnosno Petrovaradinu ordinarijatu u Banjoj Luci. Pisano je 8. prosinca 1940. U pismu navodi kako se u tamošnjoj vojnoj evidenciji vodi da će morati služiti vojsku 18 mjeseci. Služi u bolničkoj četi. Moli da mu biskupija pošalje dokument o posjedovanju (ispovjedne) jurisdikcije, da se zauzmu kako ne bi morao služiti vojsku tako dugo, te da mu novčano pomognu, jer da ima puno izdataka, budući da mora platiti za hranu, pranje rublja, itd. I njegovi kolege dobivaju pomoć od svojih ordinarijata. Na svoj položaj se ne žali, ali iz pisma je očito da mu nije nimalo lako. Evo dijela toga pisma:

"Kako mi je, to znam najbolje ja, ali Bogu hvala, da nije gore. Dobio sam dobro mjesto i radim u Apoteci, odkako sam se presvukao u svoje svećeničko odijelo 21. XI. Uza sve to vrlo mi je teško, jer nam je komandir neki Crnogorac, koji nas sve mrzi. Pisma nam pregledaju i paze jako. Izlaz u grad jedva dobijemo nedjeljom.

Sv. misu čitam svaki dan, ali i tu sam ja i svi mi svašta doživjeli. Ovdašnji župnik u Novom Sadu nijednom nam ne dopušta govoriti mise u župnoj crkvi, a nas ima ništa manje, nego 23 u ovom mjestu. Zašto? Ima svoje razloge."

Ne veli gdje služe sv. misu. Misnih stipendija dobivao je od kolega župnika, tako npr. od župnika iz Varcar Vakufa don Nike Kajića.

Odgovoreno mu je 10. prosinca slanjem traženog dokumenta i državnog "dodatka na skupoću" koji su svećenici u to doba dobivali, a informiran je da je katolički Episkopat sa zadnje sjednice svoje Konferencije *"uputio prestavku Ministarstvu, da se skrati vojni rok svećenicima od 12 na šest mjeseci i, kako smo obaviješteni, ima nade, da će ovom zahtjevu Episkopata biti udovoljeno".*

Raspad države i vojske – Anto ponovno u Gumjeri

Međutim, Anto neće odslužiti ni 18 mjeseci, niti godinu dana, nego samo oko pet mjeseci. Naime, započeo je drugi svjetski rat i u tadašnjoj Jugoslaviji, koja se raspala, a nastupio je i raspad njezine vojske. Sve se razbježalo kuda koji, pa tako i Anto. Bilo je to 10. travnja 1941., kad je proglašena Nezavisna Država Hrvatska. U jednom kasnijem dopisu ordinarijatu piše on 19. rujna: *"Kad sam bježao iz vojske, morao sam baciti svoj kofer pun stvari, jer ga nisam mogao nositi."* U arhivu Biskupskog ordinarijata u Banjoj Luci nisam našao drugih dopisa od Dujlovića ili njemu upućenih sve do 12. svibnja 1941, kada župnik petrovaradinske župe Uzvišenja sv. Križa A. Žabarović javlja Biskupskom ordinarijatu da je upravo poštom poslao Antine stvari koje su donesene tom župnom uredu nakon Antina odlaska iz vojske. Iz župnikova pisma saznajemo nešto o tim zbivanjima:

"Čast je ovom župskom uredu podnijeti prečasnom Naslovu slijedeći izvještaj:

Vlč. g. A. Dujilović, svećenik banjalučke biskupije, nalazio se je ovdje na otsluženju vojnog roka. Dne 10. travnja o. g. pošao je sa bolničarskom četom prema Rumi i prigodom rasipanja bivše jugoslav. vojske otišao kući. Nakon njegova odlaska donešeno je ovom župskom uredu njegovo odijelo (zimski kaput, reverenda, civilno odijelo, jedan kalež sa patenom i misal).

Sve te stvari su danas, u pomanjkanju njegove adrese, poštom u dva paketa upućene prečasnom Naslovu, sa molbom, da prečasni Naslov obavjesti vlasnika kada paketi stignu u Banjaluku.

Troškovi cjelokupne otpreme tih stvari iznose 50 dinara, koje nakon primitka molimo dostaviti ovom župskom uredu."

Istoga dana ordinarijat obavještava o tome Antu koji je već u Gumjeri, što znači da se on iz vojske vratio opet u svoju župu. I stvarno, on se 20. svibnja javlja iz Gumjere svome ordinarijatu nekim dopisom. Međutim, nema ga na proljetnoj koroni prnjavorskog dekanata koja je održana 15. svibnja 1941. u župnom stanu u Šibovskoj, kako se vidi iz izvještaja dekana Dragutina Bandića od 14. lipnja 1941, što navodi na zaključak, da tada još nije bio stigao u Gumjeru, jer bi svakako otišao među braću svećenike, da se već bio vratio u župu.

Župnik u ratnom okruženju

Upravo dok je Anto bio u vojsci, započeo je rat sa svim nevoljama koje on donosi. Anto je nastavio svoje župničko djelovanje i snalazio se u novim okolnostima kako je najbolje znao i umio. Smjenjivale su se vojske: domobrani, četnici, partizani, Nijemci, a Anto je pokušavao sa svima lijepo, kako bi mogao vršiti svoje svećeničko poslanje. Nije osjećao nekog velikoga straha, jer je bio svjestan da nikome ništa nije kriv, a pomagao je svima koliko je mogao.

Cijela biskupija je djelovala u znatno otežanim ratnim okolnostima kako je bilo moguće. Anto je 6. rujna 1941. pozvan na ispite koje su polagali mladi svećenici neko vrijeme svake godine nakon ređenja. Ispiti su zakazani za 30. rujna te godine, dakako u Banjoj Luci. S njime je ispitima trebao pristupiti i kolega svećenik Zvonimir Brekalo. Bilo je to nakon što su na drugom kraju biskupije uništene tri župe, a njihovi župnici pobijeni. Najprije se to dogodilo župi Bosanski Petrovac sa sjedištem u Drvaru i njenom župniku Waldemaru Nestoru 27. srpnja, zatim Bosanskom Grahovu i župniku Jurju Gospodnetiću gotovo istovremeno, te župi Krnjeuša i župniku Krešimiru Barišiću samo nekoliko dana kasnije. Jasno je da su i drugi svećenici bili na nišanu i da nitko nije ni trenutka bio siguran za svoj život.

Međutim, taj dopis je župniku, zbog ratnih okolnosti, dugo putovao i stigao mu je svega desetak dana prije termina ispita. Osim toga, kako on piše u dopisu od 19. rujna, kad je nastupio raspad vojske, morao je baciti neke stvari, jer ih nije mogao nositi, a među njima i neke knjige iz kojih bi sada trebao polagati ispit. Upravo se nalazi u nužnim gradnjama i popravcima, a i brat mu teško bolestan leži u bolnici u Zvorniku, pa bi ga morao otići pohoditi. Zbog svega toga moli da se ispiti odgode. Budući da pismo lijepo oslikava ondašnje vrijeme i zbivanja oko Ante, navodim jedan dio iz njega:

"Kad sam bježao iz vojske, morao sam baciti svoj kofer pun stvari, jer ga nisam mogao nositi. Među stvarima su i neke knjige: I i III. dio dogmatike što mi baš sada treba, neki dijelovi morala i druge sitnije knjige. Zato sam čekao s ispitom, dok si knjige ne nabavim. K tomu sada sam baš u najvećem poslu, jer popravljam crkvu, grade se ostale prostorije uz kuću. Ljudi koji su to radili, otišli su u vojsku, pa tražim ljude na sve strane, da se to svrši, jer je zima blizu. Zima je tu, a ja nemam nijedne peći u kući, pa sam u stotinu briga.

Isti dan kada sam dobio Vaš dopis (18. rujna), dobio sam i pismo, da mi je brat teško bolestan u bolnici u Zvorniku, pa me moli, da svakako dođem. Ovo su sve brige i nevolje, što su sada navalile na mene."

Biskup je na to ispite za obojicu pozvanih svećenika odgodio do travnja 1942.

Župnik Dujlović - izbjeglica iz župe

Međutim, unatoč Antinoj revnosti i hrabrosti, morao je neko vrijeme izbjeći iz svoje župe. Čini se da je već neko vrijeme bilo jasno kako neće moći ostati u župi. O tome svjedoči zabilježeni dopis župnog ureda Gumjera, odn. župnika Dujlovića, primljen u Ordinarijatu 26. rujna 1941. (br. 4245/41), a kojega nema u arhivu ordinarijata, jer su kasnije komunističke vlasti više puta vršile premetačinu arhiva i odnijele cijeli niz dokumenta, pa i ovaj, ali je njegov sadržaj naznačen u urudžbenom zapisniku ili protokolu Biskupskog ordinarijata ovako: *"Izvještaj o pobunama, pita šta će raditi s maticama za slučaj bijega?"*, a slijedeći broj tj. odgovor od istoga dana sadrži konstataciju *"Upute dane usmeno"*. Iz toga možemo zaključiti da je Dujlović izvijestio svoga biskupa o stanju u župi i zamolio upute za slučaj da bude morao bježati, što je očito očekivao. Bit će da je biskupu otišao i na osobni razgovor i tom

prilikom dobio usmene upute. Šteta je što ih nemamo zapisane, jer bismo iz njih vidjeli biskupove stavove i Antine reakcije, ali i ovako možemo stvoriti prilično pouzdane sudove o tome.

Potrajalo je to izbjeglištvo čak devet mjeseci, i to od 12. studenoga 1941. do 9. kolovoza 1942, što je sam Anto vlastoručno zabilježio u maticama umrlih gumjerske župe. Na strani 69 tih matica stoji bilješka napisana i potpisana njegovom rukom:

"Radi provale partizana-komunista u ove krajeve, nije bilo župnika od 12. XI. 1941. do 9. VIII. 1942. Anto Dujlović, župnik".

Možemo samo naslutiti kako je dramatičan bio bijeg iz činjenice što je, prije nego je morao pobjeći, još iste noći u tri sata vjenčao jedan par. U matici vjenčanih gumjerske župe pod nadnevkom 12. studenoga 1941. upisano je vjenčanje Ludvika Burdzi i Štefanije Krulj, a dodana je opaska: *"Vjenčani u kući ujutro u 3 s. radi provale komunista u župu. Odmah iza vjenčanja župnik pobjegao."*

Izbjegao je preko Vrbasa na njegovu lijevu stranu u Adolfstal (Bosanski Aleksandrovac), gdje je mjesni trgovac bio Ljubo Dujlović, Antin rođak, ali je i odatle nastavio pastorizirati svoje vjernike, kako je to bilo moguće. U istoj matici vjenčanih stoji zabilježeno da je 27. studenoga 1941. vjenčano dva para u Adolfstalu uz napomenu: *"Vjenčani u Adolfstalu radi provale komunista u župu."* Čini se da je upravo za ta dva para 24. studenoga 1941. molio oprost od ženidbenih navještaja s obrazloženjem da ih ne može oglasiti *"usljed teških prilika"*, a molbu je sam predao u Banjoj Luci, jer je u to vrijeme već izvan svoje župe. Zanimljivo je i to da je molba, pisana Antinim rukopisom, bez broja protokola i bez pečata, iako je formalno datirana kao da je pisana u Gumjeri, no očito je to bilo u Banjoj Luci, a ne u Gumjeri. Izgleda da se Anto privremeno skrasio kod banjolučkog župnika dra Nikole Bilogrivića, jer 6. prosinca 1941. tu krsti jedno dijete (Matice kršt. župe Banja Luka, str. 105, br. 242).

Dana 2. siječnja 1942. moli biskup fra Jozo Garić trapiste koji su imali svoju filijalu u Adolfstalu (Bos. Aleksandrovac) da privremeno prime k sebi župnike Alfreda Pichlera iz Novog Martinca i Antu Dujlovića iz Gumjere, koji su se morali povući iz svojih župa. Za to saznajemo iz urudžbenog zapisnika (protokola) Biskupskog ordinarijata u Banjoj Luci (br. 6/42) dok samog spisa, odnosno kopije u biskupijskoj pismohrani nema. Nije preživio udbašku premetačinu pedesetih godina prošlog stoljeća, kad su odneseni svi dokumenti o stradanju svećenika i župa, no trag im nisu mogli izbrisati, jer u protokolu

uvijek piše o čemu neki dopis govori, bilo da dolazi u (biskupsku) kancelariju ili iz nje izlazi.

Trapisti su spremno primili izbjegle župnike Antu i Alfreda. Izgleda da je Anto u međuvremenu nakratko bio kod svojih u Ivanjskoj. U ivaštanskim maticama umrlih našao sam da je Anto vodio jedan sprovod 6. siječnja 1942. u Vučića Gaju, a 10. siječnja te godine na Crvenoj Zemlji, oboje u ivaštanskoj župi.

Zamjenik župnika u Bosanskoj Gradiški

Samo mjesec dana kasnije, tj. 7. veljače 1942, kako se vidi iz urudžbenog zapisnika u Ordinarijatu, biskup je Dujlovića iz Bosanskog Aleksandrovca, na molbu bosanskogradiškog župnika Branimira Župančića, kasnijeg generalnog vikara biskupije, poslao privremeno u pomoć u Bosansku Gradišku (dopis Ordinarijata Dujloviću u Adolfstal br. 218/42 od navedenog datuma zabilježen je u urudžbenom zapisniku, ali u arhivu nema duplikata), dok je Pichler i dalje ostao u Aleksandrovcu. Kada je Župančić dva i pol mjeseca kasnije otišao u Rim nastaviti svoj specijalni studij iz crkvenog prava, biskup je 20. travnja 1942. Dujloviću podijelio župničke ovlasti u Bosanskoj Gradiški za sve vrijeme dok Župančić ostane u Rimu. Dujlović je tako postao zamjenikom župnika u Bosanskoj Gradiški.

Na sreću, sačuvano nam je još jedno Antino pismo, pisano biskupu 8. travnja 1942. iz Bosanske Gradiške, u kojemu on ponovno moli biskupa da mu se odgode predviđeni ispiti, ali usputno daje i drugih podataka o bijegu iz župe i o svome stanju u izbjeglištvu, pa pismo ovdje donosim u cjelini kao dragocjeno svjedočanstvo:

"+!

Prečasnom Biskupskom Ordinarijatu u Banja Luci

Dok sam još bio na svojoj župi i tri mjeseca neprestano proživljavao teške dane; Prečasni Naslov mi je naložio da moram u travnju 1942. g. pristupiti ispitu po c(anonu) 130, i to iz građe za dva ispita. Niko nije mislio, a pogotovo ne ja, što će se dogoditi baš u to vrijeme.

Cijenjenom Naslovu je vrlo dobro poznato, što sam ja od tada proživio i što proživljavam neprestano već sedmi mjesec. Za kuću i svoju tetku ne znam ništa već četvrti mjesec. Stvari su mi sve ostale, te nemam ni ono što je najnužnije, nego se patim kao najveća sirota. Dapače su mi i dokumenti ostali, samo da glavu spasim. Danas je sve tako skupo, nigdje ništa ne mogu nabaviti, a nemam za što, jer od prosinca nisam dobio doplatka. Ova neizvjesnost za kuću, a i za mene samoga, te ove grozne prilike na me strašno djeluju. Nisam skoro ni za kakav teži posao i rad.

Imajući sve ovo na umu, a i tvrdo sam uvjeren, da me Prečasni Ordinarijat vrlo dobro razumije i hoće razumjeti u kakvom se položaju nalazim. Stoga Vas lijepo molim, da me ne tjerate i ne uznemiravate sada za ispit, dok se ovo malo ne smiri i dok se na vratim na župu, jer ovdje nemamo skoro nikada mira, ni danju ni noću. Znam, da moram svoje ispite položiti, i to ću učiniti odmah, čim se prilike poboljšaju. Sada nemam nijedne knjige kojom sam se služio u školi, a kako ću uzeti druge knjige kojima se nisam služio i od koga. Mislim da je ovo što sam naveo dovoljan razlog, da se ima sa mnom malo obzira i da me se poštedi.

U nadi da će me Prečasni Ordinarijat pravo razumjeti i uvažiti moju molbu, već se unaprijed od srca zahvaljujem i preporučam Vašoj dobroti

Vaš u Kristu odani

Anto Dujlović,
svećenik u bježanju.

Bos. Gradiška, 8. IV. 1942. g."

Iz pisma se jasno vidi da je iz župe morao pobjeći navrat-nanos, ostavivši sve stvari, pa čak i osobna dokumenta. Tetka, za koju veli da već četvrti mjesec ne zna za njezinu sudbinu, bila je kod njega kao kuharica i vjerojatno je ostala u župi nakon što je on morao pobjeći. I to govori o dramatičnim okolnostima njegova bijega, jer bi sigurno i nju uzeo sa sobom da je za to postojala ikakva mogućnost. S druge pak strane, ni u Bosanskoj Gradiški nije bilo mirno, pa je njegovo stanje zaista bilo krajnje nezavidno.

Odgovoreno mu je da se ispiti odgađaju, ali nije precizirano za kada. Čini se da ih on nije nikada ni stigao položiti, ali je položio jedan puno teži: ispit svoga života i vjernosti Kristu i svome poslanju.

Državna novčana pomoć stigla mu je tek početkom svibnja, kako Anto potvrđuje biskupiji 4. svibnja.

Bolno je doživljavao odijeljenost od svojih župljana u tih devet mjeseci koje je morao izbivati iz župe. Kasnije ga više nitko nije mogao nagovoriti da se skloni pred opasnošću; svjesno je kao dobri pastir ostao uz svoje stado i na koncu vlastitom krvlju zapečatio svoju vjernost. Kakve su prilike vladale u prnjavorskom dekanatu, u jednoj je rečenici opisao župnik Dragutin Bandić

u jednom dopisu ordinarijatu u Banju Luku 30. ožujka 1942. odgovarajući na neki zahtjev državnih vlasti: *"Kod nas većina župnika nije kod kuće, pošta vrlo neuredno dolazi... pa nam nije moguće sve svršavati kao da su najnormalnija vremena."*

Unatoč svim neprilikama, nije prestao čeznuti da se vrati u svoju župu. O tome svjedoči i dopis za koji također saznajemo samo iz urudžbenog zapisnika ordinarijata u Banjoj Luci, dok samog pisma tamo nema, koji je uputio 23. srpnja 1942, još iz Bosanske Gradiške, u kojem *"Anto Dujlović pita, da li će poći u svoju župu, koja je pod vlašću četnika"*. U istom zapisniku nema ubilježeno da bi mu bilo odgovoreno, pa je on očito i dalje ostao u Bosanskoj Gradiški. No, nakon samo petnaestak dana, nakon što se iz Rima vratio župnik Župančić, Anto se ipak vratio u Gumjeru.

Povratak u župu i pokušaj razrješenja od župničke službe

Kako je sam zabilježio, Anto se u župu vratio 9. kolovoza 1942. i nastavio redovito vršiti župničku službu, štoviše trebalo je nadoknaditi neke poslove, što je očito posebno obzirom na krštenja i vjenčanja kojih je u tom vremenu bilo neobično mnogo. Koncem lipnja i početkom srpnja, dok je Dujlović zamjenjivao župnika u Bosanskoj Gradiški, njegov susjed Alfred Pichler krštavao je gumjersku djecu u Novom Martincu, kamo je povremeno dolazio iz Aleksandrovca. U mjesec dana nakon svoga povratka krstio je Pichler 12 gumjerske djece, kako se vidi iz matica krštenih (str. 16-17).

Čini se da biskup Garić nije više računao s Dujlovićevim povratkom u svoju gumjersku župu, ili da ga je otuda zbog opasnosti namjeravao maknuti. Uostalom, više svjedoka tvrdi da mu je biskup savjetovao, neka se ukloni dok opasnost ne prođe, to jest da se ne vraća u župu, ali on nije htio napustiti svojih vjernika. Naime, upravo kad se Anto, nakon devet mjeseci konačno vratio u svoju župu, i u njoj ponovno djelovao tek mjesec i pol dana, razriješen je župničke službe. U biskupijskoj pismohrani u Banjoj Luci nalazimo koncepte dopisa od 23. rujna 1942. kojim su i Dujlović i Pichler razriješeni službe upravitelja župa Gumjera, odn. Novi Martinac. Biskup ih nije htio izlagati opasnostima, nego pričekati dok one prođu, a u međuvremenu svećenike rasporediti na druge dužnosti. Antin dekret je, po Garićevu običaju, kratak:

"Ovim Vas razrješujemo dužnosti upravitelja župe Gumjera i pozivamo, da čim prije dođete u Banju Luku, gdje ćete dobiti novu udjelbu.

Crkvu i župski stan predajte crkvenim ocima, koji će do dolaska novog upravitelja čuvati i paziti na crkvenu i župsku imovinu."

Međutim, taj biskupov dekret nije nikada stupio na snagu, niti ga je Anto uopće vidio iz jednostavnog razloga, jer mu nije ni mogao biti uručen. Naime, samo devet dana nakon toga, 2. listopada 1942, moli Dujlović iz svoje Gumjere od biskupa neke ovlasti koje su mu potrebne zbog otežanih okolnosti pri pastorizaciji svojih vjernika: da smije vjenčavati bez propisanih triju ženidbenih navještaja, da može dispenzirati od malodobnosti, itd., te da smije *"vjenčavati sve rimokatolike iz ovih krajeva"* jer je hitna potreba, a on je sam u tim krajevima. Također moli ovlast odrješivanja u ispovijedi od tzv. cenzura u koje je netko upao zbog pobačaja, i sl. Te su mu ovlasti potrebne, jer su susjedni župnici izbjegli, a zbog onemogućenih veza s biskupijom ne može te dozvole svaki put tražiti. Uostalom, i ovaj je dopis poslao po jednom svome župljaninu, jer pošta nije mogla funkcionirati kako treba. Sve je to poduzimao iz apostolske revnosti kako bi što bolje odgovorio pastoralnim potrebama vjernika. Zanimljivo je i to da je pismo upravio izravno biskupu a ne, kako je uobičajeno, kancelariji Biskupskog ordinarijata. Uostalom, evo i tog Antina pisma:

"Rimokatolički župski ured Gumjera
Broj 26/42
Preuzvišenom gospodinu
Fra Jozi Garić, biskupu
Banja Luka

Preuzvišeni gospodine!

Radi ovakvih abnormalnih prilika i poteškoća molim Vas, da mi dadnete dozvolu, da mogu vjenčavati sve rimokatolike iz ovih krajeva. Da mogu vjenčavati sada još prije odlaska bez oglasa, jer je baš potreba, a ja sam sam. Također da mogu vjenčati one (ima ih nekoliko) koji nemaju potpune godine, a moraju se vjenčati, jer je necessitas urgens (hitna potreba). Za pojedine slučajeve nemoguće je uvijek pisati.

Ujedno molim dozvolu, da smijem odriješiti one, koji su potpali pod cenzuru radi pobačaja itd. Dakle skoro sve privilegije, koje mogu dobiti, molim Vam lijepo, da mi dadnete, jer ovaj moj župljanin slučajno ide u Banja Luku, pa mi on može donijeti dozvolu.

Gumjera, 2. X. 1942

Anto Dujlović
župnik".

Biskup mu istoga dana daje neke od zamoljenih ovlasti, a da uopće ne spominje dekreta kojim ga je prije desetak dana razriješio župničke službe u Gumjeri. No ovlasti mu daje samo za vjenčavanje župljana Gumjere i Devetine, budući da je devetinski župnik Branko Bandić izbjegao još prije godinu dana iz Devetine k bratu Dragutinu, župniku u Prnjavor, a ne i za druge okolne župe. To praktički znači da je gumjerska župa bila prepuštena sama sebi i u vrijeme dok je Anto bio u vojsci. Nije onda ni čudo, da je odmah iz vojske požurio u svoju župu. Dana mu je i ovlast dispenzirati od biskupijskog propisa o nedostatnoj dobi mladenaca, ali samo ako su duševno i tjelesno sposobni za ženidbu. Također mu je dana ovlast odrješenja od cenzure, kako je molio.

"Niti tko može do njega niti on može van"!

Kad je hrvatska domobranska vojska ujesen 1942, vjerojatno baš u to vrijeme, zatražila od biskupa Garića jednog svećenika za duhovnika, čini se da im je biskup Garić kanio dati Dujlovića, ali mu nije mogao uručiti takav poziv vojske, budući da su se on i njegova župa nalazili u četničkom okruženju. Ministarstvu hrvatskog domobranstva, koje je Dujlovića htjelo pozvati na domobransku vježbu, odgovoreno je iz ordinarijata 13. listopada 1942. *"da se poziv g. Anti Dujilović nemože uručiti, pošto se njegova župa nalazi u području četničkom tj. u kotaru Prnjavor. Niti može tko do njega niti on može van."*. Antino stanje nije se moglo kraće i jasnije opisati. Tako je on i dalje ostao sam sa svojim vjernicima, daleko od kolega svećenika, u neprijateljskom okruženju i u stalnoj opasnosti.

Imamo još jedan pisani dokument iz toga vremena: 14. listopada 1942. u Gumjeri uzima on neke izjave pod zakletvom zbog naknadnog upisa vjenčanja jednog para koje je župnik Drago Bandić zaboravio upisati. Taj je spis uz kratki popratni dopis poslao u biskupiju 19. listopada. Biskup je dopustio naknadni upis.

Antina je pastoralna revnost bila zaista izuzetna. Želio je izići ususret svima koji su mu se obraćali, ali su ga sputavali određeni crkveni propisi. Zato je biskupa zamolio da mu potrebnu jurisdikciju dadne i u župama Devetina i Stara Dubrava, kako bi ljudima mogao pomoći. Takav je dopis uputio 24. listopada. Kako bismo upotpunili sliku o Anti, donosim i taj dopis:

"Molim cijenjeni Naslov, da mi da potpunu iurisdictiu za župu Devetinu. Kad imam misu u Devetini, imam velikih poteškoća s ljudima iz Dubrave, Gajeva, Kokora, pa i same Devetine. Hoće, da ih vjenčam, kad dođem u Devetinu. Kad im reknem, da ne mogu i ne smijem, nego da dođu u Gumjeru (kako je crkveni propis, op. A.O.), *oni se bune, ljute i govore, da ja neću, da im pomognem, da im je daleko u Gumjeru iz Kokora i Dubrave, itd.*

Stoga, lijepo molim ovlaštenje, da smijem vjenčavati i u Devetini, a ne samo na teritoriju svoje župe.

Ujedno molim, da mi se odsada uvijek šalje moj doplatak na Adolfstal p. Aloisu, jer odatle mi je lakše dobiti, a i sam mogu lakše podignuti, nego iz Banje Luke."

Biskup mu je tri dana kasnije dao jurisdikciju i za područje župe Devetina, ali upozorio da je župa Stara Dubrava privremeno povjerena na upravu tamošnjem grkokatoličkom župniku o. Tarasu Dumku.

To su ujedno posljednji dokumenti i pisani tragovi u arhivu Biskupskog ordinarijata u Banjoj Luci o Dujlovićevu djelovanju i gumjerskoj župi. Očito je dospio u posvemašnju izolaciju, odsječen od svijeta, od svoga biskupa i kolega svećenika, ali on je ustrajao sa svojim vjernicima i u svemu dijelio njihovu sudbinu. Tako je potrajalo još gotovo dva mjeseca.

Protiv svoje volje, opet izvan župe

Veoma ga je potreslo kad je sredinom prosinca, tj. 15. prosinca 1942. pošao k trapistima u Adolfstal (Bosanski Aleksandrovac) nabaviti potrebne stvari za Božić, a onda se zbog provale partizana nije mogao vratiti u svoju župu. Što je sve činio da se ipak vrati, opisao je mjesec dana kasnije u jednom pismu Biskupskom ordinarijatu u Banjoj Luci.

To je ustvari odgovor na dopis Biskupskog ordinarijata od 16. siječnja 1943. koji glasi: *"Pošto biskupskom Ordinarijatu nije poznato, kad ste ostavili svoju župu, to Vas poziva, da ovamo javite:*

1. *Kad ste ostavili župu i zašto?*
2. *Je li itko osto da čuva crkvu i žup(ni) stan?*
3. *Kod kog ste ostavili žup(ni) arkiv i matice?*
4. *Što ste učinili s crkvenim ruhom?"*

Dopis završava (neopravdanim) prigovorom Dujloviću što nije odmah obavijestio Ordinarijat o svom odlasku iz župe kao i o tome gdje privremeno boravi, iako je on još 18. prosinca posjetio biskupa i usmeno ga o svemu oba-

vijestio. Bit će da je biskup to bio zaboravio. Prigovor još više začuduje kad znamo, da su i svi susjedni župnici bili napustili svoje župe, a Anto je to učinio protiv svoje volje, misleći se vratiti nakon obavljena posla. No, ovaj nam je upit danas dragocjen, jer nam je sačuvan opširan Antin odgovor iz kojega vidimo njegovu zaista krajnju požrtvovnost i želju da se vrati u svoju župu, što je pokušao ostvariti čak sedam puta, ali ipak nije uspio. Antin odgovor datiran je u Banjoj Luci 19. siječnja 1943. Zbog iscrpnih informacija o Antinu položaju i stanju u njegovoj župi, taj dopis ovdje donosim u cijelosti. On glasi:

"Prečasnom
Biskupskom Ordinarijatu
Banja Luka

Na dopis Prečasnog Naslova od 16. siječnja 1943. broj: 47/43. s dužnim poštovanjem odgovaram slijedeće:

Ad. 1. Na 15. prosinca 1942. ne sluteći niti najmanje, da bi se političke prilike u župi mogle tako naglo promijeniti, otišao sam u Adolfstal, da kupim za crkvu božićna drvca, misno vino i da nabavim druge stvari za Božić. Sutradan 16. prosinca 1942. odmah sam se vraćao kući. Na pola puta sreo sam svoja dva župljanina, koje su četnici poslali, da mi jave, da se ne vraćam u Gumjeru, jer su tamo došli partizani i već se vode borbe. K njima se je pridružio i Forkapa sa 600 svojih ljudi protiv četnika. Vratio sam se u Adolfstal k trapistima na konak. Kod trapista sam ostao sve do 18. prosinca 1942. u nadi, da ću se moći povratiti na svoju župu.

Na 18. prosinca 1942. došao sam u Banja Luku i odmah još isti dan osobno sam izvjestio o svemu Preuzv. g. Ordinarija. Pri svome odlasku rekao sam Preuzvišenome, da ću odmah otići na župu, no Preuzvišeni mi je rekao: 'Ja vam ne bih savjetovao, da idete, ako je pogibeljno. Radite oprezno.'

No ja sam ipak 21. prosinca 1942. krenuo u Gumjeru, ali su me četnici vratili, jer da su već tamo partizani.

Na 23. prosinca 1942. uzeo sam motor Ljube Dujlović, a vozio me je Johan Bock iz Adolfstala do Klašnica, i kušao sam, da se vratim na župu. No opet su me vratili četnici, koji nijesu dali nikome onamo ići, da ne strada od partizana.

Na 24. i 25. prosinca 1942. opet sam pokušao sreću i krenuo u Gumjeru, ali nisam uspio, bio sam povraćen od hrvatskih vlasti i od četnika.

Na 26. prosinca 1942. po peti put sam krenuo za Gumjeru na kolima čč. sestara iz Adolfstala i došao sam do Vrbasa u Petoševcima, ali su me opet vratili četnici i jedan Srbin koji mi je već tri put spasio život.

Videći da ne mogu na župu, na 27. prosinca 1942. došao sam u Banja Luku i odmah sutradan otišao sam u Ivanjsku.

Na 31. prosinca 1942. po šesti put sam pokušao ne bi li kakogod došao u župu Gumjeru. Na putu pokraj četničkog Štaba zaustavio me je sam Rade Radić, glavni komadant (!) četnika u Bosni i rekao mi je, da ne idem, jer ću sigurno nastradati. I moji su mi župljani poručili, da se ne vraćam.

Uza sve to ja sam 4. siječnja 1943. po sedmi put krenuo na župu, ali su me opet vratile hrvatske vlasti, a i sami četnici, da uludo ne gubim glavu.

Na 13. siječnja 1943. išao sam u Klašnice i Adolfstal da uspostavim vezu sa svojom župom i svojim župljanima, ali nisam uspio. Tada sam doznao da Forkapa (riječ je o Nikoli Forkapi koji je bio najprije zapovjednik četničkog bataljuna "Knez Arsen", a zatim zapovjednik Motajičkog četničkog odreda – op. A. O.) *ratuje sa četnicima oko Martinca.*

Iz gornjeg može jasno vidjeti Prečasni Naslov, da sam zbilja poduzimao sve moguće, da se vratim na župu. Ako silom prilika nisam u tome uspio, ne mogu da odgovaram za to. Mogu mirne savjesti reći, da niko više ne želi, da se povratim na župu, nego li ja sam, i to u prvom redu radi same pastorizacije, a k tomu i za to, da ne obijam više tuđe pragove i izgledam, hoće li me ko primiti pod svoj krov, pri čemu stradavam i na zdravlju, a također, što mi je neugodno reći, i sa materijalne strane, jer je danas sve skupo i niko mi se ne veseli, da pokucam na vrata i zamolim, da ostanem neko vrijeme, jer je svakom danas teško. Uz to, ja sam već jednom iskusio vrlo dobro, što znači biti izvan svoje župe i izgledati tuđu milost, što nikome ne želim, te sam jedva čekao, da se smirim u svojoj župi, kad me eto opet ista sudbina zadesi. Dosada samo trčanje i pokušaji da se vratim na župu, košta me ništa manje nego 3.700 kuna.

Jasno se dakle iz gornjeg vidi, da nisam pobjegao ili namjerno ostavio župu, jer za to tada nisam imao ni razloga, nego sam otišao po poslu u namjeri, da se odmah vratim. Međutim, čim sam otišao, prilike su se proti moje volje, želje i znanja promjenile, a da se nije moglo ništa predvidjeti, te se do danas nisam mogao povratiti u svoju župu.

Ad. 2. Budući da nisam imao namjere napustiti (župe) niti za jedan dan, a niti (sam mogao) predvidjeti šta će se slijedeći dan dogoditi, nisam ni mogao nikomu predati ni crkvu, ni župski stan na čuvanje. Ali sam uvjeren, da će moja tetka, koja je i prošle godine sve sačuvala, i sada se pobrinuti, da ništa

ne propadne, osim ako su partizani iznenada provalili u crkvu i župski stan, te silom što odnijeli. Kad bi iznenada došli, to bi učinili, da sam i ja kod kuće, kao što i na nekim drugim mjestima nije ih mogla smesti nazočnost župnika, da ne opljačkaju crkvu i župski stan.

Ad 3. Iz razloga navedenih pod 1. i 2. matice i župski arhiv ostali su u župskom stanu.

Ad 4. To isto vrijedi i za crkveno ruho, koje je ostalo u crkvi.

Ad 5. O svemu sam odmah na 18. prosinca 1942. osobno izvjestio Preuzvišenog g. Biskupa i smatrao sam, da sam obzirom na to potpuno udovoljio svojoj dužnosti.

Kako se vidi iz navedenog pod 1. nijesam nigdje stalno boravio, nego sam gotovo sve vrijeme utrošio u to, da se povratim na svoju župu, ali nisam uspio. Dapače sam u subotu 16. siječnja 1943. radi toga bio i kod g. generala Brozovića, ne bi li se kakogod s našom vojskom probio na župu, pa makar bilo sa mnom ne znam što, jer mi je ovako strašno teško i već dodijalo. No on mi je rekao, da nipošto ne idem, jer su sva sela od Hrvaćana prema Svinjaru u partizanskim rukama i da će naskoro početi čišćenje.

Danas 19. siječnja 1943 sastao sam se u Banja Luci s dva četnika iz Klašnica i s dva Poljaka iz Devetine, te su mi rekli, da zasada nikako ne idem na župu, jer je sada još gore poslije pada Prnjavora.

Kod trapista u Adolfstalu ne mogu ni biti, jer je vojska zauzela samostan, te sada nisam mogao kod njih ni noćiti, nego sam išao u Windthorst i noćio sam kod preč. g. Purka. Iskreno velim, da mi je tamo i neugodno biti, jer ja nemam sredstava, da im plaćam za uzdržavanje, a misni stipendij nije dosta u današnje teško doba. K tomu i za lanjsko moje izdržavanje stvar nije uređena.

Sve gore navedeno iznio sam točno i po savjesti. Ja sam sve poduzimao, da se kako bilo vratim na župu i da se jednom smirim, a ako nisam uspio, jer je to iznad mojih sila, mislim, da ne mogu za to odgovarati.

U ostalom, ja ću u buduće nastojati, kao što sam i dosada radio, da se na bilo koji način povratim na svoju župu. Ako ne uspijem u tome, neka mi Prečasni Naslov moj daljnji boravak izvan župe ne tumači, kao da bježim od nje, jer je baš meni stalo najviše do toga, da se u nju povratim, te već jednom dokrajčim sadašnje obijanje po tuđim kućama.

Banja Luka, 19. I. 1943.

Anto Dujlović
upravitelj župe Gumjera»

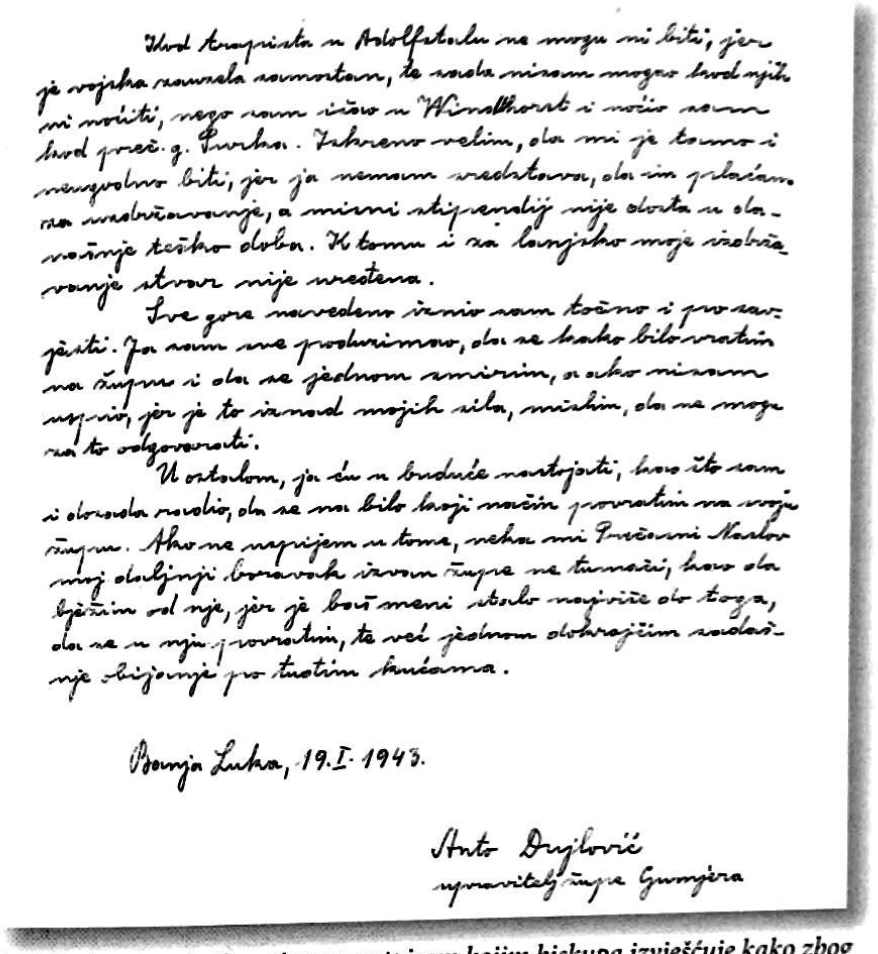

Zadnja stranica Antina pisma s potpisom kojim biskupa izvješćuje kako zbog ratnih zbivanja ne može natrag u župu (uskoro se ipak uspio vratiti)

Dopis je pisan Antinom rukom, s potpisom, ali bez pečata, jer ga ne piše iz svoje župe, nego iz Banje Luke, gdje se tada nalazi. Izgleda da je opet neko vrijeme bio kod mjesnog župnika Bilogrivića, jer je 7. siječnja 1943. tu krstio jedno dijete (Matice krštenih župe Banja Luka, str. 144, br. 6).

Zadivljuje Antina upornost kojom je nastojao vratiti se u svoju župu kao da ga tamo čeka med i mlijeko. Možemo samo misliti kako mu je teško bilo što su mu vjernici upravo za Božić i druge blagdane ostali bez svete mise i bez svećenika. Ali, on zaista nije bio ni za što kriv, a sva nastojanja da se vrati, pala su u vodu. S druge strane, teško mu je padalo potucanje od nemila do nedraga. Svakako je čudno da ga biskup nije pozvao da ostane u ordinarijatu, kad je 18. prosinca 1942. došao izvijestiti ga o svemu što mu se dogodilo.

Anto ponovno u svojoj Gumjeri

Nemamo točnog podatka, kada se ipak uspio vratiti u svoju župu, no moralo je to biti oko 20. siječnja. I dalje je najrevnije obavljao svećeničke dužnosti, a iz svoje brige nije izuzimao nikoga, bez obzira koje vjere i narodnosti bio. Sačuvalo nam se još jedno Antino pismo koje nije datirano, ali je napisano i potpisano Antinim rukopisom. Čini se da je upravo iz vremena čim se ipak uspio vratiti u svoju župu početkom 1943. Donosim i to pismo u cijelosti, osobito zbog Antine jasne slutnje da će život završiti kao mučenik.

Na vrhu je drugim rukopisom napisano "Br. 982/53 Jedan (!) od zadnjih pisama pok. Ante Dujlovića", a tekst pisma glasi:

"+! (tako se u pismima nekoć kratko bilježio pozdrav: 'Hvaljen Isus')
Prečasni gospodine!

Ja sam na svojoj župi. Došao sam u nedjelju ujutro i mislio sam se vratiti navečer. Ali badava. Već isti dan došli su mi 6 partizana s puškama i strojnicom, da me vide, a još više da vidim ja njih. Dakle ostajem na župi. Sigurno ćete se začuditi, ali što ću. Sada sam najsigurniji za smrt. Ali uza sve to, ništa se skoro ne plašim, veseo sam i raspoložen. Prvi puta sam među partizanima, ali se čudim, da sam tako veseo. Blizu sam mučeništva. Moji ljudi su svaki dan i noć stalno kod mene. Rado ginem s njima. Molim Vas, molite se za mene, a to molim i drugu braću svećenike, da se mole, da ustrajem. Bog zna hoćemoli se ikada više vidjeti. Ako ne na zemlji, a u nebu sigurno.

Mekinje sam kupio i poslao. Koštaju 2750 k. a ostali novac 1250 k. je kod P. Alojzija u Adolfstalu. Žurim se, pa Vas molim oprostite, da ovako pišem. Još Vam zahvaljujem za onu bratsku ljubav, koju ste pokazali prema meni. Drugi puta ću Vam pisati, jer ja ne mogu nikuda.

Preporuča se u sv. molitve

Vaš A. Dujlović

P. s. Ovu cedulju Vam šaljem, da spasite moje ljude, koji su pohvatani u utorak 18. I. 1943. Vi to možete preko generala Brozovića. Molim Vas, učinite mi to."

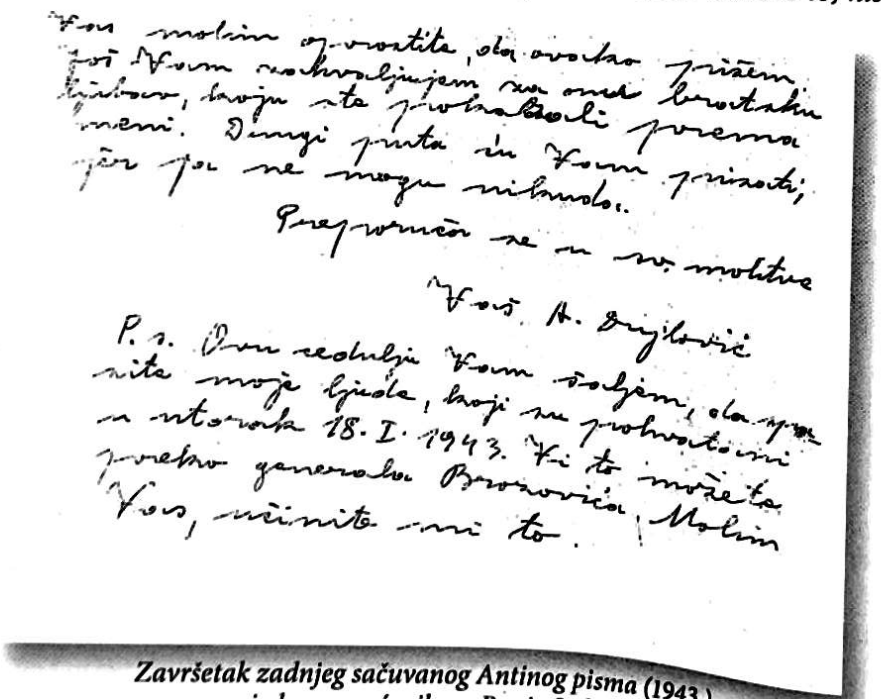

Završetak zadnjeg sačuvanog Antinog pisma (1943.) jednom svećeniku u Banja Luku

Nije označeno kome je pismo upravljeno, ali mi se iz nekih detalja čini da je upravljeno tadašnjem banjolučkom župniku mons. dru Nikoli Bilogriviću. Ako pokušamo rekonstruirati događanja, onda bi to možda moglo izgledati ovako:

Dok je Anto bio izvan župe, budući da on iz Banje Luke odgovara biskupu 19. siječnja 1943, pohvatani su neki ljudi, vjerojatno od ustaških vlasti. Čini se da je Anto tada boravio kod župnika Bilogrivića i da njemu zahvaljuje "za onu bratsku ljubav" koju mu je pokazao. To se može odnositi na to da ga je primio u svoju kuću, a vjerojatno i novčano pomogao, jer je kao izbjeglica jedva sastavljao kraj s krajem. Čini se da je baš Bilogriviću upravljena i molba da se zauzme kod generala Brozovića za puštanje onih "njegovih ljudi" koji su uhićeni 18. siječnja. Čini se da je riječ o onoj sedmorici pravoslavaca koji su bili osuđeni na smrt, a on im je uspio spasiti život, o kojima piše njegov kolega svećenik Eugen Beluhan u nekrologu Dujloviću u listu Hrvatski narod, 29. lipnja 1944. (Nekrolog vidi među dokumentima na kraju ove knjige!)

Bilogrivić je možda zamolio da mu Dujlović učini protuuslugu i nabavi neke mekinje, vjerojatno u Bosanskom Aleksandrovcu, jer je tamo ostavio i višak novca koji je preostao nakon nabavke. Otac Alojzije kojega Dujlović spominje je trapist o. Alojzije Neumann koji od 1939. do 1944. vodi župu u Bosanskom Aleksandrovcu.

Nije isključeno da se Anto upravo preko Aleksandrovca uspio vratiti u svoju župu, a kako sam navodi, trebao je to biti "probni" pohod župi samo zbog nedjeljne mise, ali zbog dolaska partizana ostao je tu trajno. On sluti vlastitu pogibiju, ali mučeništvu ide radosno i svjesno ususret, preporučujući se braći svećenicima u molitve.

Posljednji izlazak iz župe

Ima više svjedočanstava, da je Anto barem još jedanput uspio izići iz okruženja u kojemu se nalazila njegova župa. Njegov brat Lovren svjedoči da je Anto zadnji put bio kod rodne kuće u Ivanjskoj u svibnju 1943. Inače je dolazio kući kad je stigao, jednom u tri-četiri mjeseca.

O. Vrbanek donosi u Kalendaru Srca Isusova i Marijina za godinu 1944, strana 84, posljednje Antino sačuvano pismo, napisano, kako veli, samo mjesec dana prije smrti, dakle oko 10. lipnja 1943, i to nekom prijatelju maturantu u travničkom sjemeništu, koji ga je neko vrijeme prije toga uspio posjetiti. Iako to Vrbanek ne spominje, uspio sam otkriti da je riječ o maturantu Severinu Perneku, kasnijem banjolučkom svećeniku i dubrovačkom biskupu, koji je te godine maturirao u Travniku, gdje je u to vrijeme bio i njegov brat Bono, kojega Anto spominje i pozdravlja na kraju pisma. To mi je posvjedočio banjolučki svećenik preč. Franjo Krešić, koji je također te godine maturirao u Travniku kao kandidat Banjolučke biskupije. Donosim i to pismo, kako je objavljeno u tom kalendaru:

"Ne čudi se, što Ti nisam tako dugo pisao. Jedno, doista nemam vremena, jer 8 župa služiti jako je težko. Veselim se, da sam već 8 mjeseci pravi misionar. Skoro nikada kod kuće. Jako mi je težko, jer sam sam u ovim patničkim krajevima. A kakve su prilike, Bog sam zna. Nikada mira, te sam nažalost već osiedio. Živci grozno stradavaju svaki dan, ali hoću da budem prava žrtva svoga svetog zvanja i žrtva za sve ove neumrle duše (istaknuto u izvorniku!). Dosada me čuva i brani samo dobri Bog. – U korizmi sam izpovjedio 5.500 duša. Ne samo dosta nego i previše. Već sam trebao pobjeći 5 puta, odkako si Ti otišao, ali ja neću. Za sam Uzkrs sam trebao napustiti župu, ali ne, duše i svoje ovce ne pu-štam i rado žrtvujem za njih svoj mladenački život. – U nedjelju 30. V. prešla je sva sila partizana iz Kozare preko Klašnica u ove krajeve. Pomisli kako mi je. Dobio sam da bježim, ali ne, ja sam ostao. Ovamo su sada ogorčene borbe. Po ciele noći ne spavam. A sam sam, jer tetka nije više kod mene. Sam sam župnik, kuhar i sve drugo.

Na 20. V. samo me je Bog spasio, da se nisam utopio. Sada još čvršće vjerujem u čudesa. Utopio se konj, kola jedva spasili i sjedalo, torbu i šešir. A ja u odielu 2 puta tonuo. O tome drugi puta više. Moj život je jako gorak. Da mi je doći u Travnik i početi pričati s milim mojim profesorima! Budi dobar. Pozdravi sve profesore, a Ti i Bono primite puno pozdrava. – Tvoj A. Dujlović."

Pismo je doista potresno svjedočanstvo mladog svećenika, koji je u međuvremenu ostao i bez kuharice, svoje tetke, u trajnoj napetosti, usred borbi i nesigurnosti, ali odlučan da ne ostavi svoga stada, nego svjesno stavlja svoj život na raspolaganje. Koliko je bio preopterećen, govori zorno podatak o broju od 5.500 ispovjeđenih vjernika u vrijeme korizmenih ispovijedi. Svaki svećenik dobro zna koliki je to i koliko naporan posao. (Ne)zgoda koju spominje na kraju pisma dogodila se 20. svibnja pri prelasku Vrbasa, kad je posljednji put posjetio svoju obitelj u Ivanjskoj, a iz drugih izvora znamo da je tom prilikom išao intervenirati za neke uhićene Srbe, što Antinoj revnosti dodaje i ekumensku dimenziju.

Revni pastir

Njegovu ljubav prema pastoralnom radu s vjernicima osjećali su svi: i kolege svećenici i sami vjernici. Iako mu učenje nije baš lako išlo, potrudio se naučiti i poljski, kako bi bolje mogao pastorizirati svoje vjernike na njihovu materinskom jeziku. Kolega svećenik iz susjedne župe Alfred Pichler zapisao je u nekrologu pok. Anti u biskupijskom Glasniku: *"To se na njemu vidjelo: on uživa u vršenju svoje službe. To je bila njegova 'strast'"*. U ratno doba Anto je opsluživao, kako smo vidjeli, nekoliko župa u kojima nije bilo svećenika. Neumorno je obilazio sve kojima je mogao pomoći ne štedeći svojih snaga, moleći od biskupa ovlasti i za susjedne župe, da nitko ne bi ostao bez duhovne pomoći.

Iako je Dujlović bio vrlo mlad i u gumjerskoj župi djelovao samo tri godine, ili točnije: u župi je stvarno boravio ukupno 22 mjeseca, dakle manje od dvije godine, ostavio je tu neizbrisiv trag. Njegovoj revnosti valja zahvaliti dubok vjerski život župe, porast pobožnosti i primanja svetih sakramenata.

Koliki je to pastoralni napor bio, svjedoči i podatak, vidljiv iz matica krštenih, da je u posljednje vrijeme koje je Dujlović proveo u svojoj župi, u nešto

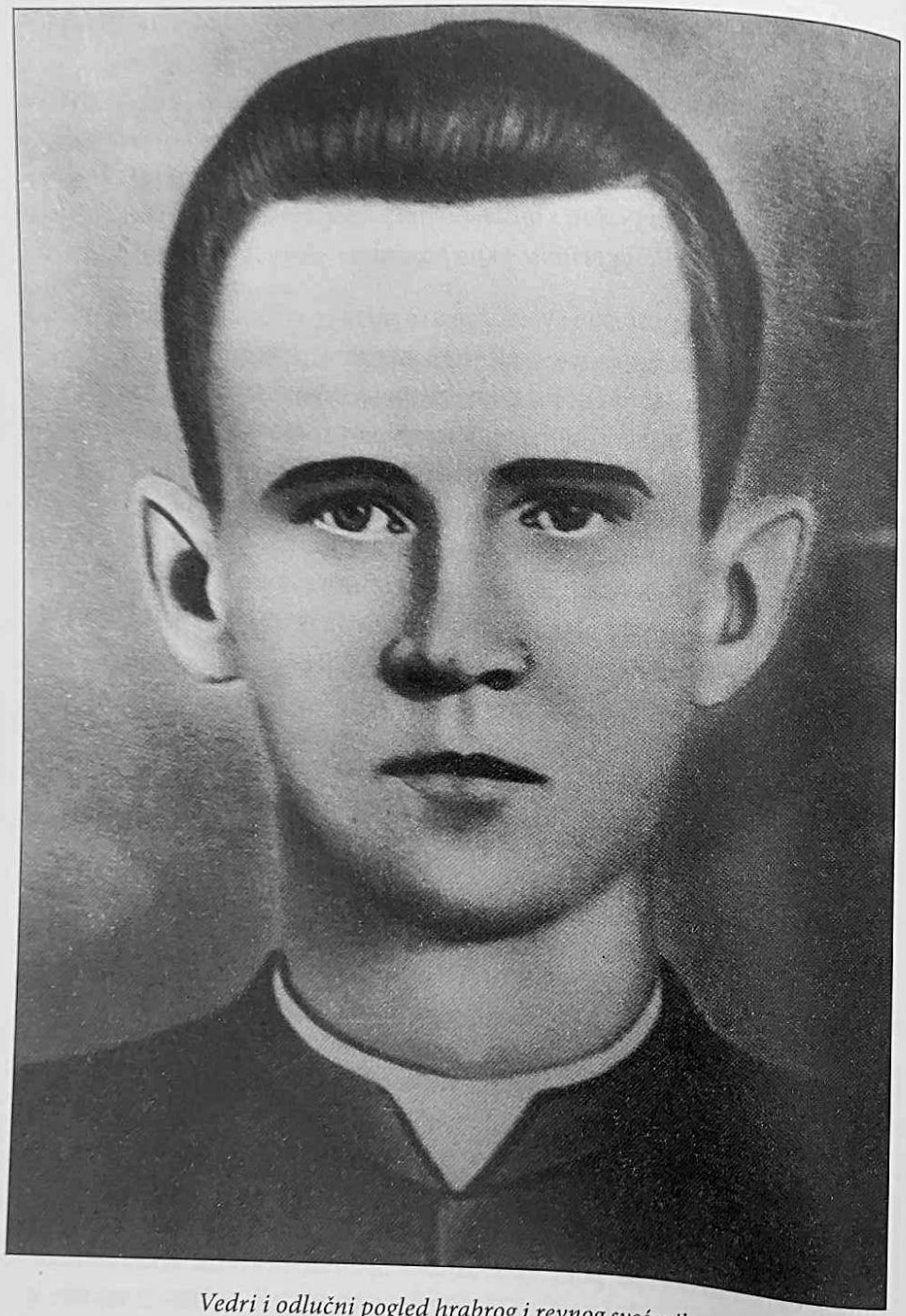

Vedri i odlučni pogled hrabrog i revnog svećenika

manje od pola godine, tj. od 24. siječnja do 10. srpnja 1943, kršteno čak 115 djece! Nisu to, dakako, samo djeca iz gumjerske župe nego i iz okolnih župa, jer tamo nije bilo svećenika.

Godinu dana ranije, 1942. krstio je Anto, u razdoblju od 21. kolovoza do 12. prosinca, ukupno 40 djece.

Godine pak 1941. krstio ih je samo 11 i to u razdoblju od 17. svibnja do 9. studenoga.

Najbolje će Antinu revnost osvijetliti dva primjera koje mi je ispripovjedio pokojni njegov župljanin Józef Radziński 1999, kad sam ga posjetio u njegovu domu u Poljskoj. Prvi se odnosi na Antinu sestričnu, a drugi na svojevrsno obraćenje jednog zapuštenog vjernika.

Kod župnika Dujlovića bila je neko vrijeme kao kuharica njegova tetka. Tetka je sa sobom imala kćerku koja je upravo stigla u djevojačke godine i postala punoljetna. Ona se zaljubila u nekoga mladića. Znala je iz župne kuće u kojoj je s majkom stanovala pobjeći kroz prozor, kako bi se sastala s tim mladićem. Čim je Anto za to saznao, odmah je i tetku i sestričnu po kratkom postupku otpremio natrag u Ivanjsku, iako je tako ostao bez kuharice. Jozefu je rekao:

– Zar da ja druge učim kako da se vladaju, a u mojoj kući da bude nered!?

Kad ga je jednom netko upitao gdje mu je tetka i hoće li mu se vratiti za kuharicu, odgovorio je:

– Dok sam ja živ, tetka više neće doći k meni.

Tako se i dogodilo. Eto koliko mu je bilo stalo da sve bude u redu i da iz njegove kuće ne iziđe loš primjer drugoj mladeži.

Moralo je to biti tijekom 1943. godine, jer Anto navodi u pismu ordinarijatu u Banju Luku 19. siječnja te godine da je u župi odnosno župnom stanu ostala tetka, kad je on pred Božić pošao u nabavku potrepština, a svakako prije lipnja te godine, kada prijatelju maturantu (Severinu Perneku) piše da tetka više nije kod njega.

Druga zgoda dobro ilustrira Antinu pastirsku revnost i brigu za njegove "rubne" vjernike.

Anto je rado volio proći selom, usput svratiti kojem vjerniku, popričati, potaknuti ga na bolji vjerski život. Bio je u selu i njegov vjernik, starac od kojih 70 godina, Bazilij Slobodzian. U vjerskom pogledu se jako zapustio te nije išao ni na misu a kamoli na ispovijed i pričest. Antu je to boljelo. Zato je jednom

priliko svratio k njemu, strpljivo s njime razgovarao i nastojao ga potaknuti da dođe na svete sakramente. Nakon duljeg razgovora starac je pristao, te je jedno jutro stvarno došao u crkvu, ispovjedio se i pričestio nakon duljeg vremena. Anto ga je sav radostan nakon mise pozvao u župni stan i počastio doručkom. Starac je bio duboko ganut. Otada je redovito dolazio u crkvu dokle god je mogao. Dujlović je zbog tog pastoralnog uspjeha bio neobično veseo i sretan, i to je sam rekao svom suradniku i prijatelju Radzinskom.

Antin ekumenizam na djelu

Posebno se zauzimao za Srbe iz svoje župe. U jednom od zadnjih pisama koje nam se od njega sačuvalo, bez datuma, ali svakako pisano početkom 1943. godine, moli Dujlović neimenovanog svećenika, a po svemu to bi mogao biti tadašnji banjolučki župnik dr. Nikola Bilogrivić: *"Ovu Vam cedulju šaljem da spasite moje ljude, koji su pohvatani u utorak 18. I. 1943. Vi to možete preko generala Brozovića. Molim Vas, učinite mi to."*

Vidjeli smo već kako se 20. svibnja 1943. umalo nije utopio u rijeci Vrbas kad se vraćao iz Banje Luke, kamo je išao da se zauzme za uhićene Srbe iz svoje župe. Vrbanek piše da je u Banjoj Luci bio *"da izkaže uslugu kršćanske ljubavi"*, jer *"tih je zadnjih godina uobće izkazivao toliko dobra svima bez razlike i gdjegod je mogao, da su ga svi susretali s poštovanjem i zahvalnošću."* (vidi prilog br. 3 u dodatku!). Čini se da su to dva različita slučaja njegova zauzimanja za Srbe, oba u posljednjoj godini njegova života, naime 1943. Time je pokušao spasiti i svoj život u noći svoja ubojstva, kad je napadačima navodio koliko je "njihovih" spasio.

To je potvrdio i Antin najmlađi brat Lovro. Kada sam ga 1991. posjetio u Ružićima, zajedno sa svećenicima drom Miljenkom Aničićem i pok. Tomislavom Matanovićem, izričito sam ga pitao, zna li išta o onoj nezgodi kad se Anto nedugo prije svoje smrti umalo utopio u Vrbasu. Odgovorio je da je Anto išao u Banju Luku zauzeti se za pravoslavce iz svoje župe koji su bili u ustaškom zatvoru. Zna da ih je uspio spasiti, ali nije znao koliko ih je bilo. Već smo spomenuli da svećenik Beluhan piše, kako su spašena sedmorica pravoslavnih Srba. Vraćajući se kući išao je zaprežnim konjskim kolima i umalo se nije utopio, kako je gore već opisano.

Vjeran i revan do kraja

Anto je svoje svećeničke dužnosti i pastoralne poslove obavljao do zadnjeg trenutka. U gumjerskoj matici vjenčanih našao sam da je samo tjedan dana prije svoje smrti vjenčao u Gumjeri posljednji par. Bilo je to u nedjelju 4. srpnja, a vjenčani su Jozef Galka i Marija Đoba rođ. Rutina (Mat. vjenčanih, sv. I, str. 59, br. 17).

Istoga je dana krstio i dvoje djece, kako vidimo u maticama krštenih, dok je samo dan uoči svoje smrti, 10. srpnja 1943. krstio još dvoje djece. Budući da su to posljednji krštenici kršteni Antinom rukom, navodim ovdje njihova imena. To su: Janjina Kojder, kći Feliksa i Marinke rođ. Koman, rođena 5. srpnja 1943., i Herman Gajevski, sin Bernarda i Julijane rođ. Marek, rođen 10. srpnja te godine, dakle istog dana kad je i kršten. Oboje djece su iz Novog Martinca, župe iz koje je župnik Alfred Pichler bio izbjegao u Bosanski Aleksandrovac. Zadnje pak dijete iz gumjerske župe krstio je Anto 4. srpnja. Riječ je o Mariji Pivovarski, kćeri Jašeka i Jozefine rođ. Bernadski, koja je rođena 2. srpnja 1943. (Mat. krštenih, sv. II, str. 33).

Inače, prvo dijete u gumjerskog župi nakon što je imenovan za upravitelja župe Anto je krstio 28. srpnja 1940. Upišimo i njegovo ime: Leonard Jašinski, sin Štefana i Jozefine rođ. Čajkovski, koji je rođen 24. srpnja te godine. Do kraja te godine krstio je ukupno 14 djece.

Evo i podataka o broju vjenčanja u župi koja je imao naš Anto prema maticama vjenčanih gumjerske župe koje se čuvaju u pismohrani biskupije. Njih je bilo, kako je i normalno, znatno manje nego krštenja. Prvo je vjenčanje imao Anto u Gumjeri tek 15. lipnja 1941, skoro godinu dana nakon preuzimanja župe, i do kraja te godine, točnije do 27. studenoga vjenčao ukupno 5 parova.

Zato je to "namirio" slijedeće godine. U razdoblju od samo malo više od dva mjeseca, od 16. rujna do 25. studenoga 1942., nakon svoga povrataka iz izbjeglištva u župu, vjenčao je ukupno 32 para.

U slijedećoj, Antinoj posljednjoj godini u Gumjeri, vjenčao je ukupno 17 parova u razdoblju od 21. siječnja do 4. srpnja 1943.

Konačno, evo i broja sprovoda koje je Anto vodio kao upravitelj gumjerske župe, prema župnim maticama umrlih. U godini svoga nastupa u gumjerskoj župi, 1940., vodio je samo dva sprovoda, prvi u župi uopće 6. rujna te godine. Slijedeće je godine vodio četiri, a 1942. tri. No, u to vrijeme je bio običaj da pokojnike često pokapaju ukućani.

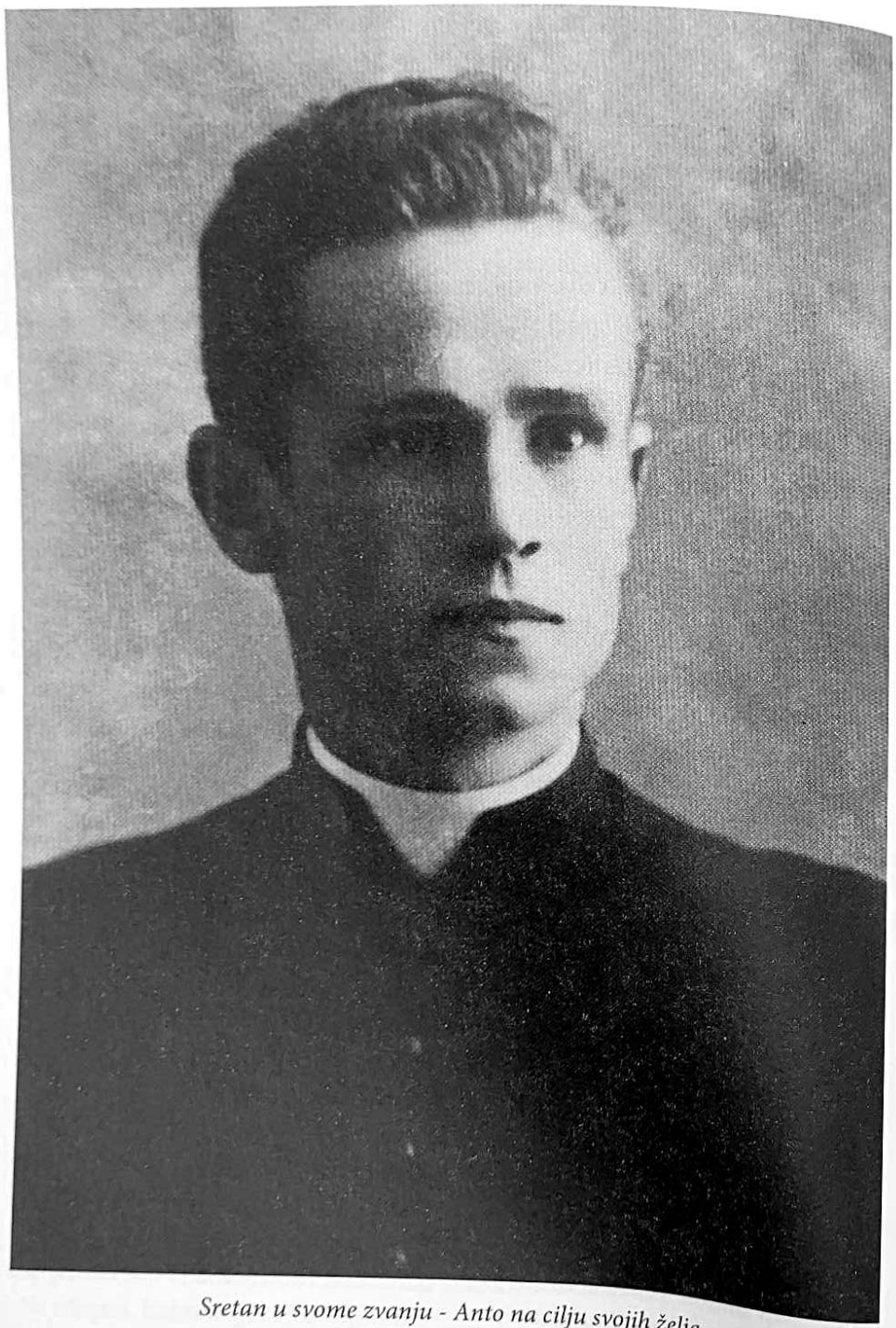

Sretan u svome zvanju - Anto na cilju svojih želja

Kolega Pichler pak navodi u nekrologu Anti ono što je Anto napisao u knjizi župnih oglasa za nedjelju 11. srpnja, vjerojatno samo dan prije toga: *"Molim još jednoć da dobro zapamtite, da nema i ne smije biti noćnih igranki, pa makar me koštalo glave. Ne dam i ne mogu dopustiti, da se mladež kvari i da se širi nemoral!"*. (AP, Nekrolog u *Glasniku biskupije banjalučke*, br. 4, 22. rujna 1943., str. 10.) Anto je doista bio pravi pastir, vjeran do kraja!

MUČENIK SVOGA ZVANJA I POSLANJA

Dujlovićevo mučeništvo

Kako se dogodilo ubojstvo župnika Dujlovića, odnosno njegovo svjesno mučeništvo, jer je slutio da će do njega doći? Na sreću, imamo svjedočanstvo Antina crkvenog odbornika Wladislawa Mrožyka, koji je upravo te noći spavao kod župnika, kako župnik ne bi bio sam u tim opasnim vremenima. I njega su htjeli ubiti, ali je on uspio pobjeći. Prema njegovu iskazu objavili su svoje prikaze svećenici Josip Vrbanek i Eugen Beluhan.

Evo najprije prikaza toga tragičnog događaja iz pera isusovca Josipa Vrbaneka u Kalendaru Srca Isusova i Marijina za godinu 1944 (vidi i prilog br. 3 na kraju ove knjige!):

"U subotu se pred ponoć digao komandir i pošao s nekih desetak četnika niz brdo k crkvi. Straža ih katolička pozove da stanu, no oni odgovoriše vatrom iz pušaka. Stražari se razbjegli kud koji.

Četnici poskaču preko ograde u župno dvorište i obkole kuću. 'Otvorite!' stanu dozivati lupajući na prozoru kancelarije.

Čovjek, koji je sa župnikom bio u kući, predloži, da se uzpnu na tavan pa da zovu u pomoć.

'Ne bi ništa koristilo', mislio je župnik, te zapita pred vratima:

'Tko je?'

'Partizanska patrola.'

'Šta hoćete?'

'Otvori!'

'Da me ubijete?'

'Ako otvoriš, ništa ti ne će biti.'

Župnik otvori, a u kuhinju uđe čađom namazani čovjek, obučen kao pravoslavci iz okolice, s puškom u ruci.

'Gdje ti je ustaški pištolj?' zapita najprije.

'Nemam ga, a i onako mi ne bi ništa koristio' – reče župnik.

'Daj pare!' Župnik ga odvede u kancelariju i dade mu redom, kako je tražio svoj i crkveni novac.

Kad je četnik opazio putni kovčeg s odielom naloži čuvaru katoliku, da to ponese i zapovjedi župniku: 'Sad napolje!'

Vani ih dočekala četa, svakoga pograbila po dvojica i potjerali putem prema provaliji. Svećenik ih molio da ga puste s mirom i spominjao im, koliko je on njihovih ljudi spasio. Oni samo šute i tjeraju ga dalje.

Pred provalijom izpusti katolik iz ruke kovčeg, o koji se njegov desni pratilac spotaknu i pusti mu ruku. Kako ga taj čas i lievi pratiac pustio, strugne on u noć i u šikaru. Nekoliko ga hitaca popratilo, ali ni jedan pogodio. Kojih 50 metra daleko u šikari čuo je za čas tri hitca i vapaj župnikov te njegovo težko stenjanje iz provalije, u koju ga ubojice bacili."

Mrožyk si je uspio spasiti život. Ipak, nažalost, ni on nije preživio rata: godine 1945. ustaše su ga odvele u Staru Gradišku, gdje mu se gubi svaki trag, ali je očito ubijen, jer je kasnije službeno proglašen mrtvim, o čemu sam našao dokument u biskupijskom arhivu u Banjoj Luci.

Beluhanov je izvještaj opširniji, ali se u svemu slaže s Vrbanekovim, a objavljen je nakon Vrbanekova. Donosim ga na kraju ove knjige među dokumentima.

Župljani su svoga župnika pronašli mrtva slijedeći dan. Bila je nedjelja, kad je on trebao imati svetu misu. Međutim, on je svoju žrtvu života prikazao zajedno s Isusovom.

Ubijen je s 11 uboda nožem (Beluhan spominje 16 uboda) i tri metka, kako svjedoči susjedni župnik, Alfred Pichler, koji mu je vodio sprovod. Tako ga opisuje i Vrbanek: *"Dva mu hitca probila glavu, jedan prsa; na tielu je imao jedanaest rana od bodeža; lakat mu bio razmrskan."* Mrožyk je ispričao da se jedan četnik kasnije hvalio, kako ga je ubo u slabine i vrtio nož da gore boli. Župnik je nađen sav izboden nožem, imao je rezove na rukama i prostrijelne rane iz vatrenog oružja u glavu.

Svi se ovi podaci u dlaku slažu s onima koje je zapisala poljska redovnica s. Magdalena Karaban, Klanjateljica Krvi Kristove, čiji je otac Edvard poslije smrti prao tijelo ubijenog župnika Dujlovića, u pismu autoru ovog rada godine 2000. Bio je strašno izmasakriran, imao je slomljenu i izrezanu ruku, te dvostruki prostrijel glave. Ubijen je na putu, a potom bačen niz strminu kod crkve.

Vrbanek spominje da su već slijedećeg dana nakon sprovoda u selo provalili partizani i pitali: *"Ko je ubio popa u ime partizansko?"* To govori o lukavštini ubojica, koji su, izgleda, svoje nedjelo pokušali prebaciti na drugu vojsku. On također navodi da su dvojica iz redova ubojica došla i na sprovod, te izrazili *"saučešće nad gubitkom tako dobroga svećenika"*. Bilo kako bilo, činjenica je da je Dujlović posve nevin najokrutnije ubijen, i to unatoč tomu što je činio dobro svima bez razlike, spašavajući i pravoslavne Srbe u svojoj župi, a da zbog toga nikada nitko nije odgovarao.

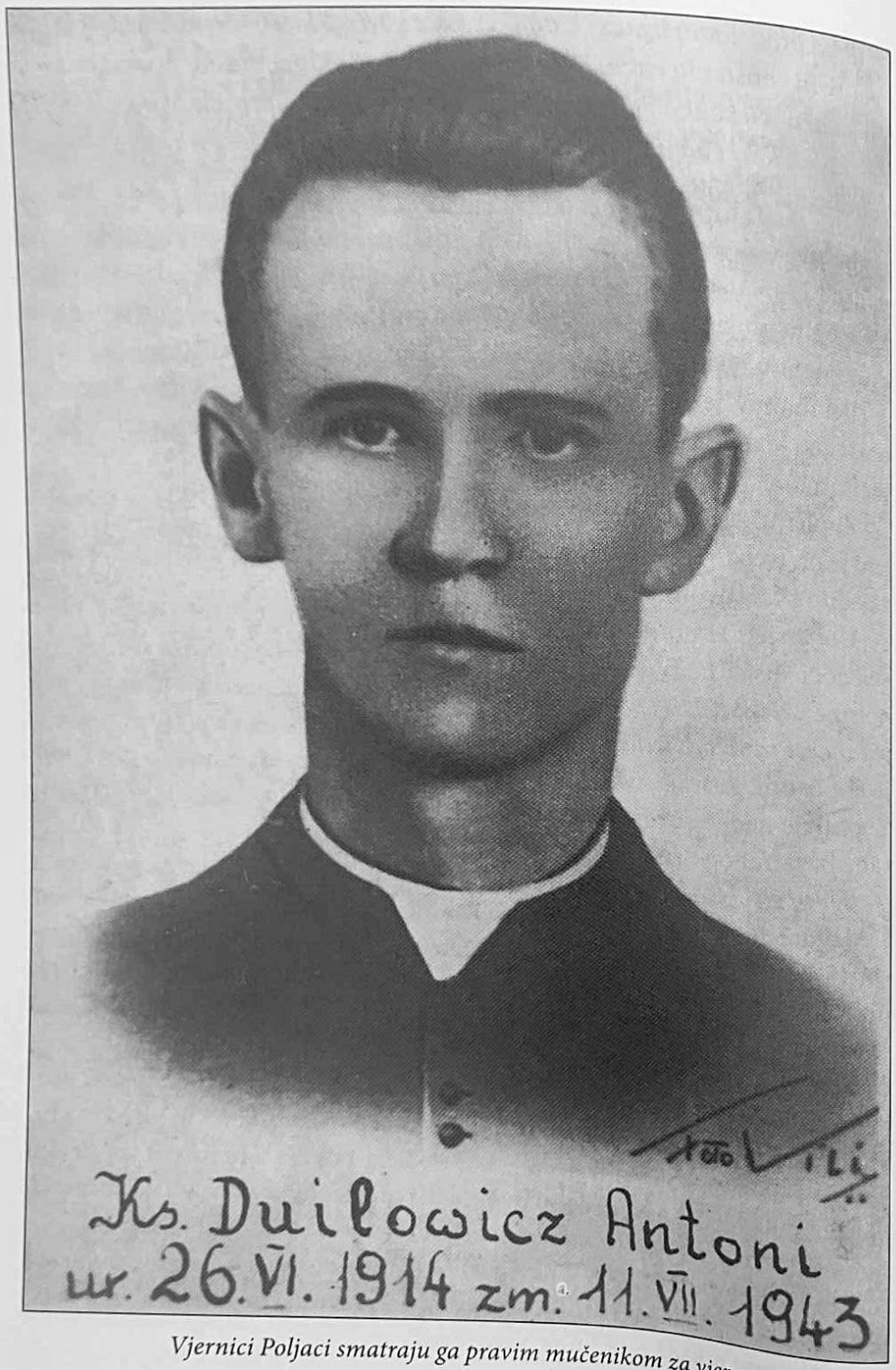

Vjernici Poljaci smatraju ga pravim mučenikom za vjeru.

Župnik Dujlović ubijen – vijest stiže biskupu

Vijest o Dujlovićevu ubojstvu javljena je biskupiji u nedjelju 11. srpnja 1943. oko podne. Brzojav s tom viješću je u 12,10 sati uputio župnik novomartinački Alfred Pichler iz Bosanskog Aleksandrovca, gdje je tada boravio čim je saznao za Antinu smrt. Brzojav je upućen Rimokatoličkom župnom uredu u Banjoj Luci s kratkim tekstom: *"Župnik Dujlović noćas poginuo u Sunji, javite ordinarijatu, Alfred Pichler"*. Očito je telegrafist pogriješio u pisanju ili krivo razumio mjesto "Gumjera", pa napisao poznatije "Sunja", ali sama činjenica Dujlovićeve pogibije je potvrđena. Razlog zašto je Pichler poslao brzojav banjolučkom župniku a ne biskupu možda leži u činjenici što je biskup mogao biti negdje na krizmi, a to je tim vjerojatnije jer je riječ o ljetnoj nedjelji, kad su krizme najčešće podjeljivane, a župnik je ipak najlakše mogao javiti biskupu.

U urudžbenom zapisniku biskupijske kancelarije pronašao sam da je 18. kolovoza 1943. stiglo u ordinarijat *"obširno izvješće o pogibiji +Ante Dujlovića, župnika u Gumjeri"* (Urudžbeni zapisnik, br. 1069/43), ali ni toga spisa u arhivu nema. Već je rečeno da je Udba nakon rata više puta premetala taj arhiv i odnijela sve dokumente i izvještaje koji su se ticali partizansko-komunističkih ili četničkih zločina u župama, stradanja vjernika i(li) župnika. Taj bi nam dokument sigurno još bolje osvijetlio posljednje trenutke i stradanje župnika Ante.

Župljani su Antinu mrtvo tijelo prenijeli ga u župni stan. Vjernik Piotr Burniak koji je tada imao 16 godina piše da je, dotrčavši s ocem do crkve te nedjelje, vidio mrtvog svećenika Dujlovića kojega su položili na dva stola u župnom uredu. Prizor mu se jasnu usjekao u pamćenje: *"Njegova bijela košulja bila je gotovo sva zakrvavljena, isto tako i lice, a osim toga je bila zamazana prašinom žute gline, kakvom je bio pokriven put na kojemu je bio umoren."* (v. njegov prilog na kraju ovoga rada). Otac ga je poslao s još jednim mladićem da pozvone na zvono u crkvenom zvoniku. Skupilo se puno ljudi koji su molili, plakali i uzdisali. Tijekom dana napravljen je lijes, pokojnikovo je tijelo oprano, obučeno i položeno u lijes. Kasno popodne lijes je u svečanoj i tužnoj procesiji prenesen u crkvu, gdje se otada bez prestanka molilo, plakalo i držala počasna straža. No, stražu su muškarci držali i oko crkve, jer su se bojali da bi netko mogao zapaliti crkvu, kako se to dogodilo i 1914. kada je zapaljena tadašnja drvena crkva. Trajalo je to puna dva dana, dok u utorak 13. srpnja poslije podne nije stigao župnik susjedne novomartinačke župe Alfred Pichler koji je u to vrijeme bio u izbjeglištvu u Bosanskom Aleksandrovcu. A nije bilo

sigurno da će on uopće uspjeti doći. Burniak svjedoči da je prije sprovoda Pichler slavio s narodom sv. misu zadušnicu, a prije toga mnogi su se vjernici htjeli ispovjediti, tako da se Pichler, čiji je život također bio u opasnosti, hvatao za glavu, kako to sve obaviti i na vrijeme se vratiti. No, ipak ih je uspio ispovjediti i odslužiti svetu misu, a onda je uslijedio sprovod.

Sprovod na gumjerskom groblju

Više puta spominjani najmlađi Antin brat Lovro mi je pripovijedao, da su oni, Antina obitelj, željeli prevesti ga i pokopati u Ivanjskoj. U tu su svrhu zatražili i dobili dozvolu od biskupa. Za to sam našao potvrdu i u protokolu Biskupskog ordinarijata u Banjoj Luci. Pod br. 889/43 od 11. kolovoza ubilježeno je u urudžbeni zapisnik: *"Dozvola Lovrenu Dujiloviću da može prevesti i pokopati u Ivanjsku +vlč. g. A. Dujlovića"*. U to vrijeme njihov otac je već bio umro, a majka je bila još živa, no i ona je slijedeće, 1944. godine, umrla, nakon što je morala doživjeti nasilnu smrt još jednog svoga sina, Mate, kojega su ubili partizani.

Kad su saznali da je Anto ubijen, pošli su po njega zaprežnim kolima. Išao je on, Lovro, i jedan grkokatolički svećenik. U Klašnicama je upravo bio popravljan most, pa se nije moglo prijeći. Zato su se morali vratiti do trapističkog mosta u Banjoj Luci. Spomenuti svećenik koji ga je pratio rekao je Lovri kad su stigli do Devetine: *"Ti ako smiješ, idi. Ja ne smijem dalje!"* Lovro je stvarno otišao s kočijašem. Pošao je i u četničku komandu moliti dopuštenje da bratovo tijelo smije prevesti u Ivanjsku, ali mu nisu dopustili, rekavši da mora biti pokopan gdje je i ubijen. Vidio je mjesto na putu gdje mu je brat ubijen i kamo je bio bačen niz strminu kraj puta, nekoliko metara niže. Sjeća se da je sprovod vodio župnik Pichler, i da je bilo puno svijeta na sprovodu. Župnik Pichler ga je nakon Antina sprovoda dopratio do Vrbasa, pa je čamcem prešao Vrbas i stigao do časnih sestara u Aleksandrovcu, a onda autobusom u Banju Luku. Tu je još uvijek čekalo puno svećenika i svijeta, očekujući da će Antino tijelo biti dovezeno, ali od toga nije bilo ništa.

Gumjersko groblje se nalazilo oko pola kilometra od župne crkve. Na tome je mjestu iskrčena hrastova šuma i napravljeno groblje. Anto je pokopan na sredini groblja pod glavnim križem kojega danas više nema. Bilo je to 13. srpnja, dva dana nakon ubojstva. Unatoč strahu od četnika, skupilo se veliko mnoštvo vjernika. Da strah nije bio bez razloga, svjedoče Poljaci koji su tada

tu živjeli. Naime, prema njihovu svjedočenju, četnici su htjeli ubiti i župnika Pichlera nakon Antina sprovoda. Bili su mu postavili zasjedu i čekali sumrak. Čini se da je on nešto slutio, te se nakon sprovoda nije htio zadržavati na objedu, kako su ga vjernici nudili, nego je odmah sjeo u kola i odvezao se preko Vrbasa u Aleksandrovac. To mu je spasilo život. I njemu valja odati priznanje: riskirao je svoj život vodeći sprovod ubijenom kolegi svećeniku!

On je vlastoručno upisao i podatke o župniku Anti u matice umrlih gumjerske župe kako slijedi:

redni broj: 13
datum smrti: 11. srpanj 1943.
ime, prezime, stališ njegov: Anto Dujlović, župnik
roditelji: +Lovren Dujlović i Ana rođ. Sušilo, težaci
gdje je rođen: Ružići, kot(ar) Banja Luka
gdje je stanovao: Gumjera
vjera mu: rkt.
doba mu: r(ođen) 26. VI. 1914.
od čega je bolovao ili umro: ubijen od odmetnika
je li primio svete sakramente umirućih: nije
gdje je i kada pokopan: Rimokat. groblje u Gumjeri, 13. VII. 1943.
ime, prezime i služba onoga koji ga je pokopao:
Alfred Pichler, župnik u N. Martincu.

Antina smrt upisana je i u maticama umrlih župe Ivanjska, za godinu 1943. pod rednim brojem 108.

Antin brat Lovro spominje da su Anti njegovi župljani napravili spomenik, ali on zbog ratnih okolnosti nikad nije bio postavljen. Neko je vrijeme bio kod časnih sestara Klanjateljica Krvi Kristove u samostanu "Nazaret" u Budžaku. Što je s njime bilo kasnije, ne zna.

S. Magdalena Karaban je u jesen 2000. posjetila župu Gumjeru i mjesno groblje. Bila je emotivno veoma potresena. U osobnom razgovoru sa mnom 20. listopada 2000. u Budžaku pričala mi je da je kao trogodišnja djevojčica vidjela mjesto na putu kod crkve gdje je Dujlović ubijen; bilo je posuto pijeskom, ali je kroz pijesak izbijala krv. Otac ju je brzo odnio odatle da više ne gleda taj šokantan prizor, ali ga ona nije zaboravila. Njoj zahvaljujem što mi je nakon toga razgovora poslala neke fotografije, a također i dio Antine kape, što oni smatraju dragom relikvijom (ona svjedoči da je jedna osoba ozdravila kad je stavila dio te kape na bolesno mjesto).

Razlozi Antina stradanja

Anto se uopće nije pačao u politiku, jer mu to nije ni ležalo, a imao je pune ruke posla oko svojih vjernika. Zato političke razloge valja odmah isključiti kao motiv njegova ubojstva. Štoviše, kao imamo na umu da se više puta zauzimao za pravoslavne Srbe, a sedmorici od njih čak spasio život, onda je jasno da se ni njima nije mogao zamjeriti, dapače, bio je njihov zaštitnik i prijatelj. Oni su sasvim druge naravi: vjerske i moralne. Kao brižan pastir povjerenog stada, nije mogao dopustiti da njegovi mladi župljani, osobito djevojke, sudjeluju u nemoralnim zabavama na kojima su uglavnom sudjelovali razulareni vojnici. Sam je zapisao da to ne može dopustiti ni po cijenu vlastitog života. Iako je obaviješten da mu zbog toga prijete ubojstvom i da ta prijetnja uopće nije bila bezazlena, nije ustuknuo. Riječ je o izuzetnom stupnju kreposti kršćanske hrabrosti. Evo doslovno riječi koje ja zapisao u knjigu župnih oglasa koje je trebao pročitati kod nedjeljne mise 11. srpnja, prema svjedočanstvu susjednog župnika Pichlera: *"Molim još jednoć da dobro zapamtite, da nema i ne smije biti noćnih igranki, pa makar me koštalo glave. Ne dam i ne mogu dopustiti, da se mladež kvari i da se širi nemoral!"* (Pichlerov nekrolog Anti u *Glasniku biskupije banjalučke*, br. 4, od 22. rujna 1943, str. 10.) Taj oglas nije više stigao pročitati jer je upravo te noći između subote 10. i nedjelje 11. srpnja, kad je trebala biti održana jedna od tih zabava u mjesnoj gostionici, oko jedan sat nasilno odveden iz župnog stana i ubijen. Da je Anto bio nesporan moralni autoritet kod svojih vjernika govori i činjenica da ni jedna djevojka, njegova župljanka nije došla na zabavu te večeri kad je župnik – upravo zbog toga – ubijen.

O tome piše i Pichler, i o. Vrbanek, a svjedoči i Wladislaw Mrožyk koji je s Dujlovićem bio u kući u noći njegova ubojstva, a sam je uspio pobjeći. Vladek, kako su ga zvali, samo je dvije godine mlađi od Dujlovića i s njim je prijateljevao već od prve nedjelje kad je Dujlović došao za župnika u Gumjeri. On je ispričao detalje te krvave noći drugom vjerniku Józefu Radzińskom, kojega sam posjetio u njegovu domu u župi Očice kod Boleslawieca u Poljskoj 1999. (Radziński je umro 17. lipnja 2003.)

I Mrožyk je, prema Radzińskom, naveo kao povod Dujlovićeva ubojstva upravo to protivljenje da mladež ide na razuzdane zabave u mjesnu gostionicu. Kad su četnici pitali zašto nema djevojaka na zabavi, gostioničarka je odgovorila da ne smiju doći od popa. Na to je njihov zapovjednik Ljubo Bundalo lupio bijesno šakom o stol i rekao: *"Ko ovdje sudi, ja ili pop?"* A Vrbanek dodaje: *"Ako će tako nek i on ide!"*. To je očito bila Antina smrtna presuda.

Antin brat Lovro priča da se to dogodilo, iako je Anto bio s Bundalom u veoma dobrim odnosima i imao u njega veliko povjerenje, premda ga je on, brat, upozoravao na oprez. Slično piše i svećenik Beluhan.

Vrbanek piše da je "neka dobra duša" javila župniku da mu prijete ubojstvom. Župnik Anto je na to zatražio zaštitu od predsjednika četničke općine, a on ga je umirivao da su to riječi izgovorene pri piću, ali da ga svi znaju kao dobra čovjeka i da nema razloga za strah. Anto je znao u kakvim okolnostima živi te je napisao i oporuku, koju nažalost, ne posjedujemo, a bila bi veoma dragocjena. No i gore navedena tri pisma, pisana u godini njegova stradanja, 1943, prava su njegova duhovna oporuka.

Antina svjesna žrtva

Anto je slutio svoju mučeničku smrt i svjesno joj je išao u susret. To svjedoči župnik Pichler. U jednom nedatiranom pismu iz 1943. jednom svećeniku banjolučke biskupije (vjerojatno banjolučkom župniku dru Nikoli Bilogriviću) piše i ove riječi: *"Dakle, ostajem na župi. Sigurno ćete se začuditi, ali šta ću. Sada sam najsigurniji za smrt. Ali uza sve to, ništa se skoro ne plašim, veseo sam i raspoložen. Prvi puta sam među partizanima, ali se čudim, da sam tako veseo. Blizu sam mučeništva. Moji ljudi su svaki dan i noć stalno kod mene. Rado ginem s njima. Molim Vas, molite se za mene, a to molim i drugu braću svećenike, da se mole, da ustrajem. Bog zna hoćemo li se ikada više vidjeti. Ako ne na zemlji, a u nebu sigurno."* (Vlastoručno Dujlovićevo pismo, bez datuma, u BABL-u, fasc. 1943. Na njemu je drugom rukom napisano: "Jedno od zadnjih pisama pok. Ante Dujlovića".)

Anto Zec-Baškarad piše u nekrologu Anti u *Vrhbosni* da je on Anto, pred smrt pisao nekom mlađem svećeniku, kako želi biti *"prava žrtva svoga zvanja i žrtva za neumrle duše"*, te da želi u svemu ispuniti volju Božju (Vrhbosna, br. 4-5 /1944/, str. 85).

NAKON ANTINE SMRTI

Sudbina gumjerske župe nakon Antine smrti

Nakon Dujlovićeve smrti župa Gumjera postojala je još oko tri godine, ali više nikada nije dobila vlastitoga župnika. Vjernike su pastorizirali susjedni župnici, te trapisti i grkokatolički svećenici, čija imena nalazimo u gumjerskim maticama. To su (kronološkim redom): vlč. Alfred Pichler, župnik u Novom Martincu, grkokatolički svećenici vlč. Nikola Mihajlo Kamineckij i vlč. Stefan Matus, trapisti o. Valerijan Andrijević i o. Valentin Juhasz i vlč. dr. Ivan Ballian, umirovljeni banjolučki svećenik.

Vjernici Poljaci su na poziv poljskih vlasti, a nakon sklopljenog ugovora između poljskih i jugoslavenskih vlasti, 1946. odselili u Poljsku, te je župa faktički ugasla. Spomenimo ovdje da se još 1922. prema dokumentima u biskupijskom arhivu govorkalo o mogućoj seobi poljskih vjernika u Poljsku, na čemu je osobito radio poljski konzul u Zagrebu. Takav je sporazum između poljske i jugoslavenske vlade dogovaran u jesen 1945. Čim se to saznalo, biskupov delegat fra Miron Kozinović iz Banje Luke šalje dopise župama u kojima je još bio župnik da se pobrinu za crkvenu imovinu. Za imovinu župe Gumjera imao se pobrinuti župnik u Devetini. Dopisom od 24. listopada 1945. se traži od dotičnog župnika da se pobrine "*i to odmah, da Vam crkveni oci iz Poljskih župa dovezu crkveno ruho, rublje, posuđe, knjige, župske matice, ako su kod njih, župski arkiv, predaju crkvenu blagajnu... Crkvu, župski stan, kapele po grobljima treba nekomu da povjerite na čuvanje, da ih inovjerci ne poruše, raznesu materijal, župske stanove ne zaposjednu... Ne zna se naime, tko će se u tim krajevima naseliti.*" Daje i više konkretnih savjeta, kako da se pobrinu za tu imovinu. Sporazum između dvije vlade potpisan je 2. siječnja 1946. Seoba u Poljsku događala se u prnjavorskom kraju od proljeća do listopada 1946. Zadnje krštenje upisano u gumjerske matice bilo je 15. travnja, a vjenčanje 22. travnja 1946. To znači da su se gumjerski vjernici iselili odmah u proljeće, vjerojatno u svibnju.

Župa se, inače, rijetko spominje u biskupijskom protokolu nakon Antine smrti. Sačuvale su nam se samo župne matice, i to:

dva sveska Matica krštenih, koje obuhvaćaju razdoblje
od 28. lipnja 1914. do 15. travnja 1946,
jedan svezak Matica vjenčanih (1913-1946),
jedan svezak Matica umrlih (1914- 1946),
a djelomično i Matice krizmanih tj. za krizme koje su bile
godine 1919. i 1930.

Nažalost nije sačuvan župni arhiv koji bi bio dragocjen izvor informacija o životu župe i župnika Ante, što nas ovdje posebno zanima. Nedostaju nam precizni podaci o daljnjoj sudbini crkve, groblja, crkvene zemlje, kapelice u selu Prosjeku, ali kasniji razvoj događaja je potvrdio da se dogodilo prema narodnoj: "Pusto mlijeko mačke loču!"; sve je uništeno, tako da se danas ni traga ne zna toj župi koja je tu postojala više od trideset godina. Po crkvenim zakonima koje poštuju i sve "normalne" vlasti, imovina pojedine župe u slučaju kad tamo više nema župnika i(li) vjernika pripada biskupiji. No ondašnje komunističke vlasti su to rješavale "jednostavnije": proglasile su imovinu napuštenom, bez vlasnika, i uknjižile kao državno vlasništvo ("opštenarodna imovina"). Takvu je odluku donijela okružna komisija u Banjoj Luci (br. 377/46) 27. lipnja 1946. a dopunsku odluku sreska (kotarska) agrarna komisija Srpca (br. 21/54) 23. lipnja 1954.

Prema prepisci koju je Biskupski ordinarijat još godinama nakon rata vodio s ondašnjim vlastima, sva je imovina župa gdje su nekoć živjeli poljski vjernici kao napuštena u tadašnjoj agrarnoj reformi jednostavno uknjižena kao državna i dodijeljena državnom poljoprivrednom dobru "Motajica" iz Srpca na trajno korištenje. Župni stan tj. "kuća sa kućištem i dvorištem" u površini od 1.040 m^2 je ostao nesrušen, ali devastiran, te ga je to dobro 1949. godine obnovilo i tu je stanovao jedan njihov radnik. (Nalazi se na katastarskoj čestici br. 503, upisanoj u zak. ul. br. 121, k. o., u katastru označena brojem 1321.) Evo kako oni opisuju stanje te župne kuće u jednom dopisu ordinarijatu od 25. ožujka 1964.:

"*Kuća u Gumjeri za koju se Naslov interesira zatečena je u jesen 1948. godine, kada je ovo dobro formirano u potpuno neuseljivom stanju. Nedostajali su: vrata, prozori, pod, plafon, malter i krov. Vjerojatno je to u međuvremenu od iseljenja Poljaka pokradeno.*

Polovinom 1949. godine ovo dobro je zaista o svom trošku opravilo navedenu zgradu i u istu uselilo našeg radnika, a zgradu uvelo u osnovna sretstva dobra. Naš radnik stanovao je u toj zgradi do 1956. godine, kada je prekinuo radni odnos sa ovim dobrom."

No, radnik (Žarko Zelenac) se i dalje nije dao iz župne kuće, tako da od nje više nije imala koristi ni biskupija ni "Motajica". Poduzeće nije bilo zainteresirano ni da kuću kupi, ni da uzme u najam. Čini se da je tako i ostalo, a sve žalbe biskupije nadležnim vlastima obzirom na svu tu "napuštenu" imovinu koje su se povlačile sve do 1970-tih godina nisu više imale nikakva učinka.

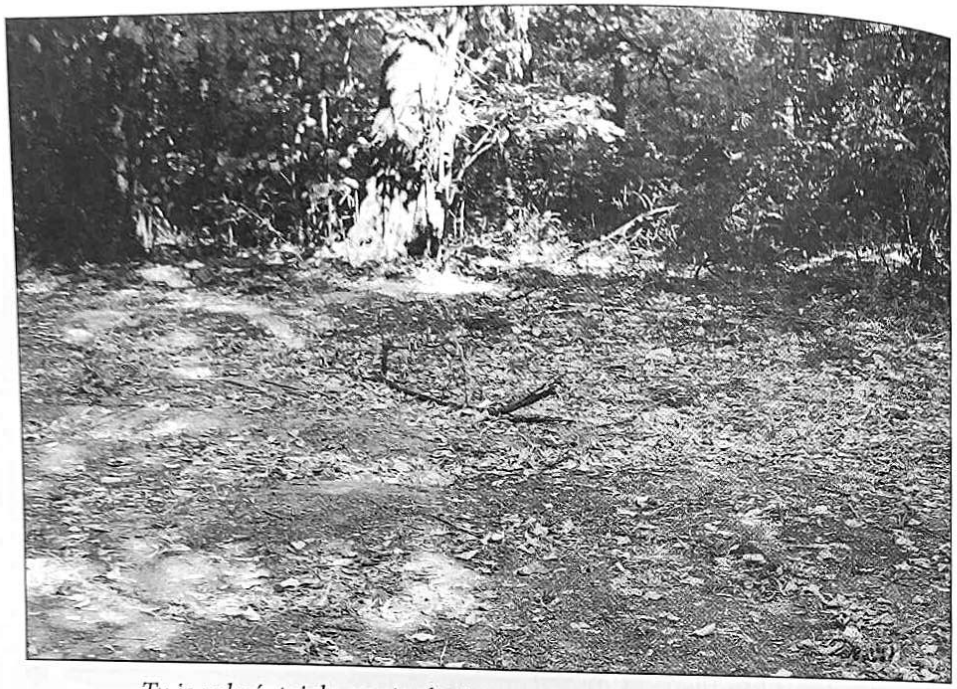

Tu je nekoć stajala gumjerska župna crkva Našašća Svetog Križa

U šematizmu Banjolučke biskupije iz 1960. godine stoji da je crkva srušena 1945, ali će ipak biti točnije da je to bilo nakon odlaska Poljaka, u proljeće 1946.

Odlazeći iz Gumjere u Poljsku, točnije u Ocice kod Boleslawieca (Donja Šleska), poljski vjernici su ponijeli nešto od crkvenog inventara u novi zavičaj: kalež, nešto crkvenog ruha, jedno zvono i kip Majke Božje. To znači da ona odredba biskupova delegata Kozinovića nije bila izvršena. Više puta spominjana sestra Magdalena Karaban piše u svome pismu pred Božić 2000. autoru ovoga rada da su im mjesni Srbi tada govorili:

"Ponesite sa sobom sve što je vaše, jer tu se nitko više neće moliti Bogu, jer kad vi odete iz Gumjere i Bog će otići s vama".

S fotografija koje je priložila vide se još neki detalji. Na zvonu koje su ponijeli sa sobom piše: "Sv. Vide moli za nas". Zvono su u Poljsku prevezli župljani Edvard i Vincent Karaban.

Kip Majke Božje koja u desnoj ruci drži dijete Isusa a u lijevoj kraljevsko žezlo, s krunom na glavi, dobili su župljani Gumjere od biskupa (Garića) kad su sagradili novu crkvu, nakon što je stara bila izgorjela. Ponijeli su ga sa sobom u Ocice kao dragu uspomenu.

Gumjera danas

Bio bi uzaludan trud danas tražiti župu i naselje Gumjeru na zemljopisnim mapama; naselja s tim imenom danas više nema, niti je na tom mjestu nastalo neko novo. To su sada uglavnom šume i šikara, uglavnom na nadmorskoj visini između 200 i 300 metara. Na preciznijim zemljopisnim mapama može se pronaći potok Gumjera koji izvire ispod Oštre Glavice i ulijeva se u Vrbas kao njegova desna pritoka kod Kriškovaca. Tu je i lokalitet "Crkvena kosa", a sve uokolo je šuma zvana Gumjera. Inače, nekadašnje selo Gumjera nalazilo se na području današnje općine Srbac, a istoimena župa Gumjera obuhvaćala je i dijelove općina Prnjavor i Laktaši. Sjedište župe bilo je blizu tromeđe spomenutih općina, čini se upravo na vrhu te Crkvene kose. Prema spomenutom posljednjem popisu pučanstva iz 1991. postoje neka druga sela koja su nekoć pripadala toj župi: Prosjek, Orašje i Otpočivaljka u prnjavorskoj općini, te Koljani u laktaškoj.

Pripremajući ovaj rad, osobno sam pohodio te krajeve, tražeći materijalne ostatke nekadašnje župe. Želio sam vidjeti gdje se nekoć nalazila crkva i mjesto mučeništva župnika Dujlovića, te groblje s njegovim grobom. Putnik

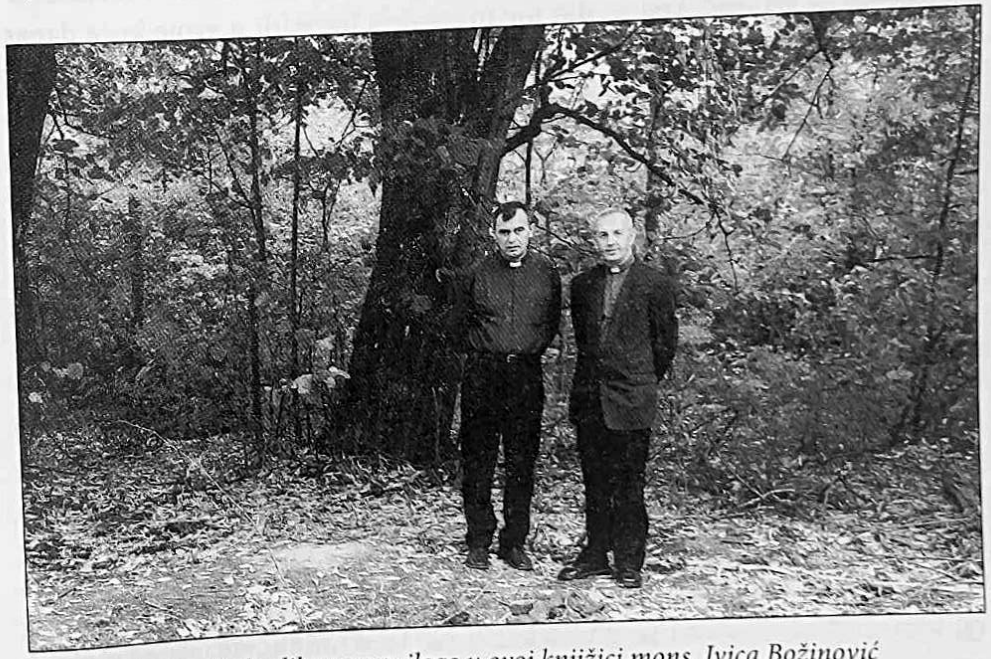

Autor dijela slikovnog priloga u ovoj knjižici mons. Ivica Božinović i autor teksta na mjestu gumjerske crkve

namjernik uzalud će tražiti bilo kakav putokaz, a nema tu koga ni upitati za informaciju kako onamo stići. Na sreću, te krajeve dobro poznaje sadašnji devetinski grkokatolički župnik o. Franjo Sitnik i rado je pristao biti vodičem.

Pošli smo u obilazak: kancelar Banjolučke biskupije mons. Ivica Božinović, o. Sitnik i ja u srijedu 3. rujna 2003. S glavne ceste Banja Luka-Prnjavor skrećemo lijevo u mjestu Koljani, na granici općina Laktaši i Prnjavor, pa seoskim putovima preko Prosjeka kraj Crvene Zemlje i nekog majdana gdje se vadi pijesak ("pržina"), a onda šumskim putom do jednog proplanka, kojih dvanaestak kilometara udaljenog od mjesta gdje smo u Koljanima skrenuli s glavne ceste. Tu nam o. Sitnik pokazuje suvremenim strojevima poravnat proplanak. Zaustavismo tu svoje terensko vozilo. Vodič nam veli da je na tom mjestu stajala gumjerska župna crkva. Gledamo uokolo: proplanak promjera tridesetak metara, okružen s nekoliko stabala lipa i hrasta koja su nekoć stajala oko gumjerske crkve. Nigdje nikakva traga da je tu ikada bila kakva građevina. Ima samo jasnih tragova da je nedavno tu netko imao izlet u prirodu i koristio roštilj. Na mjestu gdje je, prema kazivanju o. Sitnika, bilo svetište crkve nalazimo nekoliko ulomaka opeke kojom je crkva bila građena, inače nikakva kamena ili bilo kakvog drugog znaka; sve je razvučeno i razneseno. Saznajemo da od onih koji su dio tog materijala ugradili u svoje kuće danas nitko više ne živi u njima, a priča se i o neobičnim zbivanjima koja su im se navodno dogodila. Svuda uokolo je danas šuma, a upravo mjesto gdje je crkva nekoć stajala (u smjeru istok-zapad) presijeca šumski put koji vodi prema sjeveru. Nalazimo i jednu manju zaravan u blizini gdje se vjerojatno nalazio župni stan; od crkve ga je dijelio samo seoski put čiji se tragovi i danas vide.

Šuma se spušta nizbrdice prema zapadu i tu nam o. Sitnik pokazuje mjesto gdje je ubijeni župnik pronađen, kako su mu pričali stariji župljani, a zadnji od njih preminuo je upravo ove, 2003. godine. Upravo je on bio vodič s. Magdaleni Karaban prije otprilike tri godine. Put je djelomično zarastao u trnje i grmlje, ali je posve vidljivo da je to bio put. Išao je od crkve pedesetak metara prema sjeveru, a onda se polukružno spuštao prema zapadu i okrenuo k jugu niz šumu. Prema podacima koje imamo, čini se da su upravo tim putem ubojice povele župnika Antu i njegova pratitelja Vladu Mrožyka. Idući stotinjak metara od crkve, upravo kako su svjedoci to i navodili, počinje jedan duboki potok koji se strmo spušta niže puta prema zapadu. Po svemu sudeći, upravo na tom dijelu puta Antu su ubili i bacili niz tu strminu, gdje su ga vjernici sutradan našli mrtvog. Kamerom bilježimo svaki detalj i zaustavljamo se

Evo ostataka gumjerske crkve - nađosmo ih zahvaljujući o. Franji Sitniku, grkokatoličkom župniku iz Devetine

potreseni na tome mjestu. Misli nam se vraćaju u onu krvavu noć između desetog i jedanaestog srpnja 1943. dok tu molimo molitvu za pokojnika i njegove ubojice. Ni tu, dakako, nikakva traga, samo šuma koja blista na ugodnu kasnoljetnom suncu.

Vraćamo se prema Devetini. Nakon dvije ili tri stotine metara opet se ustavljamo u šumi. Tu nam o. Sitnik pokazuje gumjersko katoličko groblje. Opet baš nikakva traga, ni križa, ni spomenika, ni ograde, čak ni bilo kakva kamena, samo lijepa hrastova šuma, a ima i nešto crnogorice i šipražja. Evo, tu su grobovi; vide se mala uzvišenja, grobne humke, tumači nam vodič. Pokušavamo otkriti gdje je mogao stajati središnji križ, gdje je u blizini pokopan ubijeni župnik Dujlović. Uzaludan posao; nema nikakva traga. Ni tu kamera nije imala što zabilježiti osim poveće uzvišice obrasle šumom. Ipak, hodamo po posvećenom tlu, razgledamo i molimo kratko za pokojne. Kad je pravljen sadašnji put i kad su sađeni borovi pronađene su ljudske kosti, što znači da je groblje bilo dosta veliko. Ne možemo vjerovati, ali je istina: to je sve što je ostalo od nekadašnje katoličke župe Gumjera koja je postojala gotovo pola stoljeća, a nestala pred nešto više od toga vremena.

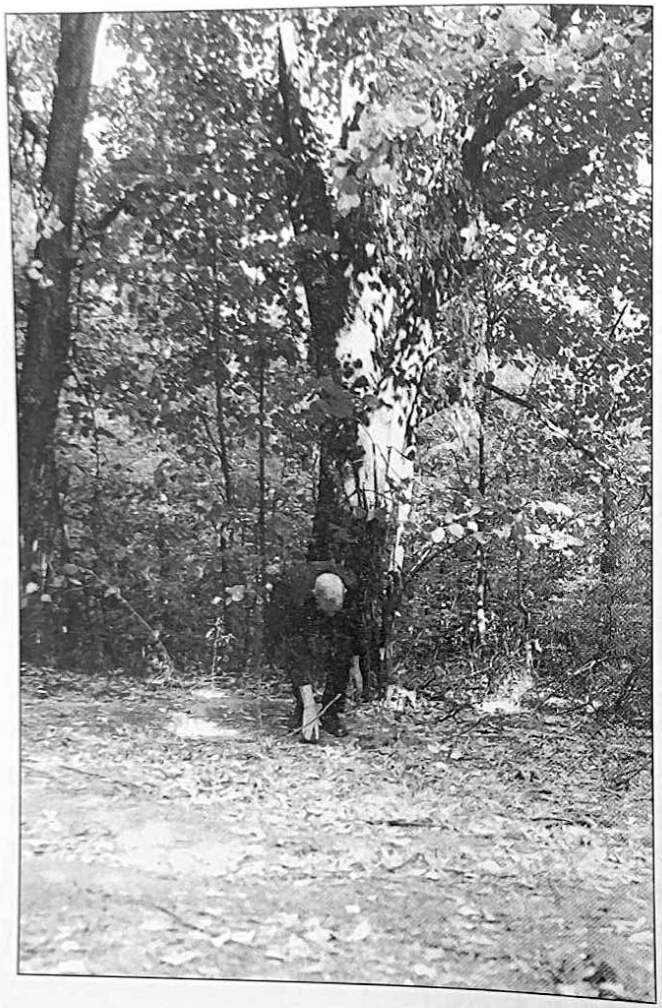

Gumjera 3. rujna 2003. - mjesto crkve samo nekoliko ulomaka opeke i velike lipe

U povratku nakon kojih pet-šest kilometara skrećemo prema istoku i stižemo u selo Prosjek. Tu je morala biti neka kapelica, jer je Anto dolazio u tu filijalu služiti sv. misu. Štoviše, od 1933. spominje se u Prosjeku i rimokatoličko groblje. Danas ničemu nema ni traga. Penjemo se na blagu uzvisinu gdje se križa više poljskih i seoskih putova. Tu je nekoć bio križ, priča o. Sitnik. Ovamo su dolazili ukrajinski vjernici moliti, osobito u vrijeme kad nisu imali svoga župnika. Sjećaju se da je tu bio veliki križ. I danas se ti vjernici obvezno prekriže prolazeći kraj toga mjesta. No, ništa se ne vidi, osim dvadesetak četvornih metara u korov zaraslog terena, koji nitko ne obrađuje, a odmah do toga su nečiji kukuruzi. Možemo samo pretpostavljati da je tu bila kapelica, a da li i groblje, nemamo koga upitati, niti naš vodič zna.

Evo to su jedini ostaci crkve; autor stoji na mjestu nekadašnjeg svetišta crkve

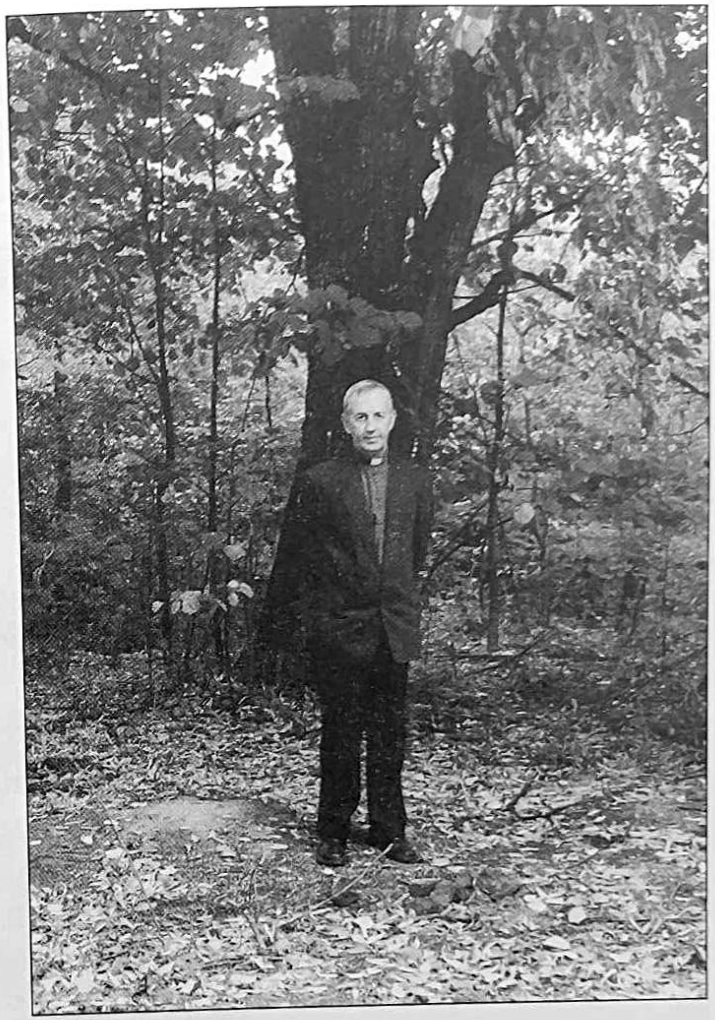

Vraćamo se kući prebirući dojmove, a misli se roje: zar je zbilja tu prije nešto više od pola stoljeća bila solidna katolička župa sa svojom župnom crkvom, župnim stanom, grobljem, filijalom s kapelicom i još jednim grobljem? A istina je, kao što je istina da tome danas nema ni traga. Neka barem ovaj zapis bude jedan trag i svjedočanstvo o onomu što je tu bilo i što se tu dogodilo: tu je među svojim župljanima u vremenu mržnje i rata ubijen i pokopan nevin katolički svećenik, nikomu kriv, ali koji nije htio iznevjeriti svoga zvanja i poslanja, te je svoju vjernost zapečatio mučeničkom krvlju. Iako mu se za grob više ne zna, zaslužio je naše najveće poštovanje, a uvjeren sam i pokretanje postupka njegove kanonizacije.

Biskup Pichler u posjetu bivšim gumjerskim i novomartinačkim župljanima u Poljskoj

Poljske vjernike u župi Gosciszov kod Boleslawieca pohodio je u jesen 1978. banjolučki biskup mons. Alfred Pichler na poziv tamošnjeg župnika vlč. Ludvika Adamskog. Ta se župa nalazi u nadbiskupiji Wroclaw. Župnik je biskupa pozvao da tamo obavi svetu krizmu, budući da je veći broj vjernika te župe nekoć živio u Novom Martincu, župi kod Prnjavora koju je svojedobno vodio biskup Pichler dok je bio svećenik. Na tom ga je putu pratio njegov tajnik vlč. Vlado Lukenda, kojemu zahvaljujem što mi je napismeno pribilježio neka sjećanja i podatke s toga pohoda. Krizma je bila 11. ili (vjerojatnije) 12. listopada 1978., dakle 32 godine nakon odseljenja Poljaka iz naših krajeva u današnju jugozapadnu Poljsku (Šleska). Vjernici su se veoma radovali dolasku biskupa Pichlera, njihova nekadašnjega župnika.

Posjetili su i vroclavskog nadbiskupa Gulbinowicza, kasnijeg kardinala, koji ih je veoma toplo primio i ugostio kako je u onim godinama u Poljskoj bilo moguće.

Poljska župa Ocice čuva uspomenu na mučenika Dujlovića

Od 9. do 13. rujna 1999. boravili su također autor ovoga rada, kao generalni vikar Banjolučke biskupije, i tadašnji župnik u Budžaku, mons. Kazimir Višaticki u jugozapadnoj Poljskoj, gdje danas žive Poljaci koji su 1946. odselili iz Gumjere i okolnih župa i njihovi potomci. Htjeli smo od tamošnjih vjernika, nekadašnjih Dujlovićevih župljana, saznati nešto više o njemu, njegovu mučeništvu i pripremama za njegovu kanonizaciju. Naime, od pokojnog biskupa Pichlera čuo sam više puta kako se ti vjernici spremaju pokrenuti postupak za proglašenje svetim svoga župnika-mučenika i da u tu svrhu skupljaju dokumentaciju. Spomenuto je već da je i on 1978. pohodio te vjernike u župi Gosciszow. Posjetili smo više mjesta: Wroclaw, Legnicu, Boleslawiec, Kruszyn, Ocice i Gosciszow. U Wroclawu smo željeli posjetiti nadbiskupa i zanimati se da li je nadbiskupija službeno pokrenula dijecezanski postupak Antine beatifikacije. Primio nas je pomoćni biskup Tyrawa, ali nam nije mogao ništa reći o tome gdje se nalazi prikupljeni materijal. Saznali smo da je 1992. godine osnovana nova biskupija u Legnici, diobom od vroclavske. Upravo toj novoj biskupiji pripadaju mjesta i župe Ocice i Boleslawiec, u kojima živi najviše gumjerskih Poljaka.

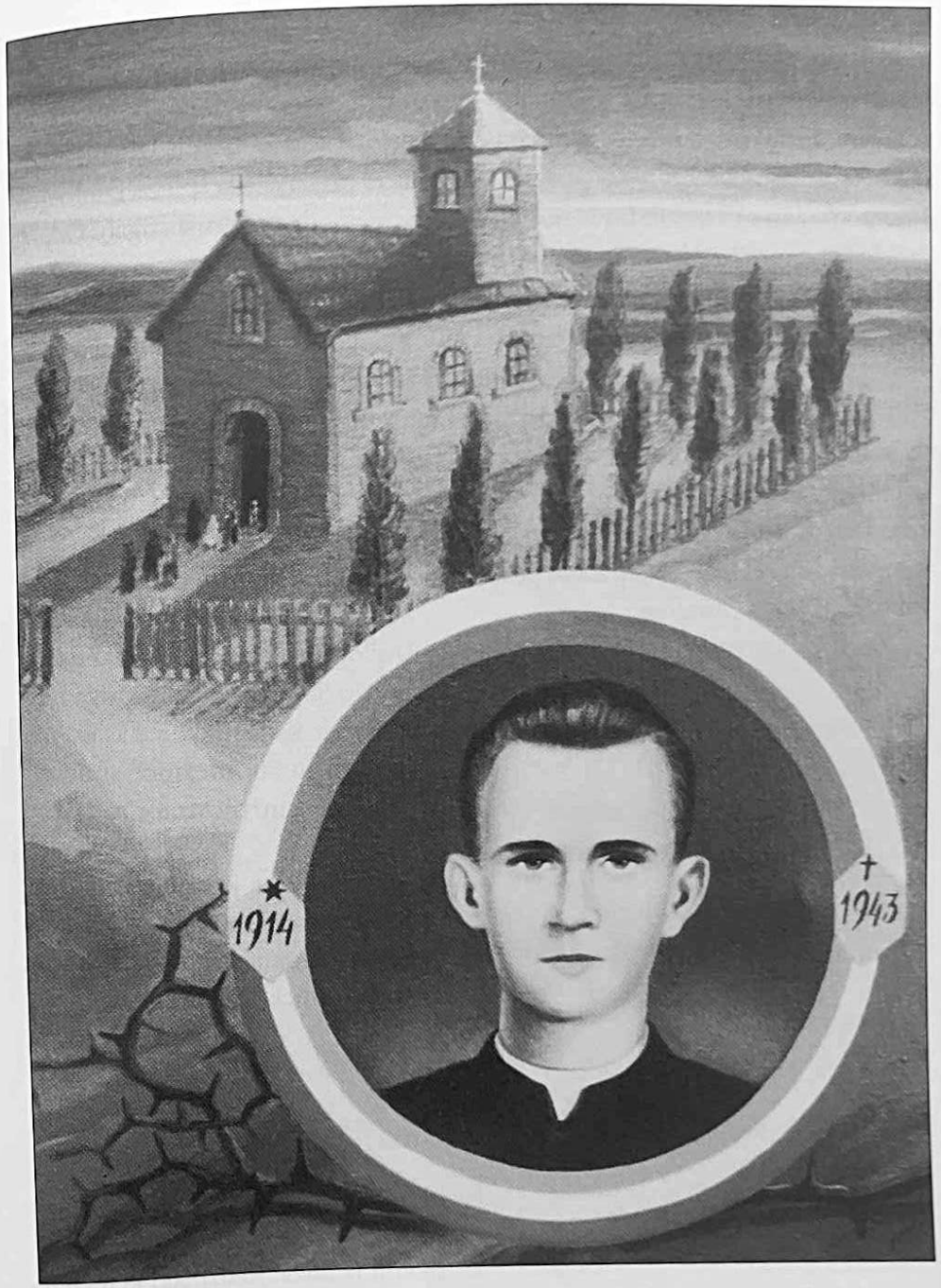

Ovako je umjetnik prikazao Antu okružen bojama poljske i jugoslavenske zastave, u pozadini skromna crkva u Gumjeri - slika u župnoj crkvi u Ocicama (jugozapadna Poljska)

Pošli smo i u Legnicu, ali smo i tu bili slabe sreće. Istina, nismo bili najavljeni, a kako bismo se i najavili, kad nismo ni znali da tu biskupija postoji. Nitko nas u ime biskupije nije mogao primiti. Primio nas je jedan poglavar u mjesnom sjemeništu, ali osim gostoljubivosti nismo imali druge koristi, nismo saznali ništa, pa ni to gdje se sada nalaze prikupljeni spisi o Dujloviću. Nije pomogao ni kasniji dopis poslan u Wroclaw; odgovor nije stigao. Gdje je zapelo, nije mi poznato.

Bolje smo sreće bili kad smo potražili same bivše gumjerske župljane u njihovim novim župama. Posjetili smo župnika u Ocicama kod Boleslawieca, Edmunda Tkocza. Primio nas je veoma srdačno i dao nam dosta podataka. Pokazao nam je i svoju župnu crkvu. U njoj su dvije Dujlovićeve slike: jedna na ulazu u crkvu, u prostoru ispod tornja, a druga na desnoj strani u samoj crkvi, gledano prema oltaru. Prva slika je Dujlovićev potret, a druga prikazuje Dujlovićevo poprsje okruženo bojama poljske i jugoslavenske zastave, a u pozadini se vidi nekadašnja gumjerska crkva. Očito je da župljani nisu zaboravili svoje Gumjere.

Župa Ocice svake godine slavi spomen Dujlovićeva mučeništva. Znatno svečanije nego inače učinjeno je to 1993. godine, o 50. obljetnici njegova mučeništva. Izdan je i letak koji je napisao Franciszek Kwasniak, a naslov mu je: "Wspomnienie o ksiedzu Antonim Dujlowiczu w 50. rocznice smierci" (Sjećanja o svećeniku Anti Dujloviću o 50. obljetnici smrti). Autor sada živi u Legnici.

Župnik Tkocz (koji je u međuvremenu preminuo) nam je pripovijedao da je on skupljao iskaze župljana koji su Dujlovića poznavali, o njegovu životu i smrti, i bilježio ih s nakanom da to bude građa za moguću Antinu kanonizaciju. Sakupljenu građu poslao je ordinarijatu u Wroclawu, kamo su Ocice pripadale do 1992.

Susret s bivšim gumjerskim vjernicima

Sa župnikom i g. Ferdinandom Ostrowskim, posjetili smo mons. Kazimir i ja župljanina Ocica Józefa Radzińskog, rođenog 1916. (dvije godine mlađi od Dujlovića) koji je Dujlovića poznavao sasvim iz bliza. Radziński je na nas ostavio dojam krepkog i vitalnog starca, duhovno posve bistrog, koji priča jasno i smireno. Evo ovdje njegova svjedočanstva o Dujloviću, kako sam ga osobno zapisao:

"Poznavao sam svećenika Antu Dujlovića osobno; već prve nedjelje kako je došao u Gumjeru upoznali smo se. Nekako smo se odmah sprijateljili, jer smo bili istih godina. Otada sam svake nedjelje išao k njemu. Anto je došao u župu 1940. godine. Pred Božić 1942. je otišao, te se nije vratio mjesec dana. Bojao se partizana, ali su mu četnici bili zločinci. Razlog zašto je on ubijen je što nije došla ni jedna djevojka ni momak iz Gumjere na zabavu u mjesnu gostionicu. Kad su četnici pitali gdje su djevojke, gostioničarka je rekla da ih nema, jer ne smiju doći od popa. Ljubo Bundalo, komandant četničke brigade, lupio je bijesno šakom o stol i uzviknuo: 'Ko ovdje sudi, ja ili pop?'

Četnici su pošli u župni ured. Bili su garavi, namazani nečim crnim. Naredili su da otvori kuću. Uzeli su novac. Sa župnikom je bio Vlado Mrožyk. On mi je sve ovo ispričao. Poveli su ih prema šumi. Župnik je govorio da nije nikom ništa kriv, da nije ništa zlo učinio. Vlado je nosio jedan kovčeg, koji je Dujlović imao spreman. U jednom trenutku župnikov pratilac bacio je kovčeg i dao se u bijeg. Bježeći udario je u neko drvo. Ipak je u noći uspio pobjeći, ali su ga kasnije ubile ustaše."

Gospin kip s djetetom Isusom - dar biskupa gumjerskoj župi, danas u Poljskoj

Radziński je župnika vidio mrtvog, kad je bio opremljen i izložen u crkvi prije pokopa. Bio je izboden nožem, imao je rezove na rukama, a dobio je i dvije kugle u glavu.

Ispričao nam je nešto i o Antinom pastoralnom žaru i revnosti. Prema njegovu pripovijedanju, biskup Garić je Anti dao nalog da se povuče sa župe, jer je za njega opasno tu ostati. Župnik je jednom prigodom počeo o tome govoriti vjernicima. Narod je na te riječi zaplakao. On je rekao neka ne plaču, jer će on ići pitati biskupa da i dalje ostane s njima. Biskup ga je još jednom upozorio, ali je dodao: *"Sinko, ako želiš ostati – tvoja volja!"* I Dujlović je ostao.

Također nam je ispričao, kako su četnici htjeli ubiti i župnika Pichlera koji je vodio sprovod Anti. Na sprovod je došao iz Bosanskog Aleksandrovca, gdje je bio izbjegao iz Novog Martinca. Čini se da je Pichler nešto slutio, te nakon sprovoda nije htio ni ručati, nego je odmah sjeo u kola i vratio se preko Vrbasa u Aleksandrovac. To mu je spasilo život.

Posjetili smo i Stanislawa Jakubowitza u župi Gosciszow (čit.: Gošćišuv), koji je rođen 1924, a živio je na granici sela Martinac i Nožičko. On nam je ispripovjedio nešto iz vremena dok je živio u novomartinačkoj župi:

"U Novom Martincu je bio župnik Alfred Pichler. Kad je izbjegao u Aleksandrovac, pozivao je i Dujlovića da se skloni iz župe, jer je opasno. A i sam se Pichler sklonio u posljednji trenutak. Njegov župljanin Józef Glas na svoju je ruku uzeo svoga župnika Pichlera u kola i krenuo prema Aleksandrovcu. No slutilo se da bi četnici mogli dočekati Pichlera i ubiti ga, pa je Glas krenuo kolima na sasvim drugu stranu u pravcu Dervente da zabaci trag.

U tom su kraju najprije bili partizani nekoliko mjeseci, pa su ih četnici protjerali i oni su tu gospodarili. Jedan od četničkih vođa bio je neki Forkapa, ne znam mu imena. On je bio bogatiji Srbin i imao je dućan. Imao je svoje četničke odrede. Negdje je od Motajice. U Gumjeri i Novom Martincu su gospodarili dvojica Bundala: Ljubo i Veljko. Četnici su se znali preoblačiti u partizane, tj. stavljali bi petokrake na kape."

Upravo ovaj podatak mogao bi biti odgovor na pitanje, tko je Dujlovića ubio, jer su partizani samo dan nakon Antina sprovoda provalili u selo pitajući: *"Ko je ubio popa u partizansko ime?"* Moglo se tu raditi upravo o takvom lukavom preoblačenju, a svjedoci tvrde da su ubojice bile "premazane nečim crnim" tj. maskirane.

Glasovi o Anti

Kolega svećenik **Alfred Pichler**, koji je vodio Antin sprovod napisao je u svom nekrologu kolegi-mučeniku:

"U mutnim vremenima... kada moralni postaju nemoralni, mirni postaju ubojice, jaki padaju u poroke, lik gumjerskog župnika sokoli i tješi. U Francuza ima rieč: 'Bilo vrieme ne znam kako burno, dok na nebu vidiš i najmanju mrlju plavetnila – ne gubi nade!' Naše je podići oči k modrim mjestima našega naoblačenog neba. K junačkim naporima boraca za čist život. Herojima svoje dužnosti."

Anto je pokazivao veliku ljubav prema dušobrižničkom radu, a vjernici su to opažali i Antu susretali s posebnom privrženošću i ljubavlju. Kao dokaz navodi Pichler Antinu poruku koju je napisao samo nekoliko sati prije svoje smrti. Riječ je o onomu što stoji u "Knjizi naredaba" za 11. srpnja 1943., što se obično čita na kraju mise, a što Anto više nije stigao pročitati:

"Molim još jednoć, da dobro zapamtite da nema i ne smije biti noćnih igranki, pa makar me to koštalo glave. Ne dam i ne mogu dopustiti, da se mladež kvari i da se širi nemoral..."

Može li se jasnije pokazati da je Anto odlučno ustrajao na moralnim principima i štitio duhovno dobro svoga stada, iako je slutio da bi to mogao platiti vlastitim životom. To se još iste noći i dogodilo. Nije poznavao kompromisa kad su u pitanju bila moralna načela. Nama ostaje svijetli primjer jednog neustrašivog i beskompromisnog Božjeg čovjeka, mučenika za kršćanski moral.

Svećenik **Anto Zec-Baškarad** piše o njemu kao sjemeništarcu i bogoslovu u nekrologu: *"Odmah po dolazku u sjemenište vidjela se na njemu neka ozbiljnost i savjestnost. Već svojojm pojavom svraćao je na sebe pažnju i poglavara i drugova. Bio je mrljiv, pobožan, strpljiv, uviek veseo i razpoložen. Svi su ga cienili, stavljali ga za uzor, najljepše se o njemu izražavali... Isti je bio i u bogosloviji. Uviek pobožan, uzoran, marljiv, jake i željezne volje. Ozbiljno se pripravljao za uzvišeni svećenički poziv. Znao je adorirati uvečer po cieli sat u kapelici, dok su drugi tvrdo spavali."* (*Vrhbosna*, br. 4-5 /1944/, str. 85)

O svećeničkom pak djelovanju piše dalje: *"Svoju je župu preporodio u vjerskom pogledu. Dulje vremena župa Gumjera nije imala svoga župnika, nego su je administrirali župnici iz okolnih župa. Nije bilo lako pok. Anti Dujloviću otići na ovu zapuštenu i udaljenu župu odmah iz bogoslovije bez igdje išta i*

bez ikakve dušobrižničke prakse. No on se brzo snašao. Nije tražio sebe, nego Boga, nije došao da mu se služi, nego da služi, da radi za neumrle duše. Njegova revnost i veličina došla je do izražaja u buri i oluji, koja je zahvatila u 1942. i ovaj kraj."

Glas koncila u nepotpisanom članku o 40. obljetnici Antine smrti, naslovljenog s Mučenik mladenačkog dostojanstva:

"Banjalučka biskupija je kroz rat i neposredno nakon rata izgubila više od dvadeset svojih svećenika. Samo nekolicina od njih smaknuti su na temelju javnih presuda. Svi ostali postadoše žrtve anonimne mržnje na katoličku vjeru. Slučaj svećenika Ante Dujlovića posebno je u tom smislu znakovit zbog toga što je on djelovao među Poljacima i što mu nikada nitko nije pokušao pripisati političku krivnju. Svojom nepokolebivom hrabrošću uvrstio se među mučenike za ljudsko i kršćansko dostojanstvo mladih." (*Glas Koncila*, br. 15 od 27. 07. 1983., str. 18)

Vrhbosanski svećenik **mons. dr. Julijan Kozinović**, kojemu je Dujlović bio stariji školski kolega u Travniku i Sarajevu, piše o njemu 19. kolovoza 1998. u pismu autoru ovoga rada:

"Ante Dujlović, čovjek pobožan, bi ustrjeljen od četnika u obrani katoličkoga morala čistoće. O njemu je malo potom objelodanio opširan članak u Glasniku (treba: kalendaru! – op. A.O.) *Srca Isusova pok. pater Vrbanek (bio je naš duhovnik u Sarajevu). Eto i to je jedan svetac-mučenik, i veći od Marije Goretti. Pok. Dujlović nije u svojoj pobožnosti zaostajao za Petrom Barbarićem, a uz to dade i svoj život u obrani katoličkoga morala."*

S. Kalista Zielonka, Klanjateljica Krvi Kristove iz Poljske, u pismu autoru od 15. prosinca 2000.: *"Svete uspomene svećenik Anto Dujlović imao je rodbinu kod Banje Luke i u vrijeme praznika je kao bogoslov dolazio sestrama u samostan Nazaret kod Banje Luke. Sjećam se kako nas je nekoliko sestara (ja sam imala prve zavjete 1935.) sjedilo na travi u vrtu i Anto s nama. Razgovarali smo o životu Bogu posvećenih osoba i Anto je jako naglašavao svladavanje ('treba se mrtviti, treba se mrtviti'), pokoru i odricanje. U Starom Martincu kod Gumjere imala sam tetku Mariju Ludziak iz obitelji Zielonka. Imali su trgovinu. Molila je vlč. Antu da je posjeti u slobodno vrijeme. Bio je jako obljubljen radi svoje skromnosti i pravednosti, a naročito pobožnosti."* (Pismo u posjedu autora)

Gumjerske misnice koje su vjernici odnijeli u Poljsku

S. Magdalena Karaban, Klanjateljica Krvi Kristove, koja je rođena u Gumjeri, odakle je odselila kao šestogodišnja djevojčica, piše autoru ovih redaka u svom pismu pred Božić 2000. o Dujloviću ono što je čula od svoga oca i drugih vjernika u Poljskoj, nekoć Antinih župljana u Gumjeri:

"Svi svjedoci govore o njemu da je bio dobar, svet svećenik, da je dao život za njih, a nije ih ostavio bez duhovne skrbi kao što dobri pastir ne ostavlja svojih ovaca samih, nego se za njih brine da im se ne dogodi neko zlo."

S. Irma Büllesbach, Klanjateljica Krvi Kristove, iz samostana Svete obitelji u Novoj Topoli, piše svoje sjećanje na Dujlovićevu mladu misu (pismo od 19. rujna 2003. u posjedu autora):

"U ljeto 1939. slavio je vlč. Dujlović mladu misu u župnoj crkvi svoga rodnog mjesta Ivanjska. Bila sam tada u samostanu "Nazaret" u Budžaku, tada predgrađe Banje Luke, kao kandidatica, pripravnica da stupim u samostan. Ne znam pravo zašto je grupa nas pošla na mladu misu. Vjerojatno smo kao pjevači uveličali slavu. Krenule smo vlakom iz predgrađa. Za mene je to bilo prvi put putovati vlakom (...)

No, ono što želim posebno spomenuti o mladoj misi, drugo je. Ne sjećam se kakve priredbe niti kakvog druženja ni prije ni poslije mise. Ali se sjećam propovijedi koju je održao pok. fra Marijan Jakovljević. Govorio je o veličini i uzvišenosti svećenika. Još danas čujem riječi: 'Svećenik je zjenica u Kristovu oku'. Često mi dolaze na pamet te misli, a pogotovo svaki put, što nije rijetko, kad se sjetim vlč. Dujlovića koji je ubijen tokom Drugog svjetskog rata."

Plodovi Antine žrtve

Sestra Magdalena Karaban, Klanjateljica Krvi Kristove, koja je rođena u Gumjeri 1940. svjedoči da je kasnije iz sela Ocice, nedaleko od Boleslawieca u jugozapadnoj Poljskoj, koje sam imao prilike ujesen 1999. posjetiti s mons. Kazimirom Višatickim, pet djevojaka podrijetlom iz Gumjere stupilo u redovnički stalež, što ona smatra plodom mučeničke smrti župnika Dujlovića. To su s. Helena Struś, s. Małgorzata Braszko (Malgožata Braško), s. Kamila Burniak, s. Bogumila Karaban i ona, s. Magdalena Karaban. Također je jedan mladić, Józef Struś, postao svećenik u Salezijanskoj družbi. Zanimljivo je da su čak četiri od tih pet sestara i spomenuti svećenik iz istog razreda osnovne škole!

Svjedočanstvo o jednom ozdravljenju po Antinu zagovoru

Ista sestra Magdalena u pismu koje mi je poslala pred Božić 2000. (nije naveden datum!) opisuje i jedno ozdravljenje koje se dogodilo po Antinu zagovoru. Evo dijela pisma u kojem ona to opisuje:

"Naša sestra, Anna Skrzypacz (čit.: Skšipač) imala je veliku ranu na nozi, koja nije zarastala nekih sedam-osam mjeseci, iako je koristila različita medicinska sredstva. Učiteljica novakinja, dobra i sveta osoba, sestra Lidwina Sikora, s čvrstom je vjerom stavila komadić materijala od kape (bireta) vlč. Dujlovića i noga je odmah ozdravila. O ovom mi je govorila svete uspomene Majka Lidwina, te još živa sestra Kalista Zielonka, naša višegodišnja predstojnica, a kasnije provincijalka. Ona šalje taj biret Vama, prečasni, jer je ona još jedini svjedok. Druge su sestre već umrle. Majka Kalista je još govorila da je taj biret dobila poslije smrti vlč. Dujlovića pokojna s. Marijanna Kowalczyk, Poljakinja i donijela ga sa sobom u Poljsku, s velikim poštovanjem kao relikviju, a kasnije ga je dala Majci Kalisti Zielonka."

Kapa pok. Dujlovića (u posjedu autora) - dio koji nedostaje odrezan je i stavljen na bolesno mjesto

S. Kalista mi je 15. prosinca 2000. iz Boleslawieca napisala nekoliko riječi i priložila uz pismo s. Magdalene, a poslala mi je i dio kape pokojnog Dujlovića, s koje nedostaje gotovo polovica, naime onaj dio koji je odrezan i stavljen na bolesnu nogu sestre Anne Skrzypacz. Tu uspomenu čuvam u svom osobnom arhivu. Na ovom mjestu od srca zahvaljujem s. Kalisti na daru, a mons. dru Karlu Višatickom, župniku u Budžaku i profesoru u Đakovu, na prijevodu pisma i još nekih tekstova.

Završna riječ

Sveti otac Ivan Pavao II. više je puta poticao cijelu Crkvu, a posebno mjesne Crkve, tj. biskupije, osobito uz jubilarnu, 2000. godinu, da ne zaboravi svojih mučenika, nego da popiše njihova imena i čuva uspomenu na njihovo djelovanje i svjedočanstvo koje su potvrdili vlastitom krvlju. U Banjolučkoj biskupiji je takvih osobito velik broj. Najveći dio njih žrtve su ratnih sukoba, mržnje i osvete u Drugom svjetskom ratu i poslije njega. No kao članovi Katoličke crkve i hrvatskog naroda bili su na udaru u cijelom vremenu polustoljetne komunističke tiranije, a osobito u poratnom vremenu. Najveći broj stradalnika, među kojima ima pravih kršćanskih mučenika, ostao je do danas nepoznat. O svećenicima, redovnicima i redovnicama pisano je ponešto u posljednje vrijeme, a oni su u povoljnijem položaju upravo zbog činjenice da o njima ipak ima pisanih tragova po arhivima biskupija ili župa gdje su djelovali, iako su progonitelji dobro pazili i sve poduzeli da uklone sve pisane tragove, osobito izvještaje koje su po službenoj dužnosti slali biskupu dekani ili sami župnici dotične ili susjedne župe. Kad se jednom ti dokumenti nađu, bit će oni sigurno sjajno svjedočanstvo jednog vremena, vjernosti – sve do vlastite smrti – mnogih kršćana i njihovih pastira. Za Antu Dujlovića, mladog svećenika od 29 godina, doista u punom smislu vrijedi da je bio vjeran do smrti.

Ovo djelce je pokušaj da se s oskudnom arhivskom građom koliko-toliko rekonstruira njegov život i djelovanje, od rodnih Ružića u starodrevnoj župi Ivanjska, preko sjemenišne formacije u Travniku i Sarajevu, do revnosti koju je pokazivao i patnji koje je podnosio u župi Gumjera, koja je bila njegova prva i jedina župa, ako se izuzme nekoliko mjeseci njegova djelovanja kao zamjenika župnika u župi Bosanska Gradiška. Građu sam uglavnom prikupljao u Biskupijskom arhivu u Banjoj Luci, prikupio sam objavljena svjedočanstva, bilježio izjave osoba koje su nešto znale o Anti ili o župi Gumjere: od njegova najmlađeg brata do vjernika u Poljskoj. Na kraju sam donio i nekoliko priloga kao dokumente koji se odnose na Antin život i djelovanje ili na njegovu jedinu župu Gumjera. Nadam se ipak da sam čitatelju barem donekle uspio približiti ovaj svijetli lik neumornog, požrtvovnog i vjernog pastira, za kojega bi sigurno valjalo povesti postupak kanonizacije, s velikim izgledima na uspjeh. Ako i u tom pogledu ovaj skromni rad dadne barem mali doprinos, onda se moj trud na mukotrpnom prikupljanju podataka isplatio. Našoj crkvenoj javnosti s radošću predajem ovaj skromni rad kao svoj prilog Papinu pozivu da ne zaboravimo svojih mučenika.

P. S.: Upravo na 60. obljetnicu Antina mučeništva, 11. srpnja 2003. uvečer, pregledao sam dokumentaciju iz svoga priručnog arhiva koja se odnosi na Antu, a koju već odavno prikupljam, i odlučio sam napisati njegov kratak životopis. Ta me misao tako zaokupila da sam odmah sjeo za računalo i radio do kasno u noć. Odmah mi je na um pao i naslov: Vjeran do smrti. Redali su se reci na računalu kao otkosi na livadi. Kad sam kasno legao, misli su mi se rojile po glavi i dugo nisam mogao zaspati.

Sutradan ujutro sjedim kod doručka. Dolazi kancelar mons. Ivica Božinović i nosi svežanj isprintanih papira: gosp. Franciszek Kwasniak iz Poljske šalje mi, posve nenajavljeno, tri veća priloga elektronskom poštom, u povodu 60. obljetnice Dujlovićeva mučeništva! Za mene je to bio još jedan znak i poticaj: e, sad tu knjižicu zbilja moram napisati! Rezultat te odluke, upravo si pročitao, štovani čitatelju!

DODATAK - PRILOZI

1. VLČ. ANTO DUJLOVIĆ, MUČENIK ZA VJERU

Razgovor s Józefom Radzińskim, svjedokom događanja u župi Gumjera 1940-tih godina 20. stoljeća

Napomena autora ove knjižice: Józef Radziński, rođen 1916. god. u Gumjeri, bio je svjedok događanja tih vremena, sudjelovao u životu župe, vodio je jednu mušku bratovštinu. S njim je razgovarao njegov nećak Franciszek Kwaśniak (Radziński je ujak Kwaśniaku), rođen 1940. u Grazu u Austriji, a od 1941-1946. živio je u Gumjeri. Roditelji su mu rođeni u Gumjeri.

Intervju je urađen 11. svibnja 2003., u povodu 60. obljetnice Dujlovićeve smrti. Dobrotom g. Kwaśniaka koji mi je poslao tekst ovog intervjua, kao i onaj g. Burniaka obogaćeni smo za dragocjena svjedočanstva koje ovdje donosim. Zahvaljujem autorima ovih tekstova, kao i mons. dru Karlu Višatickom, profesoru i župniku, na prijevodu s poljskog izvornika.

Pitanje (FK): *Ujače, sjećaš li se dolaska vlč. Ante Dujlovića u Gumjeru?*

Odgovor (JR): Prve nedjelje kada je stigao, imao je sv. misu u Prosjeku. Kad je završio sv. Misu, vlč. Anto kod crkve je razgovarao sa starijim osobama (onda nije bio običaj da poslije sv. mise svi odmah idu kući, nego su se skupljali kod crkve u grupama, razgovarali, savjetovali se, dogovarali), to su većinom bili muškarci, ali je cijelo vrijeme gledao na našu grupu mladeži. U određenom momentu ostavio je starije i prišao k nama, pozdravio se i upitao svakoga od nas kako se zove, i tako smo duže vremena razgovarali.

Pitanje (FK): *Kakve je kontakte vlč. Anto imao s djecom i mladima?*

Odgovor (JR): Slijedeće nedjelje je bila sv. misa u Gumjeri. Poslije sv. mise vlč. Anto mi je prišao i upitao me: "Józef, imaš li nedjeljom kakvog posla kod kuće?" Odgovorio sam da nemam (onda sam još bio neoženjen), pa mi je vlč. Ante rekao: "U nedjelju kreni ranije i dođi u župni stan, pa ćemo porazgovarati". Odgovorio sam da je u redu. Dolazio sam vlč. Anti, razgovarali smo i pripovijedali razne zanimljivosti. Nedjeljom popodne dolazilo je u župni stan sve više mladeži. Često se svećenik šalio s mladima kad su dolazili u župnu kuću. Jednom je rekao djevojkama: "Nemojte gledati za Jozefom, jer nije dobar, ali ipak nešto malo valja". Isto tako nam je govorio da se dogovorimo da ne pravimo noćne zabave i ne idemo na njih: "Priredite igranku (plesne

priredbe) popodne do večeri, pa ću i ja doći pogledati." Tako su se mladi dogovorili. Kad su organizirali ples u Novoj Gumjeri svećenik je dolazio, kad je bilo u Staroj Gumjeri isto je dolazio, ali kad se približilo sedam sati navečer, uvijek su završavali zabavu, išli su zajedno sa svećenikom na Večernju, to smo zvali "Blagoslov". Nakon što je pobožnost završila, vlč. Anto bi govorio: "Draga mladeži, zabavljali ste se, bili ste na blagoslovu, a sada idite kući, nemojte hodati po noći jer to ne donosi ničega dobrog."

Pitanje (FK): *Kako je izgledao život u župi u vrijeme vlč. Ante?*

Odgovor (JR): Kad je došao vlč. Anto, pripravio je mlade i starije na primanje sakramenta krizme, za one koji još nisu bili krizmani. Već je na jesen bila krizma (bila je 26. kolovoza, niti dva mjeseca od Antina dolaska, op. A. O.). U župi su bile dvije muške skupine, jednu sam vodio ja, drugu Michal Burniak. Bilo je isto tako pet ženskih skupina. Župa je bila posvećena Uzvišenju Svetoga Križa, patron 14. rujna. Krštenja male djece su bila odmah poslije rođenja, nitko nije dugo čekao; krštavalo se čak preko tjedna. Stariji ministrant je bio Stanislaw Gregoryński, pomagali su i mlađi ministranti. Seoski knez u vrijeme vlč. Ante u Gumjeri je bio Pawel Matejewicz, a općina i pošta za naše selo su bili Hrvaćani.

Pitanje (FK): *Što mi možeš reći o crkvi u Gumjeri?*

Odgovor (JR): Nova zidana crkva bila je posvećena godine 1928. na Božić. Bila je okrečena u bijelo. Na sredini je bilo nekoliko klupa za starije osobe. Ostala je oprema bila tradicionalna kao u svakoj crkvi.

Pitanje (FK): *Kako je došlo do tragične smrti vlč. Ante?*

Odgovor (JR): Kao što sam već rekao, vlč. Anto je znao da se na noćnim plesovima negdje pila rakija i da se kvarila katolička mladež. Pokraj crkve bila je otvorena gostionica, čija je vlasnica organizirala noćne zabave, ali je tamo bilo sve manje poljske mladeži, dok na koncu nisu potpuno prestali dolaziti. Vlč. Anto Dujlović ne samo da je u osobnim kontaktima s mladima govorio o opasnostima na takvim zabavama, nego je i u župnim oglasima izravno molio da se ne učestvuje na noćnim zabavama. Vjernici su slušali jedinog katoličkog svećenika u tom kraju. Osim toga on je ublažavao mnoge stvari, putovao je na pastoralne zadatke i u druge župe na područjima gdje su vladali Srbi, apelirao da se čuva moral i vjernost nauci kršćanske vjere. Situacija se zakomplicirala. Neposredno prije nego što se dogodio zločin, vlasnica restorana se tužila če-

tničkom zapovjedniku Ljubi Bondovu (treba: Bundalu, op. A. O.) da svećenik ne dozvoljava mladima ići na zabavu. Zapovjednik je odgovorio: "Tko ovdje zapovijeda? Ja ili svećenik?" (tako je pričala o tome Danica Majkić), i te noći je došlo do ubojstva.

Pitanje (FK): *Odakle je poznato kakav je bio tijek tih tragičnih događaja?*

Odgovor (JR): U župnom stanu je u to vrijeme bio Wladyslaw Mrozik (stanovao je vrlo blizu župnog stana). U noći od subote na nedjelju došlo je oko 20 četnika. Lica su im bila namazana garom, da ih se ne može prepoznati. Opkolili su župni ured. Komandant Ljubo Bondova (Bundalo) je rekao neka otvore vrata, a ako ne otvore, da će provaliti. Svećenik je upitao što žele, a odgovorili su mu, ako otvori, ništa mu neće učiniti. Onda je svećenik otvorio, a nekoliko ih je ušlo unutra. Iz ureda su uzeli novac od milostinje, a župniku i Mroziku - kojemu su rekli da ponese svećenikove kofere - rekli da izađu. Svećenik je pitao kamo i po što idu, a odgovorili su mu da treba ići nekoga ispovjediti. Uzeli su ga pod ruku s obje strane i vodili pokraj crkve u dolinu u smjeru sela Kriškovci. Svećenik je molio da ih puste, govorio je da nikome nije ništa kriv, da nikomu nije ništa nažao učinio. Nisu ništa odgovorili nego su ga samo vodili. Svećenik se onda samo molio. Pred križanjem puta teren je prelazio u šumu i vrlo strmu padinu, a dalje je već bila provalija. Mrozik je shvatio da ih tu mogu ubiti, bacio je kofere pod noge onima što su ih vodili, te su oni zapeli za njih, a on im se oteo i skočio dolje među stabla. Počeli su za njim pucati. Pobjegao je nekoliko metara, udario glavom o drvo i izgubio svijest. Bio je mrak, pa ili ga nisu vidjeli ili su mislili da su ga ubili. Kad je ponovo došao k svijesti, četnika više nije bilo blizu. U blizini je opazio mrtvo tijelo svećenika, bačeno u provaliju. Htio se vratiti kući, ali je u blizini crkve gorila štala Mihala Bednarza. Bilo je osvijetljeno, te se bojao ići da ga četnici ne opaze. Onda je zaobilazno otišao s druge strane šume, a kada je svanjivalo, vratio se kući, obavijestio susjede da je župnik ubijen i gdje se nalazi njegovo tijelo.

Pitanje (FK): *Što se dogodilo poslije toga?*

Odgovor (JR): Mi smo stanovali dosta daleko od crkve. Ja, moj brat Antek i Antek Braszko vidjeli smo da nešto gori, a cijelu je noć pucalo. Kad je svanulo, vidjeli smo da crkva i župna kuća stoje. Mučilo nas je pitanje, što je sa svećenikom; vjerojatno se bojao, jer se pucalo cijelu noć. Onda smo brat i ja i Braszko, a na putu smo sreli i drugog brata Edka, dakle nas četvorica, pošli vidjeti što se dogodilo. Kad smo došli do Mrozika, on je sjedio u kutu sobe na stolici,

kao bez svijesti, imao je blijedo i krvavo lice. Pitali smo ga što se dogodilo i sve nam je rekao; drugima o tome nije govorio. Bojao se, jer svugdje je bilo mnogo četnika, koji su pričali, kako su partizani ubili svećenika. Mrozik se skrivao još nekoliko dana (možda tri). Onda mu je uspjelo preći preko Vrbasa u Aleksandrovac, do časnih sestara i tamo je kod njih radio. Poslije otprilike godinu dana su ga s njive od pluga odvele ustaše s Nijemcima i poslali ga u Jasenovac. Tamo je nestao.

Pitanje (FK): *Što je bilo dalje sa svećenikom?*

Odgovor (JR): Od Mrozika smo otišli u župnu kuću, tamo je bilo nekoliko ljudi, već su donijeli svećenika; nismo pitali, tko ga je donio, vjerojatno susjedi Herszak i Kizymy, jer su stanovali blizu. Prije podne je tijelo svećenika bilo oprano, a Stach (Stanislav) i Franek Kubaszewicz su donijeli stolarski alat u župnu kuću i napravili sanduk. Poslije podne su svećenika obukli i prenijeli u crkvu.

Pitanje (FK): *Tko je obavijestio vlč. Pichlera o smrti vlč. Ante?*

Odgovor (JR). Vlč. Pichler bio je u Aleksandrovcu, a ne na svojoj župi u Martincu. Ljudi su se bojali otići, jer su s ove (desne – op. A. O.) strane Vrbasa bili četnici, a s druge strane su bili Nijemci i ustaše. Ako bi koga uhvatili da je prelazio s druge strane onda su ga sproveli u Jasenovac; odatle se nitko nije vratio kući. Poslije vijećanja u župnoj kući, zaključili su da ode netko od starijih, kako ne bi svraćali pozornost. Otišao je Wicek Karaban. Vlč. Pichler nije rekao kada će doći sahraniti; vjerojatno se bojao da četnici ne saznaju da će doći.

Pitanje (FK): *Kakav je bio sprovod vlč. Ante?*

Odgovor (JR): Cijelu nedjelju popodne i cijeli ponedjeljak smo čekali, a nismo znali hoće li doći ili ne, jer je vladao strah. Ljudi su govorili, ako u utorak nitko ne dođe, da će onda sami sahraniti svećenika. Oko deset sati, gledamo, stazom ide svećenik; ljudi su počeli plakati, bojeći se da će ubiti i ovog svećenika, jer je bilo puno četnika. Poslije ispovijedanja služio je pokojničku sv. misu. Dobro se sjećam, kad se popeo na propovjedaonicu i u propovijedi rekao, da je ubijeni župnik ostavio u svetohraništu list papira; on je našao taj list papira i pročitao ljudima: "Ostanite takvi, kakvi ste bili!" i svećenik je rekao: "Vama govori vaš svećenik: 'Ostanite takvi, kakvi ste bili". Odmah poslije sv. mise povorka je krenula prema groblju (bilo je ono oko 700 metara u pravcu

Martinca). Tamo je sahranjen kod grobljanskog križa. Vlč. Pichler se jako žurio. Žene su pripravile ručak, ali je on zahvalio (odbio). Konjska zaprega je već čekala; brzo je sjeo i otišao. Četnici su imali bazu u Martincu, a na toj je strani bio put prema Vrbasu. Kad je krenuo, Srbi su javili u svoju bazu da je svećenik otišao. Vlč. Alfred je prešao Vrbas na plićaku blizu mlina, a pola sata kasnije na to su mjesto došla šestorica četnika. Da je vlč. Alfred ostao na ručku bio bi isto ubijen.

Pitanje (FK): *Gdje je na groblju sahranjen vlč. Anto?*

Odgovor (JR): Groblje je bilo udaljeno oko 700 m od crkve na istok, na uzvišici, na najvišem brežuljku. Oko njega je bila hrastova šuma. Groblje je bilo ograđeno. Na lijevu stranu od kapije u gornjem dijelu groblja su se pokapala djeca, a na desnoj strani odrasli. Ova dva dijela groblja je dijelio greben od kojega se teren dijelio desno i lijevo na istok i zapad do ograde i u smjeru kapije na jug. Na sredini groblja bio je veliki grobljanski drveni križ. Odraslih je bilo sahranjeno na trećini od vrha groblja, a djece nešto manje. Vlč. Anto bio je sahranjen pored križa, od gornje strane groblja. Napravio sam crtež (skicu) kako doći od crkve do groblja, te skicu groblja. (tog nacrta, nažalost, nisam dobio, op. A. O.)

Pitanje (FK): *Ujače, želiš li još nešto reći?*

Odgovor (JR): Čekam da vlč. Anto bude uzdignut na oltar; htio bih biti na slavlju šezdesete godišnjice smrti. Bolestan sam, ali u lipnju će Sveti Otac doći u Bosnu, možda dočekam beatifikaciju.

Pribilježio: Franciszek Kwaśniak

Bilješka: Józef Radziński umro je 17. lipnja 2003, samo pet dana prije Papina pohoda Banjoj Luci (op. A. O.).

2. USPOMENE IZ BOSNE

o 60. obljetnici mučeničke smrti vlč. Ante Dujlovića

Piotr (Petar) Burniak, svjedok očevidac

Vlč. Anto Dujlović došao je u našu župu dana 3. srpnja 1940. god. (bio je to upravo početak mojih školskih praznika u Aleksandrovcu). Vlč. Ante je jako srdačno pozdravio sve župljane, a najsrdačnije djecu i mladež. U to vrijeme sam imao 13 godina i bio sam ministrant.

Obradovali smo se svi zbog novog i mladog župnika, a radost je bila to veća, jer 11 godina nije bilo u Gumjeri župnika u mjestu, ali smo tih zadnjih godina gradili novi župni stan u koji je uveden novi mladi župnik.

Kroz tih 11 godina dušobrižničke poslove su obavljali svećenici iz Novog Martinca: vlč. Ivan Marić (1929-1930) i Devetine: vlč. Wojciech Bielecki (1930-1932), vlč. Zygmunt Majchrzak (1932-1935), vlč. Władisław Zdąbłasz (1935-1936), vlč. Branko Bandić (1936-1940).

Poslije tih godina smo od preč. biskupa dobili lijep dar za novi župni stan, novoga i mladoga svećenika, koji je tada imao 26. godina. Radost se ne može opisati. Mladi župnik se odmah dao na posao, katehizirao je djecu i mladež, pa i starije, jer je u tom pogledu u župi bilo dosta zaostataka. Svećenici, koji su nam prije dolazili kao dušobrižnici, osim što su držali sv. mise i ispovijedali vjernike, nisu imali vremena za druge potrebe. Što se tiče krštenja i vjenčanja, trebali smo ići u obližnje župe, Martinac i Devetinu, a prijevozno sredstvo je bilo ili vlastite noge ili zaprežna kola i konji. Novi župnik Anto Dujlović radio je za dvojicu pa i trojicu, ali je brzo postigao zaostale poslove; katehiziranje je napredovalo i već nakon tri mjeseca od njegova dolaska bila je dugo čekana krizma.

Vjerski život je upravo blistao. Ali nismo se dugo veselili tom stanju, jer se već godine 1941. rat preselio na Balkan i počela su istjerivanja i progoni koji su za nas završili tragičnom i mučeničkom smrću našeg voljenog župnika.

U nedjelju, dana 11. rujna 1943. - a bilo je lijepo sunčano prijepodne - kao grom iz vedra neba nas je pogodila vijest o smrti našeg cijenjenog župnika. Sjećam se, da je svatko, kako je mogao, skakao iz kreveta, oblačio se i trčao prema crkvi. Moj otac prvi, ja za njim (otac je tada imao 39 godina, a ja 16 godina). Imali smo do crkve oko jedan kilometar. U putu smo se rastavili jedan od drugoga. Kad sam dotrčao do župnog stana, tamo je već bio moj otac i

dosta vjernika. Župni stan je bio otvoren, u uredu na dva stola ležao je mrtav svećenik. Njegova bijela košulja bila je gotovo sva zakrvavljena, isto tako i lice, a osim toga je bila zamazana prašinom žute gline, kakvom je bio pokriven put na kojem je bio umoren.

Kad me je otac ugledao, rekao mi je da odem u crkvu pozvoniti (od župne kuće do crkve bilo oko 100 metara). Kada sam s jednim kolegom prišao drvenom tornju na kojemu je bilo obješeno zvono (ono isto koje danas visi na

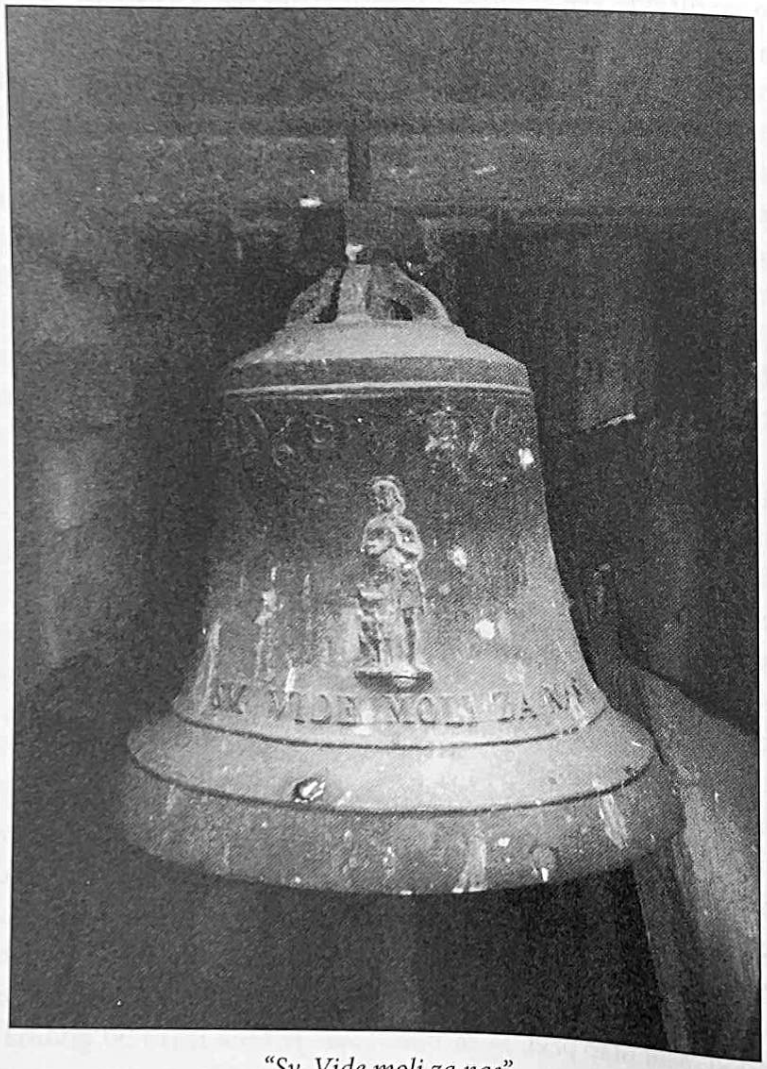

"Sv. Vide moli za nas",
zvono s gumjerske crkve, danas u Poljskoj

zvoniku crkve u Ocicama), preplašili smo se, jer su pokraj zvonika stajala dvojica četnika s karabinima. Vidjevši da smo se prepali, jedan je od njih upitao: "Što ste htjeli?" Odgovorili smo da hoćemo zazvoniti, a on nam je onda rekao: "Idite i pozvonite svećeniku".

Nakon što smo pozvonili, vratili smo se u župnu kuću. Tamo je već bilo puno dvorište ljudi. Svi su klečali, uzdisali i zajedno molili krunicu, litanije i tako se mijenjali. Kako je ostatak vremena prošao ne sjećam se.

Tek kasno popodne počelo se nešto gibati u dvorištu župne kuće. Iz crkve je donesen procesionalni križ i zastava, a svećenik je već bio položen u sanduk i obučen u liturgijsko ruho, i tada je krenula procesija do crkve. Bila je to tragična procesija. Kretala se jako sporo. Visoko nad glavama mogao se vidjeti sanduk, ljudi su ga držali na rukama (dlanovima). Cijela je župa sudjelovala u toj procesiji. Pjevana je neka pjesma, ne sjećam se koja, u određenom momentu pjevanje je zastalo i prelazilo je u opći plač. Bio je to vrlo tužan prizor. Plakali smo svi bez izuzetka (i danas poslije 60 godina kada pišem ova sjećanja srce se stišće a oči pune suzama). I tako je ta procesija plačućih ljudi došla do crkve. Sanduk je unesen u crkvu i položen na odar. Kad je sanduk otkriven u crkvi se opet ponovilo zdvojno jecanje i žalosni plač vjernika.

Kad se situacija malo smirila započete su molitve. Onda je počela počasna straža kod svete uspomene vlč. Ante, koja je trajala oko 60 sati: od 11 rujna do 13. rujna 1943. Vani je bez prekida stražarila straža koja se sastojala od nekoliko muškaraca, jer su se bojali podmetanja požara u crkvi, a sjećali smo se da je 1914. god. prva drvena crkva bila spaljena od strane mjesnih Srba.

Dana 13. rujna 1943. stigao je vlč. Alfred Pichler, kolega ubijenog župnika iz bogoslovnih dana, njegov najbliži susjed, župnik iz Novog Martinca (bila je to susjedna župe Gumjere). On u to vrijeme nije bio u svojoj župi; morao ju je napustiti, jer ga je čekalo isto što i vlč. Antu. Vlč. Alfred je poslije konca II. svjetskog rata zatvoren od strane komunističkih vlasti i nakon što je odležao kaznu postao je biskupom Banje Luke.

Kad je vlč. Pichler stigao u crkvu, nakon molitve i nakon što je pogledao ubijenoga, sjeo je u ispovjedaonicu i uhvatio se za glavu koliko je osoba htjelo pristupiti ispovijedi. Nakon ispovijedi i nakon što je služena misa u crnini, krenula je pogrebna povorka iz crkve na mjesno groblje (od crkve do groblja je bilo oko 500 m).

Na sredini groblja bio je veliki drveni križ. Pod tim križem je sahranjen vlč. Ante. Od propovijedi koju je imao vlč. Alfred Pichler na groblju, nad lije-

som ubijenog vlč. Ante ostalo mi je u pamćenju nekoliko rečenica. Sjećam se kako je govorio o varci fatamorgana u pustinji, a zadnje riječi su bile: "Krist je kao prvi bio ubijen na križu i od tog momenta ubijani su njegovi sluge. Danas stojimo nad lijesom sluge Kristova koji je dao svoj još mladi život za vjeru. Ali stojeći nad lijesom stojimo istovremeno pod Kristovim križem. Ovaj križ jednim krajem je uboden u zemlju na kojoj živimo i umiremo, a drugi kraj tog križa je okrenut prema nebu prema kojem smjeramo. Vi ste s tim križem nekada došli iz napaćene poljske zemlje u napaćenu zemlju Bosnu i s tim ste križem preživjeli već dosta desetaka godina. Neka vam taj križ i nadalje bude putokaz. Ne dozvolite da vam bude iščupan iz vaših srdaca". Cijela je propovijed bila na hrvatskom jeziku, a na koncu je vlč. Pichler rekao poljski: "U križu je trpljenje, u križu je spasenje, u križu je nauka ljubavi. Amen".

Tako se završio zemaljski put svećenika Sluge Božjega vlč. Ante Dujlovića, koji je dao svoj život za župu koju je opsluživao. Nije bio najamnik, nego pravi pastir i sluga Isusa Krista.

Opisujem ta događanja kao očevidac. Imao sam 13 godina kada je vlč. Anto došao u Gumjeru, a 16 godina kada su ga ubili. Sve to vrijeme bio sam njegov ministrant. Jako mi je imponirao dok je živio, a njegovu smrt sam vrlo teško proživljavao.

3. ŽRTVA KREPOSTI

Donosim ovdje prikaz Antina života i mučeništva iz pera isusovca o. Josipa Vrbaneka, Antina profesora iz Sarajeva, objavljen u ***Kalendaru Srca Isusova i Marijina*** za godinu 1944, str. 82-86. Ovaj prikaz i onaj svećenika Eugena Beluhana u bitnomu su identični, ali se lijepo nadopunjuju, pa oba ovdje donosim za današnjeg čitatelja. Pravopis sam prilagodio današnjim standardima.

Među tolikim hrvatskim svećenicima, koji su u ove dvije i pol godine ubijeni, čini se da je najočitije mučenik za vjeru mladi Anto Dujlović, upravitelj župe u Gumjeri (biskupija Banjolučka). Upućuju nas na to prilike njegova života i smrti.

Prema oltaru

Rodio se 26. lipnja 1914. kao dvadeset i treće dijete seljaka Lovre Dujlovića iz Ružića (župa Ivanjska blizu Banje Luke). Providnost je baš tom djetetu, na oko slabašnu, našla put u Dječačko Sjemenište u Travniku, kamo još nitko iz te župe nije dospio. A već i prije nego je pošao onamo, bio je na zagrebačkoj klinici operiran 8g. 1927). Ni od svih drugova, njih preko 30, nije se do oltara s njime uspeo do jedan jedini (vlč. Eugen Beluhan, vidi dolje prilog br. 5 – op. A.O.).

Tegotan je bio taj Antin uspon, jer je sporo pamtio, a drugovi ga zadirkivali. On je ipak željeznom voljom ustrajao, nikad nije razreda ponavljao, maturu je položio te dapače i u bogosloviji sve ispite u prvo vrijeme smirivao. Nije li kada za koji sat bio spreman odgovarati, čedno bi se prije ispričao.

Stegu je u jednom i drugom sjemeništu savjesno i s ljubavlju vršio, a kad bi mu izmaknuo kakav prigovor, brzo bi to ispravio i na šalu okrenuo. Bio je mio i veseo drug pa bi ga mnogo peckali, a on bi i krupnije rado praštao. Nije izbjegavao ni članskih dužnosti u "Zboru", kad je trebalo nastupiti govorom ili obraditi zadatak. Točan i uredan u svemu, iako siromah, pazio je da bude uvijek čisto odjeven. Pušio nije, a rijetko bi kada i koju kap ispio. Kao svećenik pak nije uopće uzimao alkoholnog pića.

Sav je svoj napredak pripisivao Gospodinu Bogu i Marijinu zagovoru, a za to se i njima preporučivao usrdnim i dugim molitvama. Iza svete Pričesti ostajao je dulje u zahvaljivanju, a kad je kao bogoslov imao svoju sobu, obavljao bi često uvečer sat klanjanja pred Presvetim, dok su drugi već tvrdo spavali. Iskrenu su njegovu pobožnost ipak drugovi cijenili pa ga izabrali za prefekta Marijine kongregacije.

Kraj svega svoga sporog pamćenja bio je Anto bistrim svojim sudom i čvrstom voljom neobično jaka duša. Što je jednom naučio, to je i zadržao, a duševno se njegovo obzorje vrlo proširilo na Crkvu i Domovinu. Želeći jednoj i drugoj pomoći živo je čeznuo za svećeništvom, a kad ga je 30. travnja 1939. postigao čekao je opet sve do 23. srpnja s Mladom Misom, samo da je može reći u svom rodnom mjestu i radovati se sa svojim zemljacima. Da to bude što svečanije predao je bratu svoj dio očevine i time namirio trošak svečanosti.

Župnik i misionar

Muka je bila Anti poslušati, kad je neiskusan, tjeskoban i siromašan morao na tešku župu Gumjeru u prnjavorskom kraju pod Motajicom. Pokorio se ipak sjećajući se riječi sv. Petra, koje je i na mladomisničkim sličicama otisnuo: "Gospodine, Ti imaš riječi vječnoga života!" Gospodin je nagradio njegovu žrtvu velikim blagoslovom u pastvi. Susjed njegov župnik vlč. Alfred Pichler veli o njemu u "Glasniku biskupije banjalučke": "Nagli vjerski uspon njegove župe dokazuje, da je Gospodin u njegova usta stavio "riječi vječnoga života". Glavni razlog njegovu uspjehu bila je velika ljubav prema dušobrižničkom radu. Jer to se na njemu vidjelo: on uživa u vršenju svoje službe! To je bila njegova strast. Puk je to morao opaziti. Ovaj novi "velečasni" sav živi za svoje župljane. Oni bi mu se već izdaleka sretno smiješili, prilazili mu i gledali ga s ljubavlju u očima. Tolike privrženosti rijetko sam drugdje vidio."

Kroz nekoliko je mjeseci služio svoj "vojnički rok", pa se opet povratio svojim dragim Galicijanima. Zavolio ih je radi njihove iskreno pobožnosti i velike odanosti Crkvi. Zamolili ga, da im vodi društvo "Ruža", kako su to i u Poljskoj imali: moleći krunicu odjelito po skupinama muževa i mladića, žena i djevojaka. Župnik odmah rado prihvatio i upotrijebio društvo za potpuni katolički uzgoj. Članovi nisu smjeli u krčmu na ples. – Za vrelu poljsku krv nije to bila mala žrtva. No on ju je svojom uzornom svećeničkom čistoćom olakšao. Čedan i stidljiv nastupao je svagdje, kako u samostanu pred redovnicama, tako u gradu pred gospođama i na selu pred svojim župljanima. U svojoj tankoćutnosti on si je i kuhao sam. Da ne bude ipak noću sam, dolazio bi mu na župni dvor po jedan župljanin, Pobožnost Presv. Srcu, napose Pričest na prve petke, lijepo je cvala te kroz nju i revnost vjerskoga života.

Ratni su događaji stavili na ljutu kušnju i njegovu župu kao i čitav dekanat. Provaljivali su onamo sada četnici, sada partizani, sada opet naša vojska, dok na kraju ne ostadoše četnici gospodari. Okolni se svećenici redom ukloniše i

naš Anto ostade jedini za osam župa. Evo kako se mjesec dana pred smrti izjadao mladom prijatelju maturantu u Travničkom sjemeništu (Severinu Perneku, kasnijem banjolučkom svećeniku i dubrovačkom biskupu – op. A. O.).

"Ne čudi se, što Ti nisam tako dugo pisao. Jedno, doista nemam vremena, jer 8 župa služiti jako je teško. Veselim se, da sam već 8 mjeseci pravi misionar. Skoro nikada kod kuće. Jako mi je teško, jer sam sam u ovim patničkim krajevima. A kakve su prilike, Bog sam zna. Nikada mira, te sam nažalost već osijedio. Živci grozno stradavaju svaki dan, ali hoću da budem prava žrtva svoga svetog zvanja i žrtva za sve ove neumrle duše. Dosada me čuva i brani samo dobri Bog. – U korizmi sam ispovjedio 5.500 duša. Ne samo dosta nego i previše. Već sam trebao pobjeći 5 puta, otkako si Ti otišao, ali ja neću. Za sam Uskrs sam trebao napustiti župu, ali ne, duše i svoje ovce ne puštam i rado žrtvujem za njih svoj mladenački život. – U nedjelju 30. V. Prešla je sva sila partizana iz kozare preko Klašnica u ove krajeve. Pomisli kako mi je. Dobio sam da bježim, ali ne, ja sam ostao. Ovamo su sada ogorčene borbe. Po cijele noći ne spavam. A sam sam, jer tetka nije više kod mene. Sam sam župnik, kuhar i sve drugo.

Na 20. V. Samo me je Bog spasio, da se nisam utopio. Sada još čvršće vjerujem u čudesa. Utopio se konji, kola jedva spasili i sjedalo, torbu i šešir. A ja u odjelu 2 puta tonuo. O tome drugi puta više. Moj život je jako gorak. Da mi je doći u Travnik i početi pričati s milim mojim profesorima! Budi dobar. Pozdravi sve profesore, a Ti i Bono (Severinov brat koji je također bio u travničkom sjemeništu – op. A. O.) primite puno pozdrava. – Tvoj A. Dujlović."

Nezgoda s utapljanjem desila se Dujloviću, kad se preko Vrbasa vraćao iz Banje Luke, gdje je bio da iskaže uslugu kršćanske ljubavi. Tih je godina uopće iskazivao toliko dobra svima bez razlike i gdjegod je mogao, da su ga svi susretali s poštovanjem i zahvalnošću.

Život za krepost

Ono zbog čega se bojao sukoba bila je krčma, koju je tih dana otvorila Stana, štićenica četničkog "zapovjednika" u neposrednoj blizini katoličke crkve. Tu se priređivale igranke i pijanke, na kojima se zavodile katoličke djevojke, da su neke i poštenjem postradale. Župnik je po svojoj dužnosti nastojao lijepom riječi zlo spriječiti i ukloniti. No zapovjednik nije htio toga razumjeti, da bi se itko smio njemu protiviti.

U subotu 3. srpnja 1943. najmila je Stana tamburaše, da joj domame svijet. No ni jedna katolička duša nije joj došla ni taj dan ni slijedeći. Navratio se opet k njoj "komandir" s predsjednikom četničke općine pa je pita, da gdje su joj gosti.

"E, pop je zabranio pohađanje igranki," odgovori Stana.

Komandir plane: "Jesam li ovdje komandir ja, ili pop? Ako će tako, nek i on ide!"

Čula to neka dobra duša i javila župniku. Ovaj napiše pismo predsjedniku četničke općine, potuži se na prijetnju i zatraži iseljenje. No predsjednik ga pismo smirivao, da su to bile samo riječi pri vinu, a svatko da župnika zna i štuje kao ispravna čovjeka, pa da mu se ne treba ničega bojati.

Župnik je ipak dobro znao s kim ima posla, napiše oporuku i još zadnji svoj oglas narodu za nedjelju 11. srpnja. "Molim još jednoć, da dobro zapamtite, da nema i ne smije biti noćnih igranki, pa makar me koštalo glave. Ne da i ne mogu dopustiti, da se mladež kvari i da se širi nemoral."

I stajalo ga glave, premda on toga više nije oglašivao. U subotu se pred ponoć digao komandir i pošao s nekih desetak četnika niz brdo k crkvi. Straža ih katolička pozove da stanu, no oni odgovoriše vatrom iz pušaka. Stražari se razbjegli kud koji.

Četnici poskaču preko ograde u župno dvorište i opkole kuću. "Otvorite!" stanu dozivati lupajući na prozoru kancelarije.

Čovjek, koji je sa župnikom bio u kući (Wladislaw Mrožyk – nap. A. O.), predloži da se uspnu na tavan pa da zovu u pomoć.

"Ne bi ništa koristilo" mislio je župnik, te zapita pred vratima: "Tko je?" "Partizanska patrola."

"Što hoćete?"

"Otvori!"

"Da me ubijete?"

"Ako otvoriš, ništa ti ne će biti."

Župnik otvori, a u kuhinju uđe čađom namazan čovjek, obučen kao pravoslavci iz okolice, s puškom u ruci.

"Gdje ti je ustaški pištolj?" zapita najprije.

"Nemam ga, a i onako mi ne bi ništa koristio", reče župnik.

"Daj pare!" Župnik ga odvede u kancelariju i dade mu redom, kako je tražio svoj i crkveni novac.

Kad je četnik opazio putni kovčeg s odijelom naloži čuvaru katoliku, da to

ponese i zapovjedi župniku: "Sad napolje!"

Vani ih dočekala četa, svakoga pograbila po dvojica i potjerali putem prema provaliji. Svećenik ih molio da ga puste s mirom i spominjao im, koliko je on njihovih ljudi spasio. Oni samo šute i tjeraju ga dalje.

Pred provalijom ispusti katolik iz ruke kovčeg, o koji se njegov desni pratilac spotaknu i pusti mu ruku. Kako ga taj čas i lijevi pratilac pustio, strugne on u noć i u šikaru. Nekoliko ga hitaca popratilo, ali ni jedan pogodio. Kojih 50 metara daleko u šikari čuo je za čas tri hitca i vapaj župnikov te njegovo teško stenjanje iz provalije, u koju su ga ubojice bacili.

Slijedeći su dan našli seljaci svoga župnika mrtva. Dva mu hitca probila glavu, jedan prsa; na tijelu je imao jedanaest rana od bodeža; lakat mu bio razmrskan. S počitanjem i uz plač ga opraše, obukoše u misno odijelo i postaviše ga na odar u crkvi. Dne 13. srpnja je odslužio zadušnice i obavio pogreb uz ogromno učestvovanje župljana župnik iz Novog Martinca vlč. Alfred Pichler. On je još na odru opazio na desnom obrazu Dujlovićevu jaku masnicu 2 cm široku.

Na sprovodu su bila i dvojica iz redova njegovih ubojica, da izraze "saučešće nad gubitkom tako dobroga svećenika". Stan nije bio opljačkan, osim što su manjkale dvije kožne torbe, nalivpero i kovčeg.

Već slijedeći dan provalile su partizanske čete u župu i pitale: "Ko je ubio popa u ime partizansko?"

Četnika više nije bilo, jer su pobjegli tražeći pomoć. Govori se i o nesreći krčmarice Stane i o još nekim neobičnim pojavama.

Nama je dosta za sada ustanoviti, da je svećenik Anto Dujlović kreposno živio vršeći vjerno svoju pastirsku dužnost, za krepost umro. A to su znaci pravog kršćanskog mučeništva, kako je to i preuzvišeni Antin biskup izjavio njegovu profesoru u bogosloviji (tj. Vrbaneku – op. A. O.), koji mu evo ovo na čast i napisao. Drugovi zvali Dujlovića još u gimnaziji, za šalu, zbog njegove savjesnosti "sveti Anto". Ali on pokaza u životu, da to nije bila – puka šala.

Pouzdano se nadamo, da će zagovor Antin kod dragoga Boga mnogo pomoći hrvatskom narodu za njegov preporod po Srcu Isusovu.

4. Dopuna uz članak "Žrtva kreposti"

Članak o vlč. Anti Dujloviću koji je napisao isusovac Josip Vrbanek preveo na poljski bivši župljanin Gumjere Jósef Staszkowian u Grodzanowiecu kod

Bolesławieca i dao ga umnožiti ciklostilom 11. srpnja 1967, o 24. obljetnici Dujlovićeve smrti. Uz taj je članak dodao donji tekst kao svoj "komentar", odnosno svjedočanstvo. Donosim ga u prijevodu mons. Kazimira Višatickog, župnika u Bosanskoj Gradiški, kojemu zahvaljujem na usluzi.

Godine 1943, 11. srpnja, malo prije ponoći, izišao sam iz svojega skloništa i pošao u kuću, probudio sam ženu i požurio da bi mi prije zore ispekla kolačiće i skuhala kavu, jer sam u noći sam čuo nekoliko pucnjeva u predjelu sela Gumjere. Mislio sam da su tamo četnici i da bi oni mogli po danu upasti u Martinac. Da se ne bih s njima susreo, bolje je zarana se sakriti u našim skloništima. Pred zoru došao sam u kuću; kava je bila već gotova, samo su kolačići još bili prijesni. Čekajući da se ispeku, sjeo sam da se obrijem. U to sam ugledao kako se neki čovjek, skrivajući se, probija kroz grmlje blizu naše kuće. Videći to, instinktivno sam ustuknuo i kazao sinčiću da mi iz kuhinje donese veći nož koji sam upotrebljavao jedino prigodom klanja svinja.

Stavio sam nož na klupu pored sebe, na dohvat ruke.

Kad se taj čovjek približio, prepoznao sam ga. Bio je to crni Dejan Mitrović iz Otpočivaljke, kojeg sam poznavao, kao ubojicu koji je ubio čovjeka. Još sam se mogao sakriti da se s njim ne susretnem, ali briga za djecu i ženu odvratila me od te namjere. Bio sam pripravan ne samo na obranu nego, ako treba i ubiti napadača. U tom času zapovjedio sam da se postavi klupa i zamolio sam ga da sjedne. Tada sam ga pozdravio po bosanski: "Zdravo Bojane, gdje si tako uranio?" Gdje si sada: u partizanima ili četnicima. Na to pitanje Dejan je duboko uzdahnuo i rekao: "Teško je biti četnik i teško je biti partizan"; u tom trenutku digao se s klupe, ali sam ja rekao: "Dejane, sjedi, možda si gladan. Ženo daj mu kavu i kolačić", što je žena začas uradila. Ali Dejan je rekao da ne može jesti, samo će popiti kavu. Nije popio ni pola šalice, nego je, ne rekavši ni jedne riječi zahvale, otišao u pravcu svoga skloništa u Starom Martincu. Ja sam zahvalio Gospodinu Bogu da nisam postao njegov ubojica.

Ujutro rano stigla je vijest da je svećenik Dujlović te noći ubijen od četnikâ Ljube Bundala uz pomoć "Crnoga Dejana", koji je došao meni da i mene ubije. Ja sam to rekao svojemu susjedu Srbinu koji mi je bez odlaganja savjetovao da se klonim toga bandita. Nakon dva dana od toga ubojstva, Dejana Mitrovića su ubili bosanski Turci, dok je čuvao goveda na drugoj strani Vrbasa na pašnjaku, gdje su njegov leš raznosili psi i ptice.

5. "DAJ PARE!"

Kako je poginuo hrvatski mučenik rimokatolički župnik u Gumjeri Anto Dujlović

Prenosim prikaz koji je svećenik Eugen Beluhan, školski kolega pok. Dujlovića objavio u novinama "Hrvatski narod", Zagreb 6 (1944), br. 1070, str. 3. Ispustio sam malen dio koji se ne odnosi na ovu temu, a pravopis sam prilagodio današnjim normama.

U hrpi običnog kamenja brzo ćemo zapaziti briljant, jer njega odaju njegovo svjetlucanje i njegova ljepota. Čim je ostalo kamenje jednostavnije i običnije, to više onaj briljant odskače upravo nas bode u oči svojim sjajem. Tako je slično odskočio sjajem svojih kreposti među svojim drugovima i Anto Dujlović. On je bio taj vrijedni kamen među nama običnim i jednostavnim bogoslovima. Od četrdesetak đaka, koliko nas je bilo u prvome razredu isusovačke gimnazije u Travniku, do svećeništva dotjerali smo samo dvojica, no broj đaka se tijekom godina popunjavao. Njegova svetost polako je i stalno rasla i zarana aga je Bog spremao na grozno mučeništvo.

Dvadesetpeto dijete

Mnoga Hrvatica, pa i dobra katolkinja ne će lako vjerovati, ali neka potraži matice krštenih župe Ivanjske kod Banjaluke i tamo će točno naći, da je na dan 26. lipnja 1914. rođen Anto Dujlović, kao dvadeset i peto dijete oca Lovrena, seljaka u Ružićima i majke Ane rođene Sušilo. Bila je to vrijedna hrvatska i katolička obitelj, koja je našem Anti već od rane mladosti ucijepila živu vjeru, žarku ljubav prema domovini i strah Božji.

U svojoj mladosti odlikovao se Anto velikom, gotovo skrupuloznom pobožnošću i marljivošću. Bio je on osjetljiv i tankoćutan za svaku plemenitu stvar. Jedanput, na šetnji, na jednome kamenom brežuljku, dok smo sjedili na travi i kamenju, Anto se zagledao u malenoga plavog kukca, koji je puzio po travi. Jedan đak, hotimice ili nepažnjom, ne znam, nogom zgazi malenoga kukca upravo pred njegovim očima. Da ste samo vidjeli Antu, kako je na njega zagalamio, jer je i kukac stvor Božji, koji ima pravo na život. Prisutni su se nasmijali njegovoj neobičnoj galami. U početku ga drugovi oda šale zovu "sveti Anto" no imao je i drugih imena, kao što to obično bude među mladim

ljudima, ali jedno ime ostalo mu je najtrajnije, a evo kako ga je dobio: službu sjemenišnog sakristana vršili bi obično đaci i to abecednim redom svake sedmice drugi. Došao red na Antu. Kako je on imao malo podugačak vrat, došla jednome đaku misao, da ga nazove "Lešo", jer se tako nekako njemački kaže onome štapu, kojim se svijeće trnu. Zvonko se je htio narugati njegovomu dugačkom vratu, pa kako će drugačije nego da usporedi dobroga sakristana sa štapom, kojim je gasio svijeće. Bio je Anto naprasite ćudi i kao ljuti Bošnjak i još tome Krajišnik, pa se ljutio na to ime, ali drugovi prihvatili još više i da se nije ljutio, ne bi mu ni ostalo, ali ovako morao se gotovo od početka svoga školovanja vježbati u strpljivosti i svetosti.

On ne zna za mržnju

Kako je bio dosta slabo nadaren, teško je učio, pa je i u tome imao mnogo poteškoća i briga, ali je svojom marljivošću i energijom ipak sve lijepim uspjehom svršavao. I među svojim drugovima bio je on u neku ruku mučenik ili žrtva. I mlađi od njega bi ga često srdili, svašta mu dobacivali i kojekako ga razvlačili, da o starijima i ne govorim. Ili bi mu krevet razvalili ili knjige poremetili, vodom ga polili ili kolačiće pokrali, a Anto kako je bio žestoke ćudi, sav bi se najprije zacrvenio, vidjelo se na njemu koliko se silno svladava, dok se ne bi sakrio gdjegod u kapelici i tamo se potpuno smirio. Bilo je to često. A od onuda bi se vraćao kao preporođen. Svima bi brzo oprostio, a s onima, koji bi ga srdili, isto bi prijateljski postupao kao da ništa nije ni bilo. Pravi svetac!

Kao svećenik vrši službu duhovnoga pomoćnika u raznim mjestima banjalučke biskupije, dok konačno ne bude namješten za upravitelja župe u Gumjeri.

Kad gledamo na kartu Nezavisne Države Hrvatske, vidimo, da se malo mjestance Gumjera nalazi nekako baš u njezinoj sredini, i tu među katolicima, muslimanima i pravoslavcima neumorno radi i djeluje Anto Dujlović. Ne zna on za mržnju i osvetu, ne gramzi on za bogatstvom i užitcima, jednako pomaže i katolika i inovjerca, a svaki dan otkleči on u crkvi pred oltarom cijeli sat u tihoj molitvi. To je tajna njegove svetosti. Sedmorici pravoslavaca uspio je i život spasiti, je su bili osuđeni na smrt, a njegovom su zaslugom pomilovani. Radio je on to zato, da se što prije taj narod smiri i vrati svome redovitom životu, a nastale trzavice, da potpuno nestanu. Državne su oblasti išle župniku na ruku, jer su znale kako je dobar i kako se nalazi na vrlo izloženom položaju.

Četnička podmuklost

U ovom predjelu preoteli su časovito vlast četnici, pa je župnik Dujlović vršio sam službu na osam prazni župa, otkuda su svećenike protjerali. Na desetke kilometara daleko jedini on radi oko spasa duša i svojim lijepim propovijedima diže i čuva vjeru u narodu. Četnički vođa Ljubo Bundalo u početku se podmuklo pokazuje župniku kao prijatelj i daje mu razne povlastice, koje su drugi rijetko dobivali. Poslije je Bundalo svoje vladanje promijenio, te se držao jako hladno i rezervirano, a do otvorenog sukoba je došlo osobito onda, kada je krčmarica Stana Crnadak dozvala tamburaše iz Draganića, da joj napune krčmu i privuku što više gostiju. Međutim je župnik Dujlović, radi grijeha bludnosti i nečistoće, koji su se po tim krčmama odigravali, zabranio svojim župljanima posjećivanje četničkih orgija i pijanki, a njegovi su ga župljani svi poslušali, pa tako u Crnadkinu krčmu nije dolazio nitko. Ona je prijavila župnika komandiru Bundalu, a on na to plane i reče:

"Jesam li ja ovdje komandir ili pop? Ako će tako, neka ide i on!"

Samo ubojstvo prema vjerodostojnom izvješću iz Banje Luke dogodilo se ovako:

U subotu 10. srpnja dođe u Gumjeru "komandir" Bundalo s 20 svojih naoružanih četnika. Odsjeo je u svojoj novosagrađenoj kući blizu groblja.

Banditi napadaju po noći

Župnik je običavao po noći zvati po kojeg župljanina, da skupa s njim spava i da ne bude sam. Kritične noći, kada se dogodilo umorstvo, spavao je s njime jedan crkveni odbornik, koji pod prisegom daje slijedeći iskaz:

"Ja sam spavao u kuhinji, a velečasni u svojoj spavaonici. Oko ponoći me probudi skakanje ljudi preko ograde. Ustanem i vidim, da tamni, puškom naoružani likovi obilaze oko kuće i pod svaki prozor i pred svaka vrata staje po jedan. U to udari kucanje. Najprije na prozore kancelarije, valjda su mislili, da župnik tamo spava. U isto vrijeme začuje se višekratno dozivanje: "Velečasni otvorite". Malo počekaju, za tim se kucanje ponovi na drugim vratima i prozorima i sve nestrpljivije: "Otvori". U to izađe župnik iz svoje sobe. Imao je na sebi priglavke i hlače i kaput od glota kao u kancelariji, kad je pisao. Upita me:

"Što ćemo, Vladek"?

"Ne znam, velečasni, najbolje je da pobjegnemo na tavan. Mi smo opkoljeni."

"Što koristi ići na tavan? Samo se razdražuju, a braniti se ne možemo. Bolje je otvoriti, pa je li ginuti, ginuti!"

"Poginuli smo svakako, ali bi s tavana mogli zvati u pomoć, pa ih time otjerati."

Tako smo se neko vrijeme prepirali, dok su oni izvana sve nestrpljivije kucali i vikali: "Otvori, otvori". Župnik je nekoliko puta prošetao kroz kuću tamo amo, te na koncu stane u kuhinji pred vrata, što vode u voćnjak, i upita:

"Tko je?"

"Partizanska patrola"

"Što hoćete?"

"Otvori!"

"Braćo, ja vam ne smijem otvoriti, vi ćete me ubiti."

"Ako nam otvoriš, ništa ti ne će biti, ako li ne otvoriš, gotov si!"

Ja sam stajao pokraj velečasnoga i slušao razgovor i vidio, kako im je otvorio, a u kuhinju je unišao jedan čovjek i naredio, da palimo svijetlo. Imao je košulju od gruboga seljačkog platna s tamnim dugmetima, kao što je nose srpski seljaci iz okolice, zatim hlače, fišeklije, športsku kapu i pušku u ruci.

"Gdje ti je ustaški pištolj?"

"Nemam pištolja i onako mi ne bi ništa koristio, što će mi?"

"DAJ PARE!"

Velečasni ga odvede u kancelariju i ondje mu iz ladice pisaćeg stola dade novac.

"Imaš li još?"

"Ima misne".

"Daj. Župnik mu i to dade.

"Ima li još?"

"Ima crkveni."

"Daj i to!"

Dok mu je velečasni davao novac, opazi "partizan" poluotvoreni putni kovčeg, prosvijetli u nj baterijom i ja ugledam crno župnikovo odijelo.

"Zatvori kofer" - naredi mu ovaj i župnik zatvori.

"Podaj njemu" - kaže mu taj maskirani čovjek i župnik mi ga dade, a ja ga uzmem u desnu ruku.

"A sad napolje, naprijed!"

I mi pođemo kroz kuhinju van. Čim izađosmo, dočeka nas cijela grupa od desetak do dvanaest ljudi s puškama. Bio je mrak, pa im nisam raspoznavao ni lica ni odijela. Mene i župnika uhvatiše po dvojica, jedan za lijevu, a drugi za desnu nadlakticu. Naprijed sam išao ja s kovčegom u desnoj ruci, uza me moja dvojica. Iza mene velečasni sa svojom dvojicom. Istom načinismo nekoliko koraka, ka se neki vratiše u kuću i brzo dođoše za nama. Međutim smo mi nastavljali putem uz ogradu, kroz voćnjak i izašli na put, koji lijevo vodi dolje prema provaliji. Putem je velečasni razborito preklinjao da ga puste, navodeći što im je sve dobra učinio, koliko je Srba spasio, a oni su samo šutjeli. – Još nismo bili ni sasvim pred provalijom, kad spazih po kretnjama "partizana" da je s nama gotovo, i od straha ispustim kovčeg iz ruke. Moj desni pratila se spotakne o kovčeg i ispusti desnu ruku, ja se trgnem i osjetim se sloboda i s lijeve strane, i potrčim što me noge nose prema groblju. Za mnom povikaše "drži ga" i ispalili su nekoliko pušaka, ali ni jedna me ne pogodi. Kako oni povikaše drži ga, opazih kako četnički stražar ispali prema meni nekoliko hitaca. Ja skrenuh na lijevo u šumu, niz brdo kroz grmlje preko groblja i ustavih se u nekom kukuruznom polju, jedno pedeset metara od ceste, s koje sam strčao. Još se nekoliko minuta nastavilo pucanje iz groblja i od provalije. Po nekoliko svjetlećih metaka s groblja, da oni ne pucaju na "partizane" nego u vis, utvrdi me u mišljenju, da je cijela komedija ugovorena. Nastade tišina. Čuo sam stenjanje sa strane provalije. Poslije sam vidio, da nešto gori. Bile su dvije pojate Crnadkine krčme. Privučem se i opazim, da četnici na kraju mirno sjede i gledaju vatru bez ikakva uzbuđenja, u kakvo su uvijek zapadali, kada se bliže partizani. Cijelu sam se noć krio, a pred zoru rekoh našim seljacima, da traže župnika.

Time se završava iskaz Vlade Mrozika.

Mučenje i hitac u zatiljak

Našli su župnika u provaliji veoma strmoj, ali ne dubokoj s tri rane vatrenog oružja i šesnaest uboda nožem i s razmrskanim desnim laktom. Jedan je hitac ušao u zatiljak, a izišao iznad desnoga oka, drugi je ušao kod lijeve sljepoočnice, a izišao iznad desnoga uha. Treći je bio u prsima. Desni lakat je potpuno smrskan. Ubodi su bili po tijelu, a preko desnog obraza od sredine nosa gotovo do ispod uha u širinu od dva centimetra vidjela jaka masnica. Bilo je to 11. srpnja 1943. Narod ga je odmah počeo štovati kao sveca.

U srijedu 14. srpnja provalile su prave partizanske čete u Prosjek i Otpočivaljku, provaljivale u kuće i pitale: "Tko je ubio popa u ime partizansko?" Četnika nije tada bilo, jer su pobjegli prema Klašnicama, da traže pomoć.

U pitanjima vjere, vjerskih istina i kršćanskih kreposti nijedan katolički svećenik ne uzmiče, tako nije uzmakao ni gumjerski župnik Anto Dujlović, da ne bude samo hrvatski nego također i vjerski mučenik. A što bi ti svetogrdni pljačkaši istom učinili i kako bi mučili kakvog kanonika ili biskupa, da se našao na Antinom mjestu, kad su njega jednostavnog i siromašnog župnika ovako izmrcvarili? Ubili su dušmani čovjeka koji svojevoljno ne bi ni mrava ni crva pogazio, a kamo li koji drugi prekršaj učinio. Ima ljudi, koji su opasniji kao mrtvi nego kao živi! ...

Kada sam jednom s pokojnim Dujlovićem, kojemu sam bio trinaest godina školskim drugom, pošao pred ređenje na šetnju, dogovarali smo se, za što ćemo svoje prve svete mise Bogu prikazati. Osim državnoga Poglavara, kojega još nismo ni vidjeli, a već tada mnogo poštivali i osim dragih roditelja, složili smo se, da to mogu biti samo četiri riječi od kojih svaka počinje s istim slovom. Poslije, kada je Anto morao pretrpjeti kakvu neugodnost ili podnijeti kakav križ, makar koji put bila i malenkost, dosta je bilo, da sam mu samo namignuo i pokazao četiri prsta, znao je odmah, da radi one četiri riječi mora sve strpljivo podnijeti.

Uvjeren sam, da mu je i u zadnjim mukama, kada je bio sav izboden i na pola mrtav bačen u provaliju, prije nego što su ga dotukli vatrenim oružjem, posljednja misao bila za što žrtvuje svoj mladi život – draga uspomena iz mladih dana – i opet one uzvišene četiri riječi, a to su:

Sloga, sloboda, snaga i svetost naroda hrvatskoga.

KNJIŽNICA
MIHAELA ŠILOBODA
SVETA NEDELJA

6. REDOSLIJED GUMJERSKIH ŽUPNIKA

Župa Gumjera je u tridesetak godina svoga postojanja imala samo pet župnika koji su tu i živjeli, dok su ostali upravljali neko vrijeme tom župom iz koje od susjednih župa. Eva njihova redoslijeda:

1. Vlč. Ivan Marić	1914-1923.
2. Vlč. Dragutin Bandić	1923-1929.
3. Vlč. Eugen Tvrtković	1929.
- Vlč. Ivan Marić	1929-1930. (upravlja iz Novog Martinca)
4. Vlč. Wojciech Bielecki	1930-1932. (odatle privrem. upravlja i Devetinom)
- Vlč. Ivan Marić	1932. (veljača-rujan; upravlja iz Novog Martinca)
- Vlč. Zygmunt Majchrzak	1932-1935. (upravlja iz Devetine)
- Vlč. Wladyslaw Zdąbłasz	1935-1936. (upravlja iz Devetine)
- Vlč. Dragutin Muljević	1936-1937. (upravlja iz Novog Martinca)
- Vlč. Branko Bandić	1936-1940. (upravlja iz Devetine)
- Vlč. Dragutin Muljević	1940. (ožujak-lipanj; upravlja iz Novog Martinca)
5. Vlč. Anto Dujlović	1940-1943.
- Vlč. Branko Bandić	listopad 1940. - travanj 1941, dok je Dujlović bio u vojsci.

Nakon Antina ubojstva, Gumjera više nije imala vlastitog župnika, a u maticama do 1946., tj. do raseljenja župe pronalazimo imena susjednih grkokatoličkih župnika i otaca trapista, te jednog umirovljenog banjolučkog svećenika, i to ovim redoslijedom:

- Vlč. Nikola Mihajlo Kamenickij, grkokatolički župnik
- Vlč. Stefan Matus, grkokatolički svećenik
- O. Valerijan Andrijević, trapist
- O. Valentin Juhasz, trapist
- Vlč. dr. Ivan Ballian, umirovljeni banjolučki svećenik (1946).

7. STATISTIČKI PODACI O ŽUPI GUMJERA

Prema župnim maticama, Gumjera je u 33 godina (1914-1946) u kojima su vođene matice imala kako slijedi:

godina	krštenja	vjenčanja	sprovoda
1914.	20	3	4
1915.	22	2	23
1916.	22	nije bilo	11
1917.	27	5	12
1918.	19	10	26
1919.	51	29	22
1920.	65	12	15
1921.	51	11	15
1922.	62	10	21
1923.	53	11	29
1924.	65	9	24
1925.	53	20	19
1926.	61	4	13
1927.	41	8	12
1928.	50	4	15
1929.	57	17	28
1930.	61	7	14
1931.	63	14	19
1932.	67	6	18
1933.	53	9	15
1934.	47	5	15
1935.	55	8	12
1936.	36	4	13
1937.	49	5	15
1938.	29	9	7
1939.	49	4	7
1940.	42	4	9
1941.	27	6	13
1942.	54	32	16
1943.	144	31	22
1944.	42	3	36
1945.	47	4	14
1946.	9	4	1

Prema maticama krizma je u gumjerskoj župi bila pet puta u njezinoj povijesti. Evo i tog popisa:

4. srpnja 1919. – 166 krizmanika (dobar dio od tog broja krizman je 3. srpnja u Novom Martincu, ali su upisani u gumjerske matice)
14. rujna 1925. – (nema podataka o broju krizmanika)
14. rujna 1930. – točno 100 krizmanika
22. rujna 1935. – (nema podataka o broju krizmanika)
26. kolovoza 1940. - krizmanika 158, a nekoliko ih je krizmano dan ranije u Devetini.

8. ŽRTVE DRUGOGA SVJETSKOG RATA IZ ŽUPE GUMJERA

Donosim ovdje popis žrtava drugog svjetskog rata iz župe Gumjera, i to čisto faktografski, prema podacima koje sam prikupio iz župnih matica i arhiva (izvori iz kojih su podaci sabrani pišu neka /prez/imena fonetski pa ih tako i ja preuzimam, jer ne vladam poljskim jezikom). Broj žrtava je sigurno znatno veći od ovdje prikupljenog od ukupno 28 stradalih, ali objavljujem imena onih koje sam prikupio, onako kako sam našao podatke o njima, bez obzira jesu li bili civili ili pripadnici koje vojske. Svi su oni žrtve rata i zaslužuju da ne budu zaboravljeni. Složio sam popis abecednim redom i to posebno za selo Gumjeru, a posebno za Prosjek. Kurzivom sam prenio ono što stoji u maticama umrlih uz imena nekih od njih, a odnose se redovito na okolnosti njihova stradanja. Nadam se da će i ovaj nepotpuni popis olakšati rad onome tko se ovim bude sustavnije bavio.

Selo Gumjera

1. DUJLOVIĆ ANTO, župnik, rođ. 26. 06. 1914. u Ružićima, župa Ivanjska, sin Lovre i Ane r. Sušilo. *"Mučen i nađen nedaleko crkve subota/nedjelja 10/11. VII 1943. u Gumjeri"* (opaska u Maticama umrlih župe Devetina)
2. Faltyn Rozalija r. Surma, kći Kazimira i Malgorzate r. Olesz, r. 21. 06. 1921. u Gumjeri, žena Petra, ubijena od naoružanih 09. 01. 1944.
3. Faltyn Mieczyslaw, sin Stanislava i Katarine r. Kožuh, r. 1914. u Gumjeri, poginuo u borbi 18. 09. 1944. na Krčmaricama
4. Fialek Vinko, r. 1904. u Gumjeri, domobranski vodnik, muž Aleksandre r. Faltyn, ubijen od komunista u Kozarcu 18. 03. 1942.

5. Gorski Karolina r. Matijewicz, kći Jozefa i Helene r. Galuszka, r. 13. 11. 1922. ubijena od četnika kod kuće 24. 10. 1944.
6. Gortych Josip, r. 10 .10. 1894., muž Sofije r. Hruby, ubijen 19. 11. 1944.
7. Gortych Katarina, kći Josipa i Sofije r. Hruby, r. 25. 09. 1925., djevojka, ustrijeljena kod kuće Adolfa Piwowarskog 06. 02. 1946. (!)
8. Kaljita Jan, r. u Gumjeri, poginuo 04. 12. 1944. u Orahovici, Liplje
9. Kovč Pavao, sin Franje, oko 40 godina star, kod kuće isprebijan od vojnika 1944. i umro
10. Kožuh Anto, *"agricola in rubrorum militia"* (=komunist), sin Ivana i Franciske r. Faltyn, r. 05. 12. 1915., muž Ane r. Bjegač, ranjen u borbi na Tutnjevcu 20. 12. 1944., a umro sutradan
11. Kusi Štefanija, kći Andrije i Ane, 30 god. stara, poginula 29. 05. 1944. u Banjoj Luci od bombardiranja
12. Kwasniak Josip, sin Štefana i Angele r. Omiatacz, r. 31. 01. 1909., muž Jezefine r. Czaczek, *"strijeljan usred bijelog dana u selu od jednog naoružanog 'rasciana'"*, 06. 03. 1945.
13. Kwasniak Toma, sin Štefana i Angele r. Omiatacz, r. 04. 12. 1919. u Gumjeri, poginuo na Istočnom bojištu 17. 05. 1942.
14. Kyzema Vladislav, sin Andrije i Katarine r. Liput, radnik, r. 10. 03. 1924., ranjen i umro 10. 03. 1945. u Banjoj Luci
15. Matijević Anton, r. u Gumjeri, poginuo 19. 09. 1944. u Banjoj Luci
16. Mrožyk Vladek, r. 20. 05. 1905. u Novom Martincu, živio u Gumjeri, muž Francike r. Dubiel, poginuo u siječnju 1945. (ili: odveden u Jasenovac od ustaša?)
17. Oleksy Stanislav, sin Antona i Marijane r. Faltyn, r. 31. 03. 1921. u Gumjeri, stradao na Vučjaku 29. 08. 1944.
18. Rajczakowski Stefan, težak, sin Jozefa i Elizabete, r. 11. 06. 1896. u Baryszu, Bučač, Galicija, živio u Gumjeri, muž Elizabete Jamroz, *"podlegao ranama isprebijan od susjeda druge...narodnosti"*, 14. 10. 1944.
19. Szell (Schall) Adam, težak, sin Franje i Franciske r. Sudol, r. 21. 06. 1927. u Gumjeri, strijeljan 17. 02. 1945.
20. Slobođan Kata r. Andrijanić, r. 23. 09. 1914. u Ružićima, župa Ivanjska, žena Petra, živjela u Gumjeri, *"ubijena i izmrcvarena na najstrašniji način"* 23. 12. 1941. Župnik Dujlović bilježi: *"Ubijena po noći, a do danas se ne zna, ko je to učinio. To se baš dogodilo, dok su komunisti držali ove krajeve"*.

21. Szabadasz Ignac, težak, sin Josipa i Katarine r. Raczadovski r. 02. 10. 1899. u Dubeckom, Bučač, u Galiciji, muž Agnješke r. Surma, živio u Gumjeri, strijeljan 07. 05. 1945.
22. Šuk Marija, kći Ludwika i Katarine Šćur, djevojčica, r. 11. 08. 1929. u Gumjeri, *"ubijena po noći za vrijeme dok su još komunisti držali ove krajeve"*, 23. 12. 1941.

Selo Prosjek

1. Filip Adam, r. u Borzechowu, Lublin, Poljska, 56 godina star, muž Katarine r. Žeznik, živio u Prosjeku, ubijen na svadbi 03. 10. 1943.
2. Hyjek Josip, sin Jana i Juliane r. Filip, r. 1904. u Novom Martincu, živio u Prosjeku, muž Marije r. Grabasz, strijeljan od četnika 13. 11. 1944.
3. Okapjec Ana r. Dudly, r. 13. 04. 1889. u Bučaču u Galiciji, žena Stjepana, živjela u Srpskom Prosjeku, *"ubijena od komšije četnika"* 30. 12. 1942. *"ubijena radi lične osvete... Bila zakopana u šumi i nađena 1. 2. 1943. a. 2. 2. 1943. bio je sprovod i pokopana je na groblju. Mučena je na najstrašnije načine: ruke i noge sve polomljene."*
4. Okapiec Petar, sin Stjepana i Ane r. Dudly, r. 1913., živio u Prosjeku, *"strijeljan od naoružanih ljudi"* u rujnu 1943.
5. Pierog Franc, sin Josipa i Eve Rzeszulek, r. 02. 07. 1921. u Prosjeku; u Tesliću *"miles ruber"*, ranjen u borbi 24. 04. 1945. u Gluhoj Bukovici ili Mladikovini, umro u bolnici, pokopan u Prosjeku
6. Pierog Mihajlo, r. 1922. u Prosjeku, partizan, poginuo u Lepenici, pokopan u Prnjavoru

Izvori i literatura

Izvori:

Arhiv Biskupskog ordinarijata u Banjoj Luci (Biskupijski arhiv Banja Luka, krat. BABL)

Matične knjige župe Gumjera

Matične knjige župe Ivanjska

Moj osobni arhiv (pisma i prilozi)

Literatura:

Dušan DRLJAČA, *Kolonizacija i život Poljaka u jugoslovenskim zemljama*, Beograd, 1985.

Eugen BELUHAN, "Daj pare!", Kako je poginuo hrvatski mučenik rimokatolički župnik u Gumjeri Anto Dujlović, *Hrvatski Narod* od 29. 06. 1944, str. 3.

Anto ORLOVAC, Trinaest ugaslih svijeća, u: *Crtajte granice, ne precrtajte ljude*, Sarajevo-Bol 1995, str. 578-581; isto u: *Glasnik Banjalučke biskupije*, II-III (1995-96), str. 151-154.

Isti, *Banjolučki martirologij*, Banja Luka – Zagreb, 1999, str. 23-29.

A(lfred) P(ichler), In memoriam +Antonii Dujlović, *Glasnik biskupije banjalučke*, br. 4 (1943), str. 9.

Prisutnik, Ivanjska: Mlada misa vlč. Ante Dujlovića, *Katolički tjednik*, Sarajevo, br. 35 (1939), str. 8, od 27. kolovoza 1939.

Josip VRBANEK, Žrtva kreposti, *Kalendar Srca Isusova i Marijina*, 1944, str. 82-86.

Mučenik svećeničkog dostojanstva (nepotpisano), *Glas koncila*, Zagreb, br. 15 (1983) od 24. 07. 1983, str. 18.

Anto ZEC-BAŠKARAD, Još dvie žrtve na oltar vjere i domovine, *Vrhbosna*, br. 4-5 (1944), str. 84-86, Sarajevo; pretiskano pod naslovom: Mučenik za vjeru i svoj narod, *Katolički tjednik*, 13 (2003), str. 35.

Sadržaj

Pregled postaja Antina života 4
Predgovor (mons. dr. Franjo Komarica, biskup) 5
Uvodna riječ 6

DJETINJSTVO I PRIPRAVA NA SVEĆENIŠTVO 9
Rođenje i djetinjstvo 10
Obitelj Ante Dujlovića 12
Antin zavičaj – župa Ivanjska 13
Anto želi biti "pratar" 14
Odlazak u travničko sjemenište 15
Bogoslovni studij u Sarajevu 17
Konačno – mladomisnik 20

ŽUPA GUMJERA 23
Smještaj, osnutak i početak djelovanja župe 24
Gumjerska župna crkva 26
Gradnja nove crkve 27
Župni stan 31
Gumjerska groblja 31
Filijala u Prosjeku 33
Selo Prosjek traži župu 35
Vjerski život i pastoralni rad župnika u župi Gumjera 37
Napadi na župnika i biskupova kazna 38
Poljski svećenici preuzimaju gumjersku župu 40
Gumjerom opet upravljaju susjedni župnici Hrvati 44

U VINOGRADU GOSPODNJEM 49
Župljanke župe Gumjera mole biskupa da im pošalje župnika 50
Anto Dujlović postaje gumjerskim župnikom 51
Biskup fra Jozo Garić u pohodu gumjerskoj župi 53
Župnik mora u vojsku 54
U vojsci 55
Raspad države i vojske – Anto ponovno u Gumjeri 56
Župnik u ratnom okruženju 57
Župnik Dujlović – izbjeglica iz župe 58
Zamjenik župnika u Bosanskoj Gradiški 60
Povratak u župu i pokušaj razrješenja od župničke službe 62
"Niti tko može do njega niti on može van" 64
Protiv svoje volje, opet izvan župe 65

Anto ponovno u svojoj Gumjeri 70
Posljednji izlazak iz župe 72
Revni pastir 73
Antin ekumenizam na djelu 76
Vjeran i revan do kraja 77

MUČENIK SVOGA ZVANJA I POSLANJA 81
Dujlovićevo mučeništvo 82
Župnik Dujlović ubijen – vijest stiže biskupu 85
Sprovod na gumjerskom groblju 86
Razlozi Antina stradanja 88
Antina svjesna žrtva 89

NAKON ANTINE SMRTI 91
Sudbina gumjerske župe nakon Antine smrti 92
Gumjera danas 95
Biskup Pichler u posjetu bivšim gumjerskim i novomartinačim župljanima u Poljskoj 100
Poljska župa Očice čuva uspomenu na mučenika Dujlovića 100
Susret s bivšim gumjerskim vjernicima 102
Glasovi o Anti 105
Plodovi Antine žrtve 108
Svjedočanstvo o jednom ozdravljenju po Antinu zagovoru 108

Završna riječ 110

DODATAK - PRILOZI 113
1. Vlč. Anto Dujlović, mučenik za vjeru, Razgovor s Józefom Radzińskim, svjedokom događanja u župi Gumjera 1940.-tih godina 20. stoljeća 114
2. Uspomene iz Bosne o 60. obljetnici mučeničke smrti vlč. Ante Dujlovića (Petar Burniak) 119
3. Žrtva kreposti (o. Josip Vrbanek) 123
4. Dopuna uz članak "Žrtva kreposti" (Józef Staszkowian) 127
5. "Daj pare!", Kako je poginuo hrvatski mučenik rimokatolički župnik u Gumjeri Anto Dujlović (vlč. Eugen Beluhan) 129
6. Redoslijed gumjerskih župnika 135
7. Statistički podatci o župi Gumjera 136
8. Žrtve Drugoga svjetskog rata iz župe Gumjera 137

Izvori i literatura 140

BILJEŠKA O AUTORU

Anto Orlovac je rođen 30. siječnja 1947. u Bukovici kod Banje Luke. Školovao se u Bukovici, Barlovcima, Trnu, Zagrebu, Đakovu i Innsbrucku (Austrija), gdje je 1977. doktorirao iz teologije. Za svećenika je zaređen 1972. u Banjoj Luci.

Kao svećenik djelovao je u župama Banja Luka i Ravska te među prognanicima iz Bosne i Hercegovine u okolici Karlovca. Bio je rektor i predavač Vrhbosanske bogoslovije u Sarajevu. Sada obnaša službu generalnog vikara Banjolučke biskupije.

Bavi se osobito istraživanjem povijesti Banjolučke biskupije o čemu je objavio više znanstvenih i popularnih radova. Autor je i suautor desetak knjiga. Surađuje u časopisima: Glas koncila, Katolički tjednik, Vrhbosna, Vrhbosnensia, Hrvatska misao, i dr.

Slika na zadnjoj stranici korica:
Župna crkva Uznesenja Bl. Dj. Marije u Ivanjskoj - crkva Antina krštenja

3 0 -04- 2025

Knjižnica M.Šiloboda
280024379

Anto: *"Molim još jednoć, da dobro zapamtite da nema i ne smije biti noćnih zabava, pa makar me to stajalo glave. Ne dam i ne mogu dopustiti, da se mladež kvari i da se širi nemoral!"*

O Anti: *"U mutnim vremenima, kada moralni postaju nemoralni, mirni postaju ubojice, jaki padaju u poroke, lik gumjerskog župnika sokoli i tješi. U Francuza ima riječ: 'Bilo vrijeme ne znam kako burno, dok na nebu vidiš i najmanju mrlju plavetnila – ne gubi nade!' Naše je podići oči k modrim mjestima našega naoblačenog neba. K junačkim naporima boraca za čist život. Herojima svoje dužnosti."*
(A. Pichler)

Knjižnica M.Šiloboda
27
ORL
V
280024379 / 22.460